

Městská knihovna v Praze

Aaronův skok

Magdaléna Platzová

Praha

2017

e-kniha

Městská knihovna v Praze

ůjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo /
hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

přístupujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie /
e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

ořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty /
filmová představení / výstavy /
aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

Aaronův skok

Magdaléna Platzová

Znění tohoto textu vychází z díla [Aaronův skok](#) tak, jak bylo vydáno v Praze nakladatelstvím Torst v roce 2006. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Magdaléna Platzová: Aaronův skok), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora- Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 10. 11. 2017.

OBSAH

1. kapitola (Filmaři).....	8
2. kapitola (Přátelé).....	30
3. kapitola (Výmar)	49
4. kapitola (Berlín)	69
Setkání v kavárně Herrenhof	75
5. kapitola (Úraz)	80
6. kapitola (Vídeň).....	90
V ložnici u Nesmrtelné.....	93
7. kapitola (Revoluce – Odjezd)	99
V botanické zahradě	111
8. kapitola (Praha).....	116
Setkání v kavárně Slavia	129
9. kapitola (Kristýnina zpověď).....	133
10. kapitola (Aaronův skok).....	151
11. kapitola (Epilog)	158
Poznámky	162

*Věnováno památce tří umělkyní:
Friedl Dicker-Brandeisové,
Anny Sládkové
a Zdenky Kriseové*

*Otevřené okno, u něhož zůstalo sladké doufání –
to vše je nevýslovné, ó Bože, až člověk otřesen padá na kolena. [1]*
(Georg Trakl)

1. kapitola (Filmaři)

Sedí na zemi před skříní, ve které uchovává dopisy, fotografie, vysvědčení, novinové články, pozvánky, uschlé kytky a vetché trikolóry; upomínky na založení republiky, první přijímání, maturitní ples, osvobození, svatbu, narození syna, pohřeb rodičů, synovu svatbu, narození vnučky Mileny, sametovou revoluci, první svobodné volby; na svoje výstavy.

Dopisy probírá, čte jeden po druhém a některé z nich dává stranou, aby je později mohla zničit. Přemýšlí o tom jak. Pálení jí připadá patectické a nemá kamna. Jen tak je vyhodit do smetí nemůže, nesnese představu, že by se náhodou ocitly na vrchu kontejneru nebo dokonce na špinavém chodníku a někdo, kdo přišel vysypat odpadkový koš, by po nich přejížděl pohledem. Roztrhat je také nedokáže. Snad utopit, jako se topí koťata a milenci z nešťastné lásky. Zatížit kamenem, papír se rozmočí, inkoust rozplyne, stane se vodou, špinavou říční vodou, a odeče do moře. Uvědomuje si, že tváří v tvář svým dopisům zůstává sentimentální. I proto je zničí. A také proto, aby se pohledu toho, kdo po ní bude probírat pozůstalost, pokud za to někomu bude stát, jevila přesně taková, jaká chce být. Žena, která svůj život oprostila od všeho zbytečného a stala se okem, čistým a průzračným jako její akvarely.

Klade stranou i několik sešitků Bertiných deníků. Vnučka Milena by si je ráda přečetla, až bude mít čas.

Nemá čas skoro nikdy. Stará žena se na ni po ránu dívá, vidí kruhy pod očima, nespokojenost, cosi ji žere, říká si, proto běhá po nocích venku. Vidí v ní svůj vlastní neklid z mládí, svoji touhu, která s lety zbytní a zahltí se všedností. Sleduje vnučku, kouří první ze svých pěti denních cigaret a přemýšlí o umění. Kristýna Hládková, 88 let, přemýšlí o umění. A o sobě.

Je unavená. Ještě nepřebrané dopisy nahází zpátky do krabic a zamkne do skříně.

Večer je vichřice, mimo Prahu prý dokonce orkán. Kristýna sedí na pohovce naproti oknu a dívá se na klátící se tenká těla jedlí a stříbrných

smrků a na dlouhé větve bříz. Pohled z okna připomíná malbu, na které splývavé vlasy bříz přecházejí do uvolněných vrkočů polosvlečené nymfy, v arabeskách, které jsou stále stejné. Art deco se vši jeho falší a nečistotou nesnáší ještě dnes, kdy by snad její odpor z mládí mohl otupět pod vrstvou stařecké nostalgie. Trvá na svém a nelituje štukových poprsí a květin, které ze zdí svého bytu otloukla kladivem. Její syn jí to měl za zlé. Ale copak ty ozdoby mohla snést? Ona, která jednoho dne vzplanula pro Kirche, Noldeho, Marca, Chagalla, který byl jako zjevení. Pro Corbusiera a Brancussiho. Žačka malíře K., v jehož ateliéru poznala Bertu a přes ni další velkou lásku, Paula Klee.

Berta, má velká přítelkyně a životní inspirátorka. Tak to řekne filmářům, kteří o Bertě přijeli natáčet film až z Izraele.

Berta, řekne jim, dokázala vdechnout věcem život. To je umění. Resuscitovat mrtvé, způsobit, že spatříme to, co jsme dosud míjeli bez povšimnutí. Kus pěkné záclony ji nadchnul stejně jako obraz. Mně byly záclony vždycky spíš lhostejné. Na druhou stranu ji tahle vášeň pro všechno kolem odváděla od skutečné práce nebo od toho, co se za ni obecně považuje. Nenechala po sobě moc obrazů. Stejně jako interiéry pojednávala i své vztahy, chtěla žít pravdivě, vně všech klišé, pohodlných lží a sebeklamů. Čistota, pravdivost, svoboda, to byla asi výzva celé Bertiny generace.

Ostatně ani já po sobě nenechám než drobnou osobní stopu. Nemáte velký talent, ale krásný, řekl mi můj učitel, malíř K. S Bertou to bylo ovšem komplikovanější, ona velký talent měla. Kdykoli Kristýna mluví o Bertě, musí mluvit o sobě, a naopak.

Přesto, měřeno obvyklými parametry, byla Kristýna v porovnání s Bertou úspěšná. Po změně režimu v roce 1989 si užila několik let veřejného zájmu: souborné výstavy, ceny, cesty do zahraničí. Docházeli za ní novináři a vyptávali se jí na nedávnou minulost, divili se ústrkům, které musela snášet, vrtěli nad tím hlavou a Kristýna měla pocit rozdvojení: kde byla celých těch čtyřicet let? Copak neseděla ve stále stejném bytě? A pokud ona byla tady a ne na nějaké absurdní planetě, kde žili tihle lidé, kteří se jí teď přicházejí ptát? V polovině devadesátých let vyšla monografie a pak zájem odezněl stejně rychle, jako se objevil. Kristý-

na se vrátila do samoty a tvořila dál, dokonce se domnívala, že v posledních letech jí bylo dopřáno vidět ostřeji a hloub než kdy předtím. Experimentovala s travinami, kůrou stromů, s hladinou vody, přibližovala se k přírodě natolik, až se jí na papíře rozplývala do pouhých náznaků, nádechů a letných otisků. Měla skoro padesát let navíc a skončila tam, kde Berta. Svoji přítelkyni už tedy nepřekoná. Měřeno obvyklými parametry, Berta Altmannová, jejíž jméno nefiguruje v žádných přehledech a umělecko-historických studiích a je známé jen několika odborníkům na terezínské ghetto, nebyla velká umělkyně. V osobním měřítku však byla obrovská. Mrtvá Berta ještě dnes dává Kristýně víc energie než všichni živí lidé kolem ní.

Kristýna se dívá na klátící se těla stromů a má pocit, že je na horách, v mokřem, čerstvém vzduchu nasyceném kyslíkem, v lese, který hučí po svazích jako čtyřproudá dálnice. Vybavuje si docela přesně ten pocit, je noc a člověk, mladý člověk se brodí sněhem s batohem na ramenu k nějakému teplému, dosažitelnému cíli, na který chvílemi zapomíná, a byl by radši, kdyby cesta trvala věčně, otevřená, noční, větrná. Jeden svůj obraz pojmenovala Otevřená cesta. Je na něm zářivé, cévami protkané tepající vajíčko pod široce klenutou oblohou.

Ta drobná postava s plátěným ruksakem na ramenu, která se brodí sněhem před ní a co chvíli se zastaví, aby mohla obdivovat zimní hvězdy, je Berta. Chybí jí. Bolest se unaví, ale prázdnota ne.

Stojím za oknem svého pražského bytu, dívám se ven: dolů na koleje a malou nádražní budku. Na stojanu upevněné plátno. Maluju. Kdyby mě viděli ve škole, vysmáli by se mi. Nevěřili by svým očím. My přece pálili stojany! My nikdy nechtěli – podle skutečnosti. Nechtěli jsme lhát. Z okna! Stojím ve svém obývacím pokoji a maluju to, co vidím. Stávám se kolejem, nádražím, narůžovělým odleskem na střeše protějščího domu. Putuju. Přestávám být tou stísněnou, obtíženou ženou. Takhle je mi lehké. Nechci se dívat dovnitř, ale ven.

Kristýna nemusí její deníky znovu číst. Zná je skoro nazpaměť.

Psala německy, pochopitelně, i když česky se za těch osm let naučila mluvit docela obstojně. Říkala, že má české předky jako každý Vídeňák.

Kristýna zhasne lampičku a zůstane ve tmě. Město za oknem vydává svit, ve kterém lze rozeznat každou větev, ale uvnitř v pokoji husté šero smývá obrysy nábytku a z obrazů zbyly jen temné skvrny na zdech. Přímo nad Kristýninou hlavou visí velké panorama Hradčan, které malovala z balkonu ateliéru malíře K., pod jeho vedením. Řeka se z plátna tlačí ven jako naběhlý jazyk, u kořene seškracený vratkým Karlovým mostem, nad nímž se vzpíná silueta Hradčan, nervózní a roztřesená, nejspíš už ozvěnou blížících se německých vojsk. Na protější zdi, nad klavírem, je Bertina kytice begonií: pastelově zbarvené květy s jemnými chloupky prozářenými dopoledním sluncem, stonky v čiré vodě a sklo. Jedna z kytic, které Berta malovala na venkově, zachycený okamžik tepla, světla a klidu. Kristýna usíná oblečená, s popelníkem na koberci vedle pohovky. Dřív takhle usínala před svými plátny, když nevěděla jak dál. Dívala se na ně tak dlouho, až obrazy nepozorovaně vplynuly do snu. Těsně po probuzení pak někdy nacházela řešení, většinou překvapivá.

* * *

Přišli ráno přesně v deset hodin. Před desátou nechce nikoho vidět, řekla jim.

Navezli se do pokoje se světly, stojany, kamerou, se spoustou kabelů. Nabídla jim kávu a pak zůstala radši sedět, aby o něco nezakopla. Vzala si kus papíru, který se válel na stole, a tužku a začala si jen tak skicovat: režiséra, kameramana, který se rozčiloval kvůli světlu, skriptku. Žena, která je sem poslala, s nimi nebyla. Česká židovka z Izraele, která se tu vynořila asi před pěti lety, začala přebírat archivy a šťourat se ve všem, co se týkalo Berty. Prý sama taky maluje a k tomu i píše, hlavně o zavražděných a zapomenutých židech. Pasovala se na paměť lidstva, pomyslela si Kristýna, když se u ní žena ohlásila poprvé. A mrtví židé jsou dobrý kšeft. Hned se za tu ošklivou myšlenku zastyděla a za trest pak byla na ženu laskavější, než původně zamýšlela.

Kreslením rozháněla nervozitu, najednou se vůbec necítila dobře. Co vlastně ona o Bertě ví? Kdo jí dal právo o ní mluvit do kamery? A co když se jí budou ptát na osobní věci? Do těch jim přece nic není. Jenomže když si odmyslíme to osobní, co vlastně z Berty zbývá?

Už je lapená, zvukař jí připevňuje mikrofon na okraj košile.

Slíbila, že bude vyprávět o svých vzpomínkách. A ona znala Bertu už jako vdanou spokojenou ženu. O tom, jak žila předtím, nic neví. Tedy ví, je to v denících. Ale ty jim neukáže.

Snad smí říct jen to, že Berta toužila po dítěti. A že ho neměla.

Nabídli Mileně, aby jela s nimi. Do Terezína a do Hronova, kde Berta prožila poslední roky před deportací. Ještě zítra musí natáčet v Praze-Nuslích, kde bydlela po příjezdu z Vídně, a potom pojedou ven, tak na čtyři dny. Potřebují nutně tlumočníci, všechny kontakty, které si z Izraele přivezli, selhaly. Přemlouvali k té cestě i Kristýnu, která je podle jejich scénáře měla provádět po místech, kde se s Bertou přátelily. Jenže scénář si vymysleli bez ní, řekla jim. Ona na sever nepojede, do Terezína už vůbec ne. Nebude se potloukat po hotelích a taky má doma práci. Co měla, to jim už řekla. Nepotřebuje se nechat filmovat, jak pláče. S tím oni ostatně počítali: babka se dojme a vnese jim do filmu potřebnou dávku emocí. Řekli jí, že dům, kde Berta na venkově bydlela, ještě stojí, stejně jako nádraží, které z okna malovala. Vždycky bydlela v domech u nádraží. I okno tam je, snad ještě s lakem, kterého se dotýkala a který zachoval molekuly její kůže. Okno na jih, parapet, na němž stávala váza s květinami, také ta zářivá kytice begonií, v jednom nedělním, teplém, maloměstsky líném odpoledni, kdy se běh světa zastavil a mezi obědem a večeří se táhl nepřekonatelný lán medově lepkavého času. V roce jednačtyřicátém.

Milena řekla, že pojede, vydělá si alespoň nějaké peníze na prázdniny. Ze školy může zmizet, na jak dlouho chce, stejně si toho nikdo nevšimne. Sejdou se zítra v devět před Bertiným domem v Nuslích, řekla jí Viki, režisérova žena, produkční a skriptka v jedné osobě. Musí jim pomoci najít Bertin byt a domluvit se s lidmi, kteří tam teď bydlí, aby je pustili dovnitř.

* * *

Mileně je dvacet tři let, před dvěma lety se odstěhovala od rodičů k babičce. Na vlastní podnájem nemá. Studuje francouzštinu a angličtinu a doufá, že se jednou prosadí jako tlumočnice. Na pohled je to docela hezká dívka. Sama o sobě říká, že je přecitlivělá, a píše básně, které jí pomáhají vyrovnat se se životem. Životem míní především muže.

O Bertě Altmannové neví víc, než že to byla malířka, babiččina přítelkyně a židovka, která kdysi dávno spolu s ostatními židy skončila v koncentračním táboře.

Sedí v tramvaji směřující do Nuslí, je trochu nervózní a těší se, větří nové dobrodružství. Něco včera zablesklo mezi ní a tím kameramanem, jehož exotické jméno si ještě nestačila zapamatovat. Všimli si jeden druhého. Maličko se zarazili a od té chvíle o sobě věděli. Je to tak vzrušující, tenhle první kontakt. Nedá se to ani nazvat pohledem, přemýšlí Milena, spíš dotekem na dálku. Ráda přemýšlí v tramvaji. Nechává se unášet, očima klouže po obrazech venku, ale u ničeho se nezdrží. Je to jako filmový pás: film z ulic květnové Prahy.

Ještě není ani devět hodin, ale slunce už začíná pálit. Na začátek května je horko, všechno moc rychle odkvete, myslí si Milena. Jak všechno voní, jak je pěkně. Břicho se jí svírá jako před písemkou. To ten kameraman.

Čekají na ni před starým činžákem, jsou jen tři, zvukaře a osvětlovače si na dnešek nenajali. Viki a její muž Noah mají hlavy vyvrácené vzhůru a počítají patra. Viki drží reprodukcí obrazu, který Berta malovala z okna toho domu. Jsou na něm koleje, nádražní budka a střecha protějšího domu. Jde o to určit podle úhlu pohledu, v kterém bytě asi bydlela. Budou muset zazvonit na víc zvonků, než se trefí. Naštěstí je sobota, lidi budou doma. A budou pěkně naštvaní, pomyslí si Milena. Kameraman, stále ještě beze jména, je po ránu nerudný, skoro ji nepozdraví. Po včerejším jiskření ani stopy. Hrabe se v jedné ze svých brašen a polohlasně nadává. Jak má pracovat bez asistenta? Nemůže si sám měnit filtry a nosit stativ i kameru. Když někdo nemá peníze, nemá dělat filmy, říká a myslí tím Viki a jejího manžela. Ti dva ale zřejmě jeho ranní nálady znají, na urážky nereagují a čekají, až ho to přejde.

Dům má šest pater, začnou namátkou ve třetím. Kameraman zůstane sedět na schodech před domem, ať pro něj skočí, až to najdou. Nebude se zbytečně vláčet do schodů a postávat u dveří.

Protivnej chlap, říká si Milena. A zdá se starší než včera, je mu nejmíň čtyřicet. Stojí před cizími dveřmi s Viki a Noahem za zády. Nesmí myslet na trapnost své úlohy. Prostě zazvoní, a jakmile se otevřou dveře, vychrlí náraz, o co jim jde. Musí mluvit tak rychle, aby se žena nebo muž uvnitř nezmohli na odpor, zatímco se Viki a Noah nacpou do bytu a porovnají pohled z okna s reprodukcí.

V rozporu se svými odhady okno nakonec najdou v druhém patře. V Bertině bývalém bytě žije asi padesátiletá žena s matkou. Z potahů, záclon, háčkových přehozů a deček vychází vůně čistotných, osamělých žen. Kdy se sem přistěhovaly? Matka nahlas přemýšlí: hned po válce. Manžel byl úředník u dráhy. Dcera vaří kávu do porcelánové konvice s růžičkami a omlouvá se, že nemají bábovku, chystají se péct až dnes, na neděli. Jsou potěšené, jako by návštěva filmařů byla určena jim, a s velkým zaujetím poslouchají vyprávění o Bertě. To asi kreslila ta paní, ukazuje matka na drobnou skicu nuselských domů, která visí v koutě nad televizí. Našli jsme to tu, když jsme se nastěhovali. Manžel to nechal zarámovat. A ta paní malířka odtud odešla kdy? V osmatřicátém? Milena detaily nezná, ale vymýšlí si, jen aby ženy nějak zabavila a ony se nezačaly zajímat o to, co se děje za jejich zády.

Kameramana mrzutost přešla. S Noahovou pomocí přesouvá křesla a sundává záclony, pak otevře okno dokořán a přikáže Viki, aby pomalu pohybovala jedním křídlem, dokud na skleněné tabuli nezachytí odraz nádražní budky, kolejí a protějščího domu. Celé to hrozně trvá a Mileně už začínají docházet síly i náměty k hovoru. Když se konečně začnou balit, je úplně vyčerpaná.

Pro dnešek stačí, oznámí Viki, když vyjdou před dům. Teď s nimi půjde Milena na oběd a potom ji zaveze domů, aby měla čas sbalit se na zítřejší cestu.

V autě, dodávce pro šest lidí, se jí kameraman zeptá, o čem se s těmi ženami tak nahlas bavila a jestli opravdu musela celou dobu žvanit.

Mám rád na práci klid, řekne. Dívá se na ni přimhouřenýma očima, jako by odhadoval, jestli se urazí.

Nech ji na pokoji, obrátí se na předním sedadle Viki. Kameraman pokrčí rameny, natáhne nohy a zavře oči. Praha ho zajímá jen hledáčkem kamery. Jmenuje se Aaron.

* * *

Milena jede do Terezína poprvé. Na školní exkurze tam kupodivu nejezdili. Vůbec se o téhle stránce druhé světové války ve škole moc nemluvilo, na rozdíl od Velké vlastenecké války a osvobození Rudou armádou. Mlčení o holocaustu asi souviselo s nepřátelstvím ke státu Izrael, k „reakčnímu státu Izrael“, vzpomíná Milena, jinak ho v učebnicích nenazvali. Co je to „reakční“, nevěděla a nikdy ji nenapadlo to zkoumat. Některá slova se za komunistů prostě vyskytovala ve spoje-
ních, jako imperialistický západ nebo mírový blok. Učebnice nikdo nebral vážně, stejně jako celou školu a stát a všechno, co s tím souviselo. Nemělo smysl se tím zabývat.

Po revoluci se o historii mluvilo hlavně ve spojitosti s restitucemi majetků zabavených po roce 1948, a než se do učebnic dějepisu vedle všech ostatních tabu dostal i holocaust, měla už Milena za sebou dávno i střední školu. Na vysoké českou historii neměli.

Až do svých třiaadvaceti let Milena neměla ani jednu důvod zajímat se o to místo. Nevěděla ani, kde Terezín leží, a teď je překvapená, že je tak blízko Prahy, vždycky ho v duchu kladla někam na polskou hranici.

Je všední den a městečko obehnané hradbami je tiché a vylištěné. Domy jeden jako druhý, slepá okna hledí do ulic. Stromy na hlavním náměstí, zelená vrata, kočičí hlavy v průjezdu, schody. Bývalé ložnice dívek jsou přestavěné na byty.

Zvoní u dveří, otevřít přijde mladá žena s miminkem v náručí. Pustí je dál a zatímco Aaron natáčí pohled z okna, mluví o Terezíně.

Nalákali nás sem na byty a práci, a teď jsme skoro všichni na podpoře, říká. Na turistech se tu vydělat nedá. Copak myslíte, že tu lidi mají náladu na utrácení? Rozhlídnou se a hned utečou, ani přespat tu nechtějí. Letos jsme zavřeli hotel. Ani se nedivím. Já vím, že je to památník, ale co nám je

do toho? Dokud tu byla posádka, bylo tu ještě živo, i hospody a obchody tu byly, ale teď tu chčíp pes.

Viki dá ženě nějaké peníze a s Mileninou pomocí se jí zeptá, jestli se ještě mohou vrátit. Za týden mají v Praze schůzku se třemi ženami, které jako děti bydlely zrovna v tomhle pokoji, a chtěli by je sem vzít.

Víte, my se o to moc nezajímáme, co se tu stalo nebo nestalo, řekne žena. Ale klidně si přijďte, stejně jsme pořád doma.

Milena sní. Leží ve tmě, která je bílá, ohraničená černými homolemi sopečných kopců. Mezi kopci vedou koleje. Mezi kopci vedou úzké stezky. Vede ji Aaron, vede ji po tenkém vlasu, všude kolem cítí živé bytosti, zhuštěné světlo, pláč. Ví, kam ji vede. Vtom se vlas trhá a všechno mizí, je bez hlasu, nahá, sama, nahá, v trhlíně.

Probouzí se v hotelu, neúměrně vysokém v poměru k rozloze města, přibližně ve dvanáctém poschodí. Včera tajně otevřela dveře vedoucí na malou plošinu, která snad měla být balkonem, ale zůstalo u náznaku, betonového plácku bez zábradlí, odkud lze přehlédnout skoro celé České středohoří. Sedla si na práh dveří, nohy natáhla na beton a kouřila. Tak ji našel. Sám přestal kouřit už před lety, ale teď dostal chuť napodobit ten pohyb i to, jak si palcem přejížděla horní ret, její soustředění na řezavější špičku cigarety. Ostrý stín hory nad městem se prodlužoval, Litoměřice hasly, střecha za střechou.

Probouzí se krátce po šesté, úplně čerstvá. Oblékne se, sjede výtahem a vydá se ven, do liduprázdných ulic městečka, které připomíná ze všech stran otevřený labyrint. Překoná řeku, vyleze po schodech kolem oprýskaného kostela, zahne doleva a zastaví se až na hradbách. Opře se rukama o nízkou zeď. Slunce stoupá, jiskří v slzách, kterých má najednou plné oči. Nepláče smutkem. Ale palčivým vjemem života.

* * *

Zajímá ho jeho práce, nic jiného ho nezajímá!

Dnes natáčejí v tereziánském muzeu kresby vězňů. Někteří byli známí malíři. Byli tu zavření pohromadě s nejvýznamnějšími hudebními skla-

dateli a interprety, spisovateli, herci, vědci a filozofy své doby. Po umělecké a intelektuální stránce mohli žít terezínští vězni v přepychu.

Aaron se snaží soustředit na dílčí úkony: světlo, kompozice záběru, ostrost. Nesmí ho ovládnout emoce a neovládne ho. Vyspal se z toho. Včera se nechal unést, a to si nesmí dovolit, ne, pokud chce odvést tuhle práci a zasloužit si poměrně velké peníze, které mu Viki a Noah zaplatí. Není levný, protože je dobrý. A dobrý je, protože svojí práci dává maximum.

Mladá holka, myslí si, se vždycky ptá na pocity. Jasně že mám pocity, jinak bych nevěděl co a jak točit. Ale jde o to držet je pod kontrolou. Jenomže to mladý holky nechtějí pochopit. A dělají všechno pro to, aby člověk tu kontrolu ztratil.

Ptát se ho, jaké má v Terezíně pocity.

Nenávist, řekl.

Nenávist ke komu? zeptala se.

K Němcům a ke všem, kdo to dopustili.

Ptala se, odkud je, jako by na tom záleželo. Ne, jeho rodina v koncentračním táboře nebyla. Je sefardský žid, jeho rodiče přišli do Izraele z Maroka, protože už nechtěli žít mezi Araby. Tím spíš nechápe, jak se mohou najít židé, kteří se po válce vrátili do Německa a tvrdí, že k té zemi necítí nenávist. Jak tam mohou žít? A klidně spát?

Bylo to přece dávno, řekla, a tím ho rozčílila. Co je to padesát nebo šedesát let? Čím je starší, tím mu ta doba připadá méně vzdálená. Ona nechápe, že tahle nenávist je jako paměť, že člověk má povinnost nenávidět. Kdyby přestal nenávidět vrahy, bude to, jako by jim odpustil. Což je to samé jako zapomenout. Přestane nenávidět a oběť milionů lidských životů rázem jako by nebyla.

Mlčky kouřila. A pak ho pohladila po rameni. V té chvíli to vnímal jako další útok, ale možná to myslela dobře.

Ohlédne se, Milenu v sále nevidí.

Vrátí se zpátky ke kresbám svých umučených a zabitých lidí. Tužka nebo uhel na balicím papíře a různých útržcích, papíru byl v Terezíně očividně také nedostatek. Fronta na jídlo, stromy na náměstí, které vypadají jako spálené, zátiší s košťaty a kbelíky, půdní prostory s rozvěše-

ným prádlem. Nejvíc ho zaujmou kresby z ložnic. V dlouhé místnosti jsou těsně vedle sebe vyrovnány palandy a každé lůžko je jako malý ostrůvek nebo loď: do malého prostoru museli jejich majitelé nacpat všechno, co potřebovali k přežití, a tak jsou postele obložené, vystlané a ověšené nejrůznějšími předměty: hrnky, oblečením, provázky a pytlíky a také obrázky. Aaron zaostřuje kameru a přitom si říká, jestli by nakonec také nevystačil s jednou takovou postelí. Stejně je pořád na cestách.

Potom se ho ještě zeptala, jestli si myslí, že on by v koncentračním táboře přežil.

Přežít je otázkou vůle a organizace životních nezbytností, odpověděl.

Takže ano?

Kdybych měl navíc štěstí, odpověděl.

Já ne, řekla Milena a zasmála se.

Její smích nechápal, ani tu snadnost, s níž rezignovala na nutnost přežít. Řekl si, že tihle lidé, lidé jako ona, nemuseli nikdy za nic bojovat, a proto jim chybí houževnatost a síla se prát. Pak si ale vzpomněl, že v téhle zemi byl ještě nedávno komunismus, a snažil se představit si, v čem asi spočíval a jestli od člověka vyžadoval nějakou zvláštní odvahu. Báł se jí zeptat, aby nevypadal jako hlupák. Stejně je moc mladá, než aby o tom něco věděla.

Milena prochází muzeem. Mezi spoustou dokumentů je i návrh konečného řešení židovské otázky z druhé poloviny třicátých let psaný na stroji, s překlepy. A také dopisy, v nichž se Mezinárodní červený kříž zajímá o to, zda v koncentračním táboře Terezín panují dobré hygienické podmínky. Pochopí z toho, že židé, kteří v Evropě zbyli, přežili omylem, v důsledku chyby v plánování a nedostatku času. A také že vyhlazení probíhalo pod mezinárodním dohledem. Prohlíží si seznamy internovaných a seznamy lidí zařazených do transportů, kde jsou vedle českých jmen jména slovenská, německá, holandská, dánská a francouzská. Dokumentace je jistě v pořádku, nic nechybí. Papíry nestačily ani pořádně zežloutnout.

Nejdéle zírá na ty opravené překlepy.

Kolem čtvrté jsou v muzeu hotovi, ale den nekončí. Aaron si usmyslel, že musejí vylézt na zvonici kostela a natočit Terezín z ptačí perspektivy. Věž je zamčená a Milena má sehnat klíč. Naštěstí se jí to podaří, ještě než začne zapadat slunce.

Lezou po dřevěných schodech, Milena pomáhá Aaronovi s brašnami. Noah zůstal dole, protože trpí závratí, a Viki se omluvila, využije té chvíle a vyřídí nějaké nutné telefony. Zastaví se až úplně nahoře. Věž je otevřená do čtyř světových stran, aby se zvuk zvonu mohl volně nést, není určena pro veřejnost a zábradlí chybí. Zvon tu visí těžký a nehybný. Milena vidí tak velký zvon zblízka poprvé. Aaron seřizuje kameru a hledá si nejlepší záběry, snaží se nemyslet na propast, která se mu otvírá pod nohama. Jediná možnost jak nepodlehnout závratí je úplně se soustředit na to, co dělá. Slunce je už docela nízko, světlo syté, ideální. Zabírá čtvercové náměstí, řadu domů, kasárna, úhly ulic, vzdálené hradby, na kterých se zelená tráva, a pole za nimi. Je odtud vidět i nejbližší železniční zastávku v Bohušovicích, odkud museli vězni do Terezína dojít pěšky. Nitky kolejí se měděně lesknou.

Najednou se s ním věž otřeše, Aaron se zapotáčí a málem vypadne ven. Kameru ovšem drží pevně. Je to jen okamžik, rychle se uklidní a otočí se. Srdce zvonu se divoce kýve a s ohlušujícím hřmotem naráží do kovových stěn. Pod zvonem stojí Milena, ve strnulé ruce svírá lano. Je úplně bledá. Aaron vypne kameru, začne si zvolna pakovat věci. Ruce se mu třesou tak, že už by stejně nic nenatočil. Rámus pomalu utichá. Nemá smysl na ni rvát. Mohla ho zabít. Dobalí a beze slova začne sestupovat po schodech dolů. Neohlíží se, předpokládá, že ta hloupá holka půjde za ním. Jenomže nejde. Zavolá, seshora k němu nedolehne ani šramot. S klením se otočí a s kamerou a všemi věcmi zas vyšplhá vzhůru. Najde ji zhroucenou u dřevěného sloupu, zaťatou do klubka, rukama si zakrývá obličej a otrásá se pláčem.

Nejdřív ho napadne, že brečí kvůli němu, že ho tak vyděsila. Odloží věci, sedne si vedle ní a opatrně se jí dotkne na rameni.

Zas tak strašný to nebylo, řekne. Neudělalas to schválně. Já se nezlobím.

Je to hrozný, vzlyká Milena. Nemůžu vůbec pochopit, že se něco takového mohlo stát!

Zní mu to naivně, ale zastydí se. Nechce být shovívavý. Má pravdu, říká si, jenomže člověk už si to tak nepřipouští. Vyrůstal jsem s myšlenkou na holocaust a zvykl jsem si na ni.

Brečet je příliš snadné, říká Mileně. My bychom mohli brečet od rána do večera, ale to nikam nevede. Člověk musí z té hrůzy naopak čerpat sílu.

Milena se pomalu uklidní, požádá Aarona o papírový kapesník a vysmrká se. Pak sestoupí dolů.

Do Litoměřic se vrací skoro za tmy. Navečeří se po cestě do hotelu, v první restauraci, na kterou natrefí. Jsou tak unavení, že je jim jedno, co jedí. U recepcie se rozloučí, Milena vyjede do dvanáctého patra a hned zamíří na svoje betonové bidýlko. Je si skoro jistá, že za ní přijde. Ale bude mu to chvíli trvat, musí předstírat, že nemohl usnout. Noc je teplá, z ovocných sadů a zahrádek stoupají vůně a zůstávají viset nad městem.

Za zády uslyší kroky. Zastaví se přede dveřmi na balkon, nejdou dál. Třeba to není on. Milena dostane strach a otočí se. Aaron se omluvně usmívá: Ruším tě? Nemohl jsem usnout.

Taky jsem nemohla spát, žaluje Milena.

Posadí se mezi dveře, tak aby se nemusel dívat přes okraj plošinky.

Mám závratě, řekne. Když se nedívám kamerou.

Je od něj zpola odvrácená, vidí ji z profilu. Má nepořádně sepnuté vlasy, dlouhé a světlé. Dívá se na její krk a pak na něj zlehka položí otevřenou dlaň. Je to tak, jak se obával. Dívka je hebká a teplá, dotek mu způsobí nepřiměřenou slast. Odtáhne ruku.

Jsem rozvedený, řekne, a z manželství mám osmiletého syna. Mám ho hrozně rád.

No jasně, řekne Milena.

Mám přítelkyni, pokračuje Aaron. Je to moje první vážná známost od rozvodu. Je jí třicet čtyři let a je to fotografa.

Irelevantní, pomyslí si Milena a také to vysloví nahlas: irrelevantní.

Cože? Aha, odpoví Aaron. Domníval se, že je čestné povědět jí, jak na tom je. Aby věděla. Na druhou stranu tím jaksi naznačil, co tím naznačil? Že s ní chce spát, ale tak, aby z toho nevznikly žádné nároky. Aaron ve tmě zrudne. Tak jsem to nemyslel, chce říct. Myslel to tak. Zahraje zívnutí a vstane. Milena vstane s ním.

Doprovodí ji ke dveřím a tam ji políbí na tvář. Jako strýček, pomyslí si. Jako nějaký strýček, řekne nahlas a doufá, že mu to bude vymlouvat. Ale Milena mlčky zmizí v pokoji a zanechá ho s nesnesitelným pocitem, že je starý a hloupý a že jeho pokus o sblížení naprosto ztroskotál.

Druhý den pokračují dál na severovýchod. V Hronově najdou Bertin byt, vlastně dva byty. Jeden dvoupokojový s výhledem na nádraží, kde teď bydlí mladá romská rodina. Druhý je půdní mansarda, kam se musela Berta s manželem přestěhovat na poslední půlrok před transportem. Nikdo v ní od té doby nebydlel a mezi harampádím, které se tam za více než padesát let nakupilo, lze rozeznat zbytky pokoje: cár zeleně potištěné záclony, od myši ohlodanou kostru křesla, jakému se říkalo ušák, úlomek lampy zakrytý modrým papírovým stínítkem.

Přespi v hotelu Na Vyhliídce, na půl cesty mezi Náchodem a Hronovem.

Další den navštíví statek v kopcích nad Hronovem, kam Berta chodila krajinářit. Stará hospodyně si na ni a jejího muže pamatuje. Ukáže jim album s fotografiemi, uvaří jim kafe a vnutí spoustu koláčů. Několik kroků od statku je mez, odkud Berta kreslila pohled na řadu ovocných stromů, mělké údolí a vzdálený obrys hor. Někdo ji na tom místě vyfotografoval. Pletený baret, světlý baloňák a ruce v kapsách. Přehlíží krajinu jako generál před bitvou. U jejích nohou leží fenka foxteriéra a zřejmě čeká, až se k ní Berta sehne a podrbe ji.

* * *

Znovu jedou do Terezína. Tentokrát si museli pronajmout menší autobus, kromě Viki, Noaha, Aarona a Mileny s nimi jede ještě český zvukař a tři staré ženy, které přežily holocaust a které si na Bertu pamatují.

Jedna žije v Čechách, druhá přijela z Ameriky, třetí z Izraele. Necestovaly tak daleko kvůli Noahově filmu, ale protože se v Praze zrovna v ty dny konalo setkání terezínských dětí.

Noah se o akci dozvěděl už v Tel Avivu a zakomponoval ji do scénáře.

Terezínské děti v pražském Domě železničářů, vrásčité tváře nad stoly s nažehlenými ubrusy. Kamarádi a kamarádky si sedli vedle sebe, sálem zaznívá tlumené chichotání, snad se pod stoly pošťuchují. Ten nejstarší byl jejich vychovatelem, pamatuje si svoje svěřence jménem i přezdívkou a ještě dnes je oslovuje z pozice autority: Ted' každý z vás hezky vstane, představí se, uvede rok deportace, kolik mu bylo, potom číslo baráku a ložnice a jména svých nejbližších kamarádů. Pak nám krátce povypráví o tom, kde žije, co dělá, kolik má dětí a vnuků a tak, začni třeba ty, Suzi.

Drobná žena s křiklavě namalovanými rty a pečlivě naondulovanými vlasy promluví s lehkým přízvukem: Jsem Zuzana Růžičková, Suzi. Bydlela jsem v dívčím baráku L410, v pokoji číslo 26. Moje nejlepší přítelkyně se jmenovaly Lucinka Hořejší a Marianka Lustigová, měly jsme postele vedle sebe. Obě zemřely v Osvětimi. Mně a Lucince bylo třináct, Marianka byla o rok starší. Do Terezína jsem přijela s rodiči v únoru roku 1942. Těsně před naším transportem na východ jsem onemocněla a musela jsem do karantény, rodiče a bratr odjeli. Už jsem je neviděla. Po válce jsem studovala v Praze, po roce čtyřicet osm v Paříži. Tam jsem potkala svého muže, také Čecha, a spolu jsme se vystěhovali do Izraele. Žijeme v Jeruzalémě. Pracovala jsem ještě donedávna jako dětská lékařka, ted' už jsem na penzi. Mám dvě děti, syna a dceru, syn je také lékař a dcera je malířka. Mám dvě vnučky.

Tři ženy v autobuse si cestou povídají, rozpomínají se na jednotlivé tváře a slova, radují se nad obrazy vyhrabanými ze společné paměti, jako by patřily do kteréhokoli obyčejného dětství, a ne do dětství stráveného v Terezíně. Aaron je při tom z uličky točí.

Potom se posadí vedle Mileny a řekne: Můžeš mi povědět, o čem ty ženy mluví? Rozumím jenom tomu, že jde o Terezín. A vidím, že se při tom smějou, jako by to byl letní tábor a ne koncentrák.

Vzpomínají na lidi, na to, jak kdo vypadal, co kdy řekl, kdo se komu líbil. Na svoje tehdejší vtipy, řekne Milena. Je intenzita šťastných okamžiků zesílena neštěstím, které je provází? Byl jsi někdy opravdu šťastný? zeptá se.

Byl, když se mi narodil syn, ale tehdy jsem to tak nevnímal, řekne muž. A ty?

Já nevím, odpoví dívka. Nemůže si vzpomenout na nějaké velké štěstí nebo neštěstí, všechno to bylo vždycky nějak neúplné.

Autobus zastaví na náměstí, nedaleko domu se zelenými vraty.

Tři ženy jdou první, za nimi Aaron s kamerou a zvukař s mikrofonom na dlouhé tyči. Pak Noah a nakonec Viki a Milena. Vystoupají po schodech do chodby, z níž se vcházelo a dosud vchází do obytných místností. Tady jsme si nechávaly boty, ukazuje jedna z žen, a tady, pamatujete? stály kyblíky s vodou. Klepou na dveře. Tentokrát je doma muž, mladá žena s dítětem někam zmizela. Zřejmě si chce filmaře zinkasovat sám.

Tři přítelkyně se na prahu zouvají a uctivě vcházejí dovnitř. Rozhlíží se, prostor zůstal zachován. Tady jsme měly postele, tady byl stůl, kde jsme s Bertou kreslily. Na hodiny kreslení přicházela ona za námi. Byly to pro nás svátky, hrozně jsme se na to těšily. Alespoň na chvíli jsme na všechno zapomněly. Přinášela nám kousky různých látek, dřevíček a novin na koláže, papíry a barvy, nevím, kde to tady sháněla. Malé děti prostě nechávala si hrát, ale nám, co jsme byly starší, dávala různá zadání, učila nás o barvách, o tvarech, o perspektivě. Ale nikdy nás nekritizovala, jenom chválila.

Nikdy bych si nepomyslela, že mám nějaký talent, směje se jedna z nich. Ve škole mi říkali, že mám obě ruce levé. Ale ona tvrdila, že mám zvláštní způsob vidění světa a že bych mohla být umělkyní.

Vzpomínáte si na to, jak vypadala? ptá se Noah. Jak na vás působila?

Ženy se doplňují: byla malá, říká jedna, menší než některé z nás. Měla krátké a husté tmavé vlasy a takové hrozně jasné, tmavě hnědé oči. Byla veselá, říká druhá, a plná energie, pořád ji napadaly nové a nové věci. Asi ji to s námi vážně bavilo. Byla hrozně hodná, říká třetí. My jsme ji milovaly.

Když vyjdou z pokoje, chtějí ještě prozkoumat dům. Na schodišti najdou svoje vyryté iniciály a dole, na chodbě do sklepa, ukazují místo, kde jim Berta uspořádala výstavu. Přinesla kusy starých pytlů, připevnila je na zdi a na ně rozmístila obrázky.

Vezmou se za ruce, točí se dokola a zpívají hymnu svojí ložnice. Na našem pokoji se utvořila výborná parta, říkají. Vlastnoručně jsme si vyšily vlajku. A když začaly první z nás odjíždět na východ, rozstříhaly jsme ji na kousky a každá si jeden vzala. Přísahaly jsme si, že se jednou sejdem a zase ji sestavíme. Ženy vytahují tři malé kousky látky, přikládají je k sobě a ustupují, aby je Aaron mohl zabrat kamerou. Na vlajce je něco napsáno, ale slova nejdou rozeznat, příliš velká část jich chybí.

Když se navečer vracejí do Prahy, Aaron si v autobuse už zcela samozřejmě sedne vedle Mileny. Jako by mu oběť, kterou přinesl tím, že se s ní nevyspal, dávala právo na všechno ostatní. Projíždějí mezi ostře žlutými poli s řepkou. Kameraman vypnul kameru a dívá se jen tak, po dlouhé době pozoruje krajinu sám pro sebe. Je líbezná, pomyslí si v angličtině a vzápětí se podiví, že takové slovo zná. Měkká a prosáklá vláhou. Dostane chuť se zastavit. Všeho nechat, vystoupit z autobusu a natáhnout se pod jeden z těch sytě zelených stromů.

* * *

Poslední den má Aaron volno. Viki s Noahem se rozhodli odpočívat v hotelu, odpoledne se půjdou trochu projít, ale neradi by se nějak vážali, jsou unavení. Jeden den klidu jim před cestou zpátky a tím kolotočem, který je v Tel Avivu čeká, udělá dobře.

Aaron chce, aby mu Milena ukázala pražské Židovské Město, sice tam v muzeu natáčeli, ale chtěl by ho ještě jednou vidět, jen tak. Projdou se ulicí kolem hřbitova, dovnitř nakouknou jen přes plot, Aaron nechce platit drahé vstupné. Milena mu vypráví, že před revolucí se žádné vstupné neplatilo, když byla malá, chodívali v neděli na židovský hřbitov na procházku. Celou cestu z Dejvic sbírali kamínky, kterými pak zdobili neznámé hroby a také hrob rabbiho Loewa, který i mrtvý dělá zázraky. Proto měl na sobě vždycky kamínků nejvíc. Některé náhrobky byly úplně zapuštěné do země, čouhala z nich jenom špička,

jiné se kácely, vytlačené množstvím no- vějších desek, které se draly na jejich místo. Byla to tajuplná, křesťanským hřbitovům nepodobná změť, která ji fascinovala, a nejvíc ji fascinovalo, že mrtví byli prý pohřbíváni po vrstvách a celý hřbitov se tak kupil do výšky, hlína vytlačovaná zpráchnivělými těly se hromadila v mohutných valech porostlých břečťanem a zavátých spadaným listím.

Před revolucí, vzpomínala Milena, byl židovský hřbitov to nejopuštěnější místo ve staré Praze. Vždycky jsem měla strach, aby nás tam náhodou nezamkli.

Po cestě přes Mánesův most, s pohledem těkajícím od bílých věží Strahovského kláštera k Petřínu, se Aaron odváží zeptat, proč byla v Litoměřicích tak přesvědčená o tom, že by v koncentračním táboře nepřežila.

Dívka odpoví po dlouhém váhání, které Aaron vyplní úvahami o tom, zda půlkruhové odpočívadlo s kamennou lavicí, na kterém právě stojí, stavitel mostu snad velkoryse nevybudoval na líbání.

Protože nejsem dost skutečná.

Chceš říct statečná.

Ne, skutečná. Prostě si často připadám, jako bych pořádně nebyla. Jako nějaký takový... odraz. Ukáže na hladinu. Je těžké to vysvětlit. Třeba moje babička to nechápe vůbec. Říká, že se ještě hledám. Ale to není pravda. Já nikdy nebudu jako ona. Ona nepochybuje o tom, kdo je a co dělá. Myslí si, že svým malováním něco opravdu hledá, že se přibližuje k nějaké pravdě, která je důležitá pro ni a pro všechny ostatní lidi. Babička tvrdí, že v nic nevěří, ale ve skutečnosti hrozně věří, jinak by přece nemohla vydržet to, co vydržela. Nenechala by se od komunistů trestat, nemusela by do továrny. Myslím, že by za to svoje umění dala život. Dal bys za něco život?

Za Izrael, odpoví bez rozmyšlení Aaron. A za syna.

A já... asi za nic, řekne Milena. Ne že by mi na něm tolik záleželo.

A proto bys nepřežila?

Vždyť ti to říkám. Podívej, jede loď. Rozčeří hladinu a co se stane? Odraz se roztříští. Při prvním skutečném náporu bych se rozpadla. Víím to. Lidi, co přežili, jsou úplně jiní. Jsou jako moje babička.

Jsi hrozně mladá. V tom věku člověk nelpí na životě, protože si neumí představit smrt. Pokud ji nemá denně na talíři.

Taky špatně vidím.

Jak špatně? zeptá se Aaron.

Hodně špatně. Bez čoček jenom rozmazaně šmouhy.

Aaron zaznamená uspokojení, fyzická vada mu dívku přibližuje. Je bezmocná, a tudíž potřebuje jeho ochranu.

V Terezíně jsem si přečetla, že lidi s brýlemi šli při selekcích rovnou do plynu. Někomu se možná podařilo si brýle včas sundat a potom musel předstírat, že vidí, dovedeš si to představit? Tápeš a každý krok vedle může znamenat smrt. Marina Cvětajevová taky nenosila brýle, ale z hrlosti.

Kdo?

Přece ta básnířka, řekne Milena.

Aaron má stále intenzivnější pocit, že je Milena zklamaná a že ji nudí. Dopoledne si ještě povídali, pozorovali kolemjdoucí a pořád se něčemu smáli. I při obědě byli veselí. Jenomže teď je odpoledne a utíká rychleji, než by čekal. Na slova je škoda času, nechce se mu nikam chodit, nic podnikat, načínat žádné další téma. Chce si s ní sednout v nějaké tiché kavárně, kde je nebude nikdo rušit, a dívat se, dopodrobna si zapisovat do paměti její obličej, tak aby mu nic neuniklo, žádná nepravidelnost rysů nebo piha, musí si být jist, že obraz, který si odveze, bude dokonale věrný.

Bude nutné dívat se dlouho. Opakovat si v duchu viděné, pak ověřit podle skutečnosti, opravit, kde se paměť zmýlila už teď, a to ji má před očima. Aaron paměti nedůvěřuje. I z toho je nervózní. Ví, že by neměl pořád mlčet. Mladé holky si hned myslí, že člověk je hloupý a nemá co říct. Touží ji hlady, dokud může. Měli bychom se milovat, myslí si Aaron znovu a znovu. V hodinách, které jim zbývají. Tohle mrhání si neodpustí, co bude živ. Měli by jet rychle do hotelu a milovat se. Proč to neřekne? A proč to nenavrhne ona? Copak necítí, jak je tahle situace zoufalá?

Místo toho načíná Milena novou myšlenku, na něco se ho ptá a on musí odpovídat. Nejzajímavější film, který dělal. Jaké má plány na příští

rok. Jestli má bratry a sestry. Ať jí popíše poušť. Copak je ta holka blázen? Myslí, že se takhle o něm může něco dozvědět? Řeči mezi nimi se rozestupují, otvírají rozsedliny, širší a hlubší každým slovem, které si pro sebe ukousne částečku času.

Nechceš jít se mnou do hotelu?

Nerozuměla, snad ho není dobře slyšet.

Do you want to come with me to the hotel? Zní to odpudivě. Proč se musejí dorozumívat tou hroznou angličtinou!

Dívka přikývne, že chce, a on zase kývne na číšníka, že by rád zaplatil.

* * *

Poprvé si dovolil použít v myšlenkách toho slova a vzápětí se jí musí zepstat: Is this love?

Milena leží mlčky po jeho boku. Došla jí řeč, za to on má teď chuť jí všechno povědět. Četl by jí deníky z dětství, kdyby nějaké měl. Vyprávěl by jí o svojí první lásce. A zatím mluví o Izraeli, o synovi, o kterého se bojí, nejraději by ho někam odvezl, někam do bezpečí, kde každou chvíli nevyletí do povětří autobus se spoustou dětí, děti jsou nejohroženější, říká. Odvezl by ho, ale nemůže, nesmí s ním vyjet za hranice země, rozhodl o tom soud, který syna přidělil do péče bývalé manželky.

Mluví o strachu z nepředvídatelné smrti. Před několika lety byl s jedním režisérem natáčet v Sarajevu, nebo spíš v troskách, které z něj zbyly. Krátce po konci obležení. Režisér hledal podobnost mezi životem v ostřelovaném městě a životem v Izraeli, chtěl zjistit, jak se chovali lidé, kteří mohli každou chvíli zemřít a věděli o tom.

Ze začátku prý pořád přemýšleli: Mám jít rychle, nebo pomalu? Strefí mě, když přejdu ulici tady, nebo až za rohem? Snažili se vmyslit do logiky nepřátel. Dováděla je k šílenství představa, že několik kroků před nimi nebo za nimi čeká smrt, které by se ještě mohli vyhnout. Po několika měsících se ale uklidnili, poznali, že co se smrti týče, je všechno jedno, a svěřili se do vůle vyšší moci, která řídila činy mužů ukrytých v kopcích kolem Sarajeva.

Skoro všichni, s kým v Sarajevu dělali rozhovor, se shodovali na tom, že život v obleženém městě byl příšerný a krásný zároveň. To se

prý nevylučuje. Nejvíc ze všeho se dařilo lásce, protože lidi chtěli dohnat, co zameškali, a ještě rychle zažít něco krásného. A divadlu. Divadla byla každý večer plná. Toužili na chvíli zapomenout a být spolu, slyšet svoje hlasy, smích, dotýkat se navzájem, dýchat si na krk. Pocítit plnost života. To bylo to, co v rozhovorech opakovali nejčastěji: pocítit plnost života.

Po třech letech se podařilo prokopat ze Sarajeva tunel, vypráví Aaron. Ústil těsně za linií obležení, a aby si Srbové ničeho nevšimli, muselo se z města utíkat v noci, po jednom a s minimálním množstvím zavazadel. Tunel byl nízký, část cesty se lezlo po čtyřech. Setkal jsem se s lidmi, kteří to dokázali. Podařilo se jim z toho pekla uniknout, odjeli do Francie nebo do Holandska, získali tam dokonce azyl, ale byli nešťastní, vůbec tam nemohli vydržet. Po několika měsících se zase po čtyřech vrátili tunelem zpátky.

Taky bych nemohl zůstat dlouho pryč z Izraele, řekne Aaron, dokud se to tam neuklidní. Ale uklidní se to někdy? Narodili jsme se v obklíčení, vyrostli jsme v něm. Co když nám představa změny ve skutečnosti nahání strach?

Lidé v Sarajevu taky měli radost, když obléhání po pěti letech skončilo, ale na druhou stranu se nám přiznali, že už si na stres zvykli a obyčejný život jim začal připadat podivně bezbarvý. Na všechno najednou měli moc času a nevěděli, co s ním. Obnovit rituály společenských styků? Manželství a rutinu, která se tak rychle omrzí? Představa všedního života naplněného starostmi o existenci je deprimovala. Nemoci a automobilová neštěstí jim byly k smíchu. Jako by okamžitá možnost smrti byla drogou, na které se člověk stane závislým. Jako hráč ruské rulety, řekne Aaron.

Na ničem se nedomluví. Neslíbí si, že se ještě někdy setkají. Usnou, a když se probudí, musí Milena rychle pryč, protože se nechce potkat s Viki a Noahem. Sotva si stačí vyměnit adresy.

Při loučení ji Aaron k sobě přitiskne: Patřím ti.

Milena si pod slovem patřit vždycky představovala něco nesprávného. Nikdy nechtěla nikomu patřit a byla rozhodnuta odmítnout každého, kdo by chtěl patřit jí. Patření jí splývalo s vlastněním Ale proti tomuhle

nic nemá, ať jí Aaron klidně patří, v Izraeli. Bylo to s ním pěkné. Nelituje toho. Musí jít. Milena za sebou tiše zavírá dveře a odchází dlouhou hotelovou chodbou. Má příjemný pocit lehkosti a je ráda, že nemusí řešit žádné další kroky, čekat na Aaronův telefon nebo naopak přemýšlet, jestli a kdy má ona zavolat jemu. Nemusí se s ním trápit. Jeho odjezd vše elegantně vyřeší.

Rozhodne se, že půjde domů pěšky. Je nádherné slunečné ráno. Na Starém Městě si dá kafe a potom si v jednom butiku, z peněz, které jí předevčířem zaplatila Viki, koupí šaty. Původně chtěla červené, ale pak se jí zalíbí jedny zelenomodré, něco mezi letním mořem a oblohou. Vždycky když si je vezme na sebe, vzpomene si na Aarona.

V jedenáct hodin, právě když se letadlo s Aaronem, Noahem a Viki odlepuje z Ruzyňského letiště, dolehne na Milenu nápor únavy. A s ní, náhle a surově, pocit ztráty. Jak daleko je vlastně Izrael? Strašně daleko, nehledě na všechno ostatní.

2. kapitola (Přátelé)

Dívka ve Vídni v roce 1914. Bylo jí právě čtrnáct let. Vyrůstala bez matky a cítí se dospělejší než její vrstevnice. Také osamělejší. Útržkovitě, ale o to intenzivněji vnímá, co se kolem ní děje. Nepřemýšlí o tom. Saje jako houba, bez výběru, bez učitele, lačná všeho, co rezonuje s jejím vnitřním chvěním, s její touhou, s jejími úzkostmi.

Za několik dní bude vyhlášena válka, ale dívku daleko více zajímají jiné věci. Je opravdu tak ošklivá, jak se jí zdá při pohledu do zrcadla? Zamiluje se už konečně? A může se někdo zamilovat do ní? Tyto dvě události vnímá prozatím odděleně. A dále: má talent? Bude z ní velká umělkyně?

Otec její tvořivost a nepopiratelnou šikovnost směřuje prakticky, má se vyučit fotografkou. Není bohatý a rád by měl jistotu, že se brzy sama užíví. Také má s druhou ženou dvě malé děti.

Bertu fotografování docela baví, ale cítí, že je to jen začátek. Nechce omezit svět na černou, bílou a škálu šedivé mezi nimi, touží po barvách, téměř fyzicky je prožívá. Dokáže se do barvy zamilovat a potom by se jí nejraději úplně obklopila, šije si v té barvě šaty a vymýšlí jídla. Miluje-li zelenou, je připravena odvrhnout všechny ostatní a zbožňovat jen ji, ve všech odstínech, dokud svůj zájem nevyčerpá a nevzplane stejně vášnivě pro jinou. Podobné je to se vším, do čeho se pustí. Tak se v šestnácti letech rozhodne, že skončí s fotografováním a přihlásí se na Umělecko-průmyslovou školu. Chvilí uvažuje i o Akademii, ale na něco tak abstraktního, jako je malování, jí otec nepřispěje. Kromě toho má Akademie pověst zkostnatělé instituce, odkud každého opravdového umělce vyhodí, anebo uteče sám jako Schiele. Skutečné zápasy se vedou jinde a moderní učitelé dávají přednost uměleckým řemeslům. K jednomu z nich se Berta zapíše, do dílny textilní tvorby, kde se kromě kreslení a práce s barvami naučí tkát, navrhovat vzory a používat různé materiály. Vlastně jí to vyhovuje, má ráda v rukou něco pevného. A ve Vídni teď spousta malířů zcela vážně navrhuje tapety, nádobí a nábytek.

Souvisí to s myšlenkou nového umění, se snahou přetvořit lidský život s jeho průmyslově vyráběnými prvky v umělecké dílo. Udržet ducha tam, odkud rychle utíká. Tak nějak.

V roce 1916 není co jíst a většina mužů z jejího okolí musela narukovat. Se spolužačkou Majou si přísahají věnost na celý život a na oslavu pohřbu Františka Josefa a rakousko-uherské monarchie si navzájem ostříhají vlasy.

O rok později vezme Majin bratr Rudi svou sestru a její přítelkyni do kavárny Central. Vstupují tam rozechvělé a s bušícím srdcem, jako do chrámu nějakého neznámého, fantastického boha. Řady zasvěcenců jsou vinou války trochu prořídle, ale přece tu mohou na vlastní oči spatřit několik mužů, jejichž jména obklopuje vzrušující aura zavrženosti a vyvolenosti zároveň.

Dívky těm novým uměleckým směrům a myšlenkám nerozumějí, ale o to vášnivěji pro ně horují a opovrhují svým rodným městem pro jeho šosáctví, sentimentalitu a špatně skrývané maloměšťáctví. Nenávidí valčíky a pach brambor v průjezdech a také Hanswurst, monarchii, pivnice a vojenskou hudbu. Nenávidí procovský tón vídeňských kritiků, připravených strhat všechno, čemu nerozumějí. Jakmile dostudují, utečou do Berlína. I Praha je prý svobodnější.

Malíř K., na kterého je Berta nejzvědavější, v kavárně není. Přihlásil se dobrovolně k císařské kavalerii, bojoval na východní frontě a byl střelen do hlavy. Už rok leží v nějakém polském špitále. Zato tu sedí jeho bývalá milenka, na jejíž naléhání, jak celá Vídeň ví, malíř K. narukoval.

Rudi přiřazuje k neznámým tvářím jména: spisovatelé Zweig a Broch, Altenberg a von Hofmannstahl. Zůstali ve Vídni, protože si odbývají vojenskou službu ve válečném tiskovém středisku. Vydávají noviny plné vlasteneckých blábolů a historek o hrdinství rakouských vojáků. Vlastními mozky přikládají pod kotle šílenství, to bych se raději nechal zastřelit za vlastizradu, rozčiluje se Rudi, sám na odvod ještě mladý. Malý muž s výraznými očima a žensky jemnou tváří, který sedí vedle bývalé milenky malíře K., je básník Mendel z Prahy. Přišel do Vídně teprve nedávno, taky do tiskového, a začíná už být slavný. Prý je to nový favorit, ale neví se nic určitého. Je skoro čerstvě vdaná. Manžel, architekt

Czerny, byl jejím milencem už v době, kdy ještě žil manžel číslo jedna, slavný skladatel. Když ovdověla, zapletla se krátce s malířem K., ale jeho divokost a zamilovanost jí zřejmě byly na obtíž, proč by se jinak vracela k nudnému architektovi a dokonce si ho brala? On je teď taky na frontě, vykládá šeptem Rudi. Odklizený.

Vídeňská femme fatale připadá Bertě a Maje nemožně stará. Korpu-lentní dáma, co ještě určitě nosí šněrovačku. Cukrová homole.

Matka malíře K., šeptá Rudi, když už nemohla snést pohled na synovu posedlost, na ni číhala před domem s revolverem.

Co je na té ženě tak zvláštního? Dívky se to snaží odečíst z obdivných pohledů básníka, který se má stát její další obětí.

Slyšte, slyšte, říká Maja. Je to snad vlivem profesora Freuda, že je celá mužská populace ve Vídni posedlá touhou vyspat se s vlastní matkou?

Rudi je Majino dvojče a oba jsou o rok mladší než Berta, vysocí, útlí a světlí, jako z průsvitného vosku. Bertě, která je tmavá, malá a robustní, připadá Maja nádherná, skutečný ideál ženské krásy. Dokázala by se na ni dívat od rána do večera, a i když spolu mlčí nebo jen tak jsou, nepova-žuje čas strávený s ní za ztracený. Pohled na ni, lehkou, proměnlivou, červenající se vnitřním rozčilením, které v ní stoupá kvůli každé malič-kosti, ji pořád uvádí v nadšení. A její bratr.

Majin bratr.

Maja má schopnost vidět věci vcelku. Právě takové jsou její nápady ohledně šatů, klobouků a plášťů, jednoduché a celistvé. V Majině hlavě se rodí dokonalé siluety, které Berta opatřuje masem: látkou, barvami a vzorem. Maja chce být slavnou módní návrhářkou a Berta jí bude pomáhat, dokud se neprosadí jako malířka.

Chodí k nim domů a často u nich obědvá. Rodina vysokého státního úředníka má i ve válce stálý přísun potravin. Otce není vidět. Nenaru-koval, ale státní záležitosti ho drží mimo dům. Nezdá se, že by to něko-mu vadilo. Majina a Rudiho matka dokonce nepřestává blahořečit válce za to, že ji nadlouho zbavila potěšení z manželovy přítomnosti. Jmenuje se Irena a je původem z Chorvatska, vysoká a křehká jako její děti, jen oči nemá modré, ale černé tak, že nelze rozeznat panenku od duhovky.

Oči jako veverka, říká o ní Rudi. Paní Meyerová je často duchem nepřítomná, ale když si uvědomí, že jsou kolem její děti, probudí se ze svých denních snů a zahrne je pozorností. Vyptává se na školu a na jejich plány a názory, ne tím odsuzujícím či předem zlehčujícím tónem, jakým s Bertou mluví její otec, ale se skutečnou zvědavostí. A hraje jim na klavír Beethovena a Debussyho, Chopina a Mahlerovy písně. Irena Meyerová je dosud výborná klavíristka, třebaže se před lety veřejného vystupování kvůli rodině svého muže musela vzdát.

Rudi studuje na konzervatoři hru na housle, ale chce se stát skladatelem. Říká, že hned po válce odejde do Berlína a stane se žákem Arnolda Schönberga.

Majina a Rudiho matka mívá deprese a tehdy užívá opium. Její děti o tom mluví věčně a shovívavě, jako by dítětem byla ona. Je jenom třeba ji hlídat, aby to nepřehnal, říká Maja. Má svoje sny. Kdo má právo jí je brát? Chrání ji jako vzácnou sklenici.

Berta miluje jejich dům, uzavřený hrubostem a ošklivostí války, dům, kde se vážně a vášnivě hovoří jen o krásných věcech, ať je to vidina, nápad na šaty nebo na hudební větu.

V létě roku 1918 se paní Meyerová s dětmi přestěhuje do pronajaté vily v Semmeringu. Touží po Dalmácii, ale přes italskou frontu se nedostanou. Tak alespoň hory. I to může být nebezpečné, říká pan Meyer, jenomže Irena se ve městě dusí, Rudi od zimy kašle a Maja je také bledší než obvykle, ještě aby jim válka sedla na plíce.

I v Semmeringu je znát, že je válka, ale zdaleka ne tolik jako ve Vídni. V horském vzduchu se jeví snesitelněji i jednotvárný jídelníček, za který se kuchařka paní Meyerové denně omlouvá. Nebýt zavřených hotelů a prázdných vil se zabedněnými okny člověka by ani nenapadlo, že poměrně nedaleko odtud už třetím rokem v zákopech uhnívají zaživa tisíce mladých mužů.

Paní Meyerová, která má ráda společnost, dětem dovolí, aby si pozvaly, koho budou chtít, a tak se ve vile sejde devět mladých lidí, spolužaček a spolužáků z Uměleckoprůmyslové školy a z konzervatoře. V polovině července přijíždí profesor Kurz, známá postava vídeňských

kaváren. Je to starý přítel paní Meyerové, filozof. Vydal dvě knihy, z nichž druhá u čtenářů zcela propadla. Jednalo se o jednořádkové eseje, ve kterých všechno převracel naruby. Na té jednořádkovosti si velice zakládal. „Zdá se, že svou knihou chtěl autor dokázat jedině: že nahore lze též vnímat jako dole. A to se mu dozajista podařilo. Odmyslíme-li si, že při tom sám stál na hlavě,“ napsal literární kritik Mucke.

Profesor Kurz předstíral, že si z odmítnutí svého životního díla nic nedělá, ale jeho přátelé tvrdili, že se s ním od té doby nedá mluvit. Jestli byl předtím podivín, je z něj morous, na potkání se hádá a každý je u něho hlupák. Ted', když je monarchii definitivně odzvoněno a intelektuálové projektují komunistickou revoluci nebo demokracii podle amerického vzoru, se on zastává aristokracie a vykřikuje, že nebudou-li jedni lepší než druzí, dojde ke zhovadění všech. Vedle demokracie, o které tvrdí, že je diktaturou hlupáků, proklíná i technický pokrok, protože prý dělá z lidského života věc cizí a bezduchou. Na druhou stranu, říká, kdyby mi dal někdo vybrat mezi automobilem a básní od Rilka, dám vždycky přednost autu. Jen mladé má rád a může jim leccos odpustit. V sedmnácti, osmnácti letech jsou lidi nejchytřejší, říká, pak v mozku nastane změna. Také má rád paní Meyerovou. Prý mezi nimi kdysi cosi bylo, ale to už je pryč, přežilo jen věrné přátelství. Což neznamená, že paní Meyerová nemá někdy sto chutí poslat toho protivného dědka, jak ho v duchu nazývá, prvním vlakem zpátky do Vídně.

Je rozhodnuto, že se dá dohromady malý orchestr a za léto se nazkouší nějaká opera. Něco s malým obsazením, v případě nedostatku hlasů mohou zpěváci odzpívat několik partů najednou. Výtvarníci se vyřadí na kostýmech a scéně. A na premiéru se pozvou všichni, kdo tráví léto v Semmeringu, známí i neznámí, a proč ne, publikum může přijet i z Vídně, na zahradě se postaví stany. Při jídle u velkého stolu, který vynesli na terasu, se o ničem jiném nemluví, jen ještě najít vhodné dílo. S nápadem konečně přichází paní Meyerová. Před lety viděla v Paříži Debussyho Pelléa a Mélisandu. Je to komorní, ale přitom velmi výtvarné. Impresionismus, ušklíbne se opovržlivě Rudi. Matka se urazí: v Evropě modernější operu nenajde. Debussy v ní porušil všechny za-

vedené postupy kompozice a daleko předběhl svoji dobu. U měšťáckého publika úplně propadla, od pařížské premiéry před šestnácti lety se hrála nejvíc třikrát. To zní přesvědčivě. Ještě odpoledne se objedná z Vídně partitura a také Maeterlinckova hra, kterou Debussy použil jako libreto.

Když kniha dorazí, sejdou se všichni na terase a paní Meyerová předčítá. Francouzský originál hned překládá do němčiny. Někteří hru už znali, ale teď ji slyší jako poprvé. Může za to teplý podvečer, vůně jehličnanů a čerstvě pokosených horských luk, nebo vzrušení, které mladé lidi ovládá už proto, že jsou spolu? Připadá jim magicky krásná a hluboká. Ano, říkají si. Taková musí být, taková je láska. A není před ní záchrany. Když paní Meyerová dočte, je ticho. Z údolí po temně zelených bocích hor šplhá šero, zatímco skály na vrcholcích ještě odrážejí poslední paprsky slunce. Na vzdáleném konci zahrady mezi černými modříný jako by zaslechli kroky. A viděli mihnout se temnou siluetu s mečem.

Mélisande: Ah! Il est derrière un arbre!

Pelléas: Qui?

Mélisande: Goulaud!

Pelléas: Goulaud? Ou donc? Je ne vois rien.

Mélisande: La... au bout de nos ombres.

Pelléas: Oui, oui; je l'ai vu... Ne nous retournons pas brusquement.

Mélisande: Il a son épée.

Pelléas: Je n'ai pas la mienne.

Mélisande: Il a vu que nous nous embrassions.

Pelléas: Il ne sait pas que nous l'avons vu. Ne bouge pas; ne tourne pas la tête. Il se précipiterait. Il nous observe. Il est encore immobile. Va-t'en, va-t'en, tout de suite par ici. Je l'attendrai, je l'arrêterai!

Mélisande: Non!

Pelléas: Va-t'en!

Mélisande: Non!

Pelléas: Il a tout vu. Il nous touera!

Mélisande: Tant mieux!

Pelléas: Il vient!

Mélisande: Tant mieux!

Pelléas: Ta bouche! Ta bouche!

Mélisande: Oui! oui! oui!

Pelléas: Oh! Oh! Toutes les étoiles tombent!

Mélisande: Sur moi aussi! Sur moi aussi!

Pelléas: Encore! Encore! Donne...

Mélisande: Toute! ... toute, toute!

Pelléas: ...Donne, donne...

(Goulaud se précipite et frappe Pelléas de son épée.)

Mélisande: Oh! Oh! Je n'ai pas de courage! Je n'ai pas de courage! Ah! [2]

Jak chápat výkřik: nemám odvahu, nemám odvahu? láme si hlavu Rudi, který se ujal režie celého představení. Je to opožděná odpověď na Pelléovo: Dej, dej...? Znamená to, že Mélisanda nemá odvahu se svému milému úplně oddat? Anebo že nemá odvahu s ním zemřít? Může to být i obojí zároveň: nemám odvahu se ti oddat a nemám odvahu zemřít. Anebo: nemám odvahu dát ti vše, protože nemám odvahu zemřít. Ano, rozhoduje Rudi, poslední varianta je správná. Dát v lásce vše a zemřít je totéž.

Maja a Elsa si vzaly na starost kostýmy, Berta masky a také spolu s Ludwigem navrhuje scénu. Ale ve skutečnosti dělají všichni všechno, protože to celé musí dát dohromady jediné úžasné umělecké dílo. Kulisy nesmějí být realistické, žádná síň na hradě, les, jeskyně a útesy. Pracují s kartonem a s plátnem, které je třeba obarvit a pomalovat.

Budou to mocné abstrakce, říká Ludwig, který vyznává Kandinského. Barvy zapůsobí samy o sobě, stejně jako hudba, vyvolají emoce a s nimi spojené představy. Je to přesné jako věda. Zatímco v prvním aktu musí být Mélisanda světle modrá, ve čtvrtém ji vidím v tmavé červeně a na konci, když umírá, si ji představuji žlutou. Konvenční pojetí by ji obléklo do bílé, ale ta by znamenala odpuštění a mír. Zatímco ona bolí a také se rozplývá ve světle, v žlutém požáru slunce.

Anebo: na začátku bude tmavě zelená, aby ji v lese nebylo téměř vidět. Tak ji nalezne Goulaud, který zabloudil. Napřed vidí jen nenápadnou postavu zhroucenou u studánky. Až když Mélisanda zdvihne hlavu, spatří ji a lekne se: Jak jste krásná! Pak přijde karmín: provdaná žena, která se zamiluje do jiného. Karmín bude kontrastovat s její naivitou, ta může být ostatně i hraná. Jako když si hází se snubním prstenem nad Kašnou zapomnění. Při scéně v parku, kdy už je o celé tragédii rozhodnuto a brána, již by ještě mohla utéct nazpět, se s rachotem zavírá, by ale Mélisanda rozhodně měla být bílá! Bílá je stejně jako černá barvou absolutní, vlastně absencí barvy: naprosté světlo, nebo tma. Na bílé bude dobře vidět Pelléovu krev. A v posledním jednání, stejně jako v první variantě, žlutá. Barva nejvyšší energie na umírající ženě. Bolest a slunce.

Hrát se má v polovičních maskách, které zakryjí čelo, oči a nos. Dva zpěváci a jedna zpěvačka tak s několika úpravami textu mohou zazpívat všech sedm postav, aniž by v tom měl divák zmatek.

Berta leží v trávě pod stromem, zatímco Rudi s párem zpěváků zkouší milostnou scénu. Není tma, ba ani šero, do zahrady praží slunce. Ve výšce tisíc metrů nad mořem ale není nikdy úplné vedro a pod modříny, které se staly jejich zkušebnou, je příjemně.

Temnoty jsou stejně, přemýšlí Berta, míněny obrazně.

Pelléas vášnivě vybuchne: Pojd', pojd', srdce mi šíleně buší až v hrdle. Slyšíš? Jistě mě zadusí... Pojd'! A po polibku, jako z vrcholu nějaké hrozné vysoké vlny, s údivem zazpívá na jediném tónu: Ach, jak krásně je v temnotách.

Jak krásně tam musí být.

Pelléas a Mélisanda pod modříny se pokoušejí vykouzlit stylizované milostné objetí. Je to těžší, než by čekali. Režisér mluví o vášni, kterou musí vyjádřit jediným gestem. Takhle ne, říká Rudi, tak je to banální. Vyzkoušejte přece něco jiného. A přitom se červená. Rudý je i Pelléas i Mélisanda. Ale nechtějí to vzdát. Rudi se zoufale ohlédne na přihlížející Bertu, která se v trávě začíná smát. Za chvíli se svíjejí všichni. Ach bože, utírá si Ingrid-Mélisanda slzy, to je hanba, jak jsme nevinní.

Premiéra je naplánována na dvacátého šestého srpna. Pozvánky jsou natištěné a rozeslané, zbývá jen dát dohromady představení, které se pořád nějak hroutí a rozpadá.

Krásné počasí naštěstí trvá. Na zahradě už jsou postavené stany, do kterých se mladí přestěhují, a uvolní tak pokoje ve vile pro hosty z Vídně. Přijede několik uměleckých známých paní Meyerové, ohlásil se dokonce i malíř K., kterého nedávno, po dvou vážných zraněních a dlouhých po-
bytech v nemocnici, zprostili vojenské služby.

Paní Meyerovou zprvu jeho zájem o dětskou operu, jak tomu ona říká, překvapí. Po krátké poradě s odborníkem na vídeňské plotky profesorem Kurzem ale pochopí, že malíře K. pravděpodobně nepřitahuje ani tak touha po jejich společnosti jako představa, že by mohl strávit několik dní ve stejném ovzduší, jaké dýchá jeho milovaná. Jeho Nesmrtelná, jak říká profesor. Uchýlila se prý před několika týdny do svého domu v Breitensteinu s novým milencem, básníkem Mendlem z Prahy. Malíř K. ostatně ten dům dobře zná, měl příležitost vymalovat jí v něm jakéhosi hada nad krbem. Prý fantastické.

Berta a její spolužáci by nejraději všechno sbalili, kulisy, kostýmy i masky, a někam s tím zalezli. Představa, že obdivovaný malíř K. bude svědkem jejich prázdninové zábavy, je pro ně nesnesitelná. Všechny výtvary, na které byli dosud tak pyšní, jim doslova hasnou před očima, najednou je vidí zvenku a připadají jim strašně ubohé.

Tři dny před premiérou už jsou všichni tak nervózní, že jim paní Meyerová nechá zabalit jídlo na celý den a vyžene je na výlet do hor. Trochu vyvětrat hlavu. Pošle s nimi i profesora Kurze, alespoň si od něho odpočine.

Ze semmeringského nádraží dojdou podél železnice na stanici Vlčí hora a odtamtud vystoupají na temeno Dvou jezdců. Je horko a kopec je schvátí. Zvláště profesor Kurz s lítostí vzpomíná na mile zakouřené pohodlí vídeňských kaváren a nestačí se osvěžovat vodou z plechové čutory. Z jehličnatého lesa vyjdou na louku plnou modrých zvonků, slziček panny Marie, hvozdíků a divokých bramboříků. Když se vydýchají a občerství, pokračují výš, na místo, odkud je vidět do kraje.

Po úzké stužce kolejí, od Klammu, kam mají namířeno, v oblacích páry přijíždí osamělá lokomotiva. Jako vypasená, mrštná krysa s pískáním zmizí ve skále a pak se vynoří o kus dál, po viaduktu překoná hlubokou strž, vyšplhá po svahu, projede horou a objeví se na druhé straně, na jiném mostě. Jsou odtud vidět tři tunely a dva viadukty, počítá Berta.

Železnice překonává výškové rozdíly v serpentínách, ale oni to vezmou přímo, přes Červenou horu na Breitenstein a odtamtud podél kolejí do Klammu. Tam se rozdělí. Jedna část party vedená profesorem Kurzem se vydá hledat hospodu, ta druhá, v níž jsou Rudi i Berta, chce nejdříve prozkoumat zříceninu hradu na skále nad vesnicí.

Ti dva se celou dobu drží stranou ostatních a diskutují. Jen když jim dojde dech, uvědomí si, jak nádhernou krajinou procházejí, ale pak je zase něco napadne a ponoří se zpět do vzrušujících pochmurných úvah.

Je to hra o světlu a tmě, říká Rudi. A také o dvojakosti viny.

Všichni jsou tu svým způsobem vinni a všichni jsou oběťmi: Mélisanda, Pelléas i Goulaud. Věta, která podle mě vyjadřuje jádro té hry, je Goulaudovo: *Les enfants, ne jouez pas dans la obscurité*. Děti, nehrajte si v temnotě. V temnotě se totiž erotika dotýká smrti. Původ tragédie tkví v ženě. Kdo je Mélisanda? Neznámá nalezená v lese. Neštěstí s nevinnou tváří dítěte, které na muže číhá, když by ho nejméně čekal. Nechce o sobě nic prozradit, tvrdí jen, že jí ublížili. Kdo? ptá se Goulaud. Všichni, všichni, odpovídá ona. Ale co když je to naopak? Co když ubližuje ona? Mélisanda je neproniknutelnou hádankou i sama pro sebe. Nakonec zemře ona, manžel i milenec, ale pravda zůstane skryta. Anebo žádná není? Co když si Goulaud představuje, že musí být nějaká pravda tam, kde je ve skutečnosti jen mlha?

Berta mu odporuje: Ne, Mélisanda není vinna. Za všechno může Goulaud, který ji chtěl vlastnit, třebaš jí nerozuměl, spoutat ji jako vzácného exotického ptáka. Její láska k Pelléovi, to je jen únik. Proč Rudi, jako všichni muži dneska, ženy tak démonizuje? Vždyť je to hloupé. Podívej se na mě, ptá se Berta. Je snad ve mně něco nebezpečného?

V tobě ne, řekne Rudi. Čímž ji urazí.

Hrad je zblízka méně zajímavý než zdálky. Závodí, kdo bude dole dřív.

V zahrádce hostince Pod Hradem se už zbytek výpravy láduje chlebem se sýrem a zapíjí to pivem. Profesor Kurz, kterému otrnulo, vesele pokuřuje a počítá, kolik museli ujít kilometrů. Nevynechá ani píd' cesty, velkoryse zaokrouhluje a v jeho výpočtech výlet nabývá úctyhodných rozměrů. Nakonec výsledek vynásobí dvěma a lekne se: nedalo by se zpátky do Semmeringu dojet vlakem? V normální době by to nebyl problém, řekne hostinská, ale nevšiml si pán, že je válka? Něco v tom smyslu jsem už slyšel, zabručí profesor. A smutně se zadívá na svoje dolní končetiny, jako by chtěl odhadnout, kolik toho ještě vydrží.

Malíř K. nakonec nepřijel a publikum, které se dostavilo, bylo předem nadšené. Noc byla teplejší, než se na konci srpna dalo očekávat, louče a svíce hořely klidným plamenem, osvětlovaly scénu a spolu s měsícem jí dodávaly na působivosti. Hudebníci a zpěváci se pletli minimálně, proměna kostýmů a kulis šla lépe než na generálce a po představení se na terase podávala večeře, na které skoro nebylo znát, že je válka.

Po půlnoci se tančí. Velký salon vyklidili už předem pro případ, že by začalo pršet a muselo se hrát uvnitř. U klavíru se střídají studenti s přáteli paní Meyerové. Některé páry tančí na terase, pak pokračují do zahrady a ztrácejí se mezi modříny. Berta netančí. Vždycky měla pocit, že tanec byl vymyšlen pro druhé lidi, ne pro ni. Dvě tři zkušenosti, které v tom směru udělala, byly tak trapné, že se červená, jen když si na ně vzpomene. Především je příliš malá. Má krátké nohy. Určitě mohou tančit i lidé s krátkýma nohama, ale není to nikdy tak pěkné, jako když po parketu klouže taková Maja nebo Rudi, štíhlí, vysocí a lehkonozí, stejně jako jejich matka, nádherná v lehké světlé říze s nahými rameny. Tanečník je dokonalý na pohled, když se tak cítí, myslí si Berta. A já si při tanci připadám jako neohrabané tlusté štěně. Zasměje se. Pila víno a není na něj zvyklá. Sedí na terase, u stolu, na kterém se večeřelo, kde ještě stojí opuštěné sklenice, láhve, mísy s ovocem. Svíce skomírají. Na jednu polovinu dlouhé tabule dopadá ze salonu světlo, druhá je ve tmě. Berta se opírá lokty o stůl a trochu těžkou hlavu drží v dlaních. Má matný pocit, že je neviditelná.

Nechcete ještě nalít? Zdá se, že u stolu není sama, na jeho temném konci někdo sedí. Berta vidí červený bod cigarety a zahlédne odlesk vinné skleničky nesené k ústům, pak se muž natáhne pro nedopitou láhev a Berta spatří jeho tvář. V první chvíli jí připomene kočku.

Je mi dvacet jedna let, řekne muž, když si dolije. A vám?

Berta usoudí, že mluví s ní, nikdo jiný tu není. Osmnáct, řekne, proč? Jsem ještě chlapec, odpoví. Ale cítím se na osmdesát.

Dívám se na ně, některé z nich jsem dřív znal. Rudiho, Maju, Ingrid, nevím koho ještě. Předtím. Víte, je to zvláštní. Rok vám jde denně o život a vy myslíte jenom na to, jak přežít. Máte v sobě tak obrovskou touhu po životě, sníte o tom, co byste všechno podnikla, kdyby vám bylo přáno, a pak, když je po všem, zjistíte, že se vám vlastně vůbec nechce žít. Jste všude cizí. Za vším na vás zírá prázdnota. Všechno vám připadá nesmyslné a trpíte strašným pocitem viny za něco, co jste vůbec nemohla ovlivnit. Nerozumíte tomu, co druzí říkají, proč něco dělají. Třeba ta opera, co jste si s ní dali tolik práce. Proč? Vždyť je to jen mrtvý ornament. Nic nezmění, s ničím nepohne. Je to hloupý kus. Tak sentimentální a navoněný. Falešný. O co tam vůbec jde? O žárlivost. O tom se píšou hry? Já tomu nerozumím. Přestal jsem tomu rozumět. Když vidíte roztrhaná těla a cítíte ten smrad, nemůžete se vrátit k Maeterlinckovi. A přitom je mezi touhle sentimentální břečkou, která si říká symbolismus, a vražděním, které jsem musel provozovat, jasná souvislost. Sentimentalita jde ruku v ruce s krutostí. Člověk, který vraždí, protože mu samička odešla s jiným, je týž, který vraždí kvůli kusu země, právu na sebeurčení nebo kusu žvance. A ještě se nad tím dojmá. Velké myšlenky, umění, literatura, k čemu jsou, když člověk v jádru zůstal zvířetem? Ne, zvířetem ne. Zvíře je nevinné. Ale my v sobě máme rozkol. Hlava neví nic o tom, co se děje v srdci. A v břiše. Nechce to vědět. Možná víte, co mám na mysli? Četla jste Freuda? Na co se díváte? Na Rudiho, jak tančí se svojí sestrou? Vypadají nádherně, že? Elegance... maska prázdnoty. I jejich matka, která musí brát drogy, protože je příliš citlivá. Lidé jako ona se musí drogovat, jinak by zemřeli na výčitky svědomí. Nebo na prázdnotu. Na prázdnotu se dnes umírá. Ale

vy je máte ráda. I tenhle přepych, tu rádobý bezstarostnou atmosféru. Nepatříte sem, to je na vás vidět, ale líbí se vám to.

Máte pravdu, jsou krásní. Rudi a Maja. Ó sestro! Tak tiše končí zlatistý den. To napsal Trakl. Taky miloval svoji sestru. Šel do války. A pak si vystřelil mozek z hlavy.

Poslední větu muž skoro vykřikne.

Berta sebou trhne. Co po ní ten člověk chce? Proč ji mučí? Ted' vstává a vrávoravým krokem přechází terasu. Zastaví se v rámu dveří, dívá se na tanečníky a Berta se dívá na něj. Je štíhlý, ne příliš vysoký. Má světle rezavé vlasy, z profilu tupý nos a trochu šikmé oči. Je to opravdu ještě chlapec. Otočí k Bertě hlavu a usměje se. Mile, jako by ten ve tmě nebyl on.

Snad bychom mohli žít, řekne. Ale bylo by třeba vymyslet něco úplně nového, souhlasíte?

V tom roce začala zima brzy. Na konci října napadl první sníh a obalil větve stromů i se zbytky barevného listí. Přilétly vrány a připomínaly svým křikem mrchoviště. Ze slovenských hor zabloudil do Vídně vlk. Nikdo ho neviděl, ale v noci slyšeli jeho vytí a po městských parcích a hřbitovech se našly ohryzané zbytky zaběhnutých psů.

Monarchie se rozpadla, byla vyhlášena republika. Na náměstích se demonstrovalo za socialismus, komunismus, znárodnění, legalizaci potratů a pohřeb žehem. Ze zběhlých vojáků a veteránů, kteří neodevzdali zbraně, se šikovaly rudé gardy, které pod velením novináře Hushe a básníka Mendla zaútočily nejprve několika výstřely na budovu rakouského parlamentu a posléze na redakci novin Vídeňský kurýr. Ta se jim vzdala bez boje a redaktoři souhlasili s tím, že noviny budou rudé. Bylo založeno zvláštní komando, které mělo za úkol odpárat ze všech červenobílých rakouských vlajek bílý pruh, a v zemi probíhalo tolik stávek, že k nim socialistická strana ani nestačila psát prohlášení.

Vídeň vymírala na španělskou chřipku a v noci na ulicích nebylo bezpečno.

Jsme účastni zrození nového člověka v bolestech, kázal v kavárně Central literární kritik Mucke, krátce nato si odskočil domů a už se nevrátil. Revoluce šla viróze na ruku, v davech se nákaza šířila hladce.

Byla založena Komunistická strana Rakouska.

Premiér pod tlakem událostí nabídl socialistům účast ve vládě, kterou přijali. Komunisté vykřikovali cosi o dějinném okamžiku, ale jejich členská základna nebyla důležitá: pár umělců a žebráků. Unavila se i chřipka. Kdo se nakazil teď, měl naději na přežití. Konec jí ale udělaly až zimní mrazy.

* * *

Kdo je to Berta Altmannová? Kdo je to já, které se ptá? Copak lze takhle najednou, ze dne na den, nebýt? Co to má znamenat, že já jsem přežila, když oni jsou mrtvi? Jak tomu mám uvěřit? Jak to přijmout? Existuje nějaká duše? Nebo je po smrti jen černo a hnutí? Žiju, a oni jsou mrtvi. Jejich milovaná těla plná červů.

Ach Bože, který neexistuješ! Bože, ve kterého toužím věřit ve chvíli, jako je tato! Kam se obrátit? O co se opřít? Jak unést tuhle samotu?

Nejtěžší slovo: Navždycky. A – nikdy víc.

Model se nepřestává pohybovat, rychle nebo pomalu, podle toho, jaký rytmus učitel vytukává do bubínku. Na skleněnou střechu ateliéru dopadají vločky, sbírají se do drobných závějí, které teplem uvnitř odtávají a kloužou dolů. Za okny modře září zasněžený podvečer, v kamnech praská. Vídeň strádá nedostatkem dřeva, ale tady se kvůli svlečeným modelům topit musí.

To je hlavní důvod, proč jsou večerní hodiny kreslení letos tak populární, studenti se tam chodí ohrát, říkají profesori, kteří žárlí na úspěchy nového učitele Meinliche, přijatého na Uměleckoprůmyslovou školu v září na místo po zemřelém profesoru kreslení Janeckovi.

Během několika týdnů od začátku školního roku se mezi studenty začala šířit vlna nadšení určeného tomuto mladému muži v brýlích s drátěnými obroučkami.

Téměř žádný z profesorů netuší, v čem spočívá kouzlo ovládající jejich svěřence. Pracují teď s mnohem větším nasazením a plýtvají nápady, ale také jsou vzpurní, všechno chtějí dělat po svém a padají z nich nesrozumitelné názory, které nemohou pocházet z jejich hlav. Před každou hodinou trvají na desetiminutovce směšných dechových cviků, které údajně napomáhají spuštění proudů podvědomí a uvolnění tvořivé síly.

Nahý muž na dřevěném stupínku uprostřed místnosti se na Meinlichův pokyn zastaví, přehodí si přes ramena deku a posadí se, aby si odpočinul. Berta pustí uhel a zamává rukou, která už ji začala bolet. Je tu dnes po dlouhé nemoci poprvé. Neví, jak má kreslit rozpohybované tělo, ani co má znamenat ten buben, rytmizovaný dech spolužáků a nábožné ticho, které se rozhostilo od chvíle, co na začátku hodiny vstoupil učitel a promluvil tichým, nevýrazným hlasem. Nechápe nic, ale nevádí jí to, pozoruje dění zvenku, obrněná svým smutkem. Bála se vrátit do školy, kde nenajde Maju. A teď je tu, kolem ní tváře známé i neznámé; jsou jí lhostejné. Sedí a na kolenou drží svou čmáranici.

Meinlich prochází mezi studenty a dívá se na jejich práce. Uhlem tu a tam přikreslí čáru, která osvětlí kresbu z jiného úhlu, prohodí slovo. Když se zastaví u ní, Berta zrudne: Jsem tu dnes poprvé.

Nepřemýšlejte, řekne Meinlich. Sledujte vědomím křivku svého dechu a rukou pohyb modelu.

Z odstupu vypadá jako chlapec, ale zblízka zase tak mladý není, určitě mu je přes třicet. Při úsměvu se mu pod kulatými skly brýlí rýsují vrásky. Něco v barvě jeho hlasu nebo v tom, jak mluví, způsobuje, že ten, kdo ho poslouchá, má pocit zklidnění, jako by se hroužil do hřejivého, světlého středu. Jeho pozdější nepřátelé ho překřtí na Zaříkávače, a budou se mu proto vysmívat, ale Berta, stejně jako dříve její spolužáci, mu okamžitě propadá.

Stále padá sníh.

Na konci hodiny si většina studentů sbalí věci a po dvojicích nebo po trojicích, když předtím Meinlicha uctivě pozdravili, se rozcházejí. Berta si složí kreslicí potřeby a skicák do kožené brašny, ale pryč nespíchá. Nechce se jí ven do chladné tmy. Není sama, kdo zůstal. Kolem učitele se utvořil kroužek asi pěti chlapců a dívek, k něčemu ho přemlouvají.

Získají zřejmě jeho souhlas a radostně se pohnou ke dveřím. Když míjejí Bertu, která tu ještě náměsíčně sedí, jeden z nich se nad ní zastaví a řekne: Jdeme s Robertem na procházku. Nechcete jít s námi? Je trochu zima, ale Robert do kaváren nechodí.

Ten hlas poznává.

Ztemnělá terasa; uvnitř rozzářené lustry a tváře jejích přátel. Červené víno, ve spojitosti s ním cosi nepříjemného. Vystřelit mozek z hlavy!

Slyšíte?

Zvedne hlavu: Víte, že jsou mrtví? Maja i Rudi?

Stačí vyslovit jejich jména a vyhrknou jí slzy.

Pojďte s námi, řekne a zvedne její tašku. Jen pojďte.

Vyjdou před školu a zabočí doleva, k Městskému parku. Chumelenice právě ustala. Jsou prvními lidmi, kteří na čistém povrchu zanechají své stopy. Někdo navrhne, aby ze sněhu udělali sochu. Pracují společně, mlčky. Vznikne jakási mohutná ležící žena bez hlavy. Meinlich je při tom radostný jako dítě, jako jeden z nich. Jeho přítomnost v nich vzbuzuje pocit štěstí. Nepřiměřeného vnějším okolnostem, jak si Berta později uvědomila.

* * *

Na předložce prvního kompletního vydání Traklových básní z roku 1918, které Berta svěřila Kristýně spolu s ostatními knihami do úschovy, bledne věnování:

An Schwester Max, Weinacht 1918.

Za názvem jedné z básní někdo – Kristýna se vždycky domnívala, že dárce – připsal vykřičník a podtrhal v ní poslední čtyřverší.

Klage!

Schlaf und Tod, die dustern Adler

Umrauschen nachklang dieses Haupt:

Des Menschen goldnes Bildnis

*Verschlänge die eisige Woge
Der Exigheit. An schaurigen Riffen
Zerschellt der purpurne Leib
Und es klagt die dunkle Stimme
Über dem Meer.
Schwester sturmischer Schwermut
Sieh ein ängstlicher Kahn versinkt
Unter Sternen.
Dem schweigenden Antlitz der Nacht. [3]*

Pod básní je Bertinou rukou připsáno: ***Ich liebe Max.***

* * *

Stali se nerozlučnými. Spolu se potáceli úzkostmi zimy a spolu vítají jaro. Vyšli si za město k řece. Na stromech raší drobné listy, les na protějším břehu je průsvitně zelený. Slunce rozbíjí ranní mlhu. Zem je ještě chladná, ale do člověka se už mísí pocit hebkosti. A úlevy.

Utrpení není nutné, myslí si Max. Bolest patří starému člověku a ten patří minulosti. Postavíme nová města plná světla a zahrad, kde se lidé naučí být šťastní a svobodní. Barvy našich obrazů vnesou do srdcí lidí lásku. V nové pospolitosti bez násilí a žárlivosti budeme sdílet svoje umění i svůj život.

Berta se sehne pro pěkně tvarovanou větev. Otočí ji a zabodne do měkké hlíny. Je to pták.

Pták Noh? zeptá se Max.

Berta přikývne.

Dojdou k jižní stráni, kterou už slunce stačilo vysušit.

Berta se několikrát zatočí, zavře oči a plácne sebou do trávy.

Chtěla bych do Itálie, řekne.

Pojedeme, kývne Max. Zkusí rukou trávu a teprve pak si sedne. Vzal si dnes poprvé světlé kalhoty.

Berta se nahlas zasměje.

Čemu se směješ?

Jsi tak opatrný.

Slunce se rozlévá po hladině, kterou drobně čeří vítr. Plní jim oči jase-
sem.

Berta roztáhne doširoka paže a zakřičí jako káně.

Posnídají obložené chleby, které Berta vzala s sebou z domova, zapijí je vodou z lahve a jdou dál, podél vody. Slunce už začíná pálit. Max si udělá z kapesníku čepičku a pokryje jí svou světle rezavou hlavu. Citlivá, bílá pleť mu začíná růžovět a vyrazejí na ní pihy.

Po poledni dojdou k přívozu, u kterého je otevřená hospoda se zahrádkou. Dají si chladné pivo. Sedí pod kaštanem, který ještě nezačal vrhat pořádný stín, a mluví o tom, o čem na nějaký způsob mluví skoro vždycky, když jsou spolu.

Robert na podzim odchází do Výmaru, řekne Max. Už je to jisté. Otvírá se tam úplně nová škola, spíš komunita, založená na principu středověkých uměleckých cechů. Ředitelem je architekt Czerny, dostal od města část budovy tamní akademie a slíbili mu i nějaké státní dotace, když to bude fungovat. Existují totiž plány udělat z Výmaru hlavní město jakési evropské republiky ducha. Kvůli Goethovi. Robert bude učit povinnou přípravku, teprve potom se lidi rozhodnou, kterému řemeslu nebo umění se chtějí věnovat dál. Bude tam mít na věci mnohem větší vliv. Spolu tvořit, meditovat, jíst a odpočívat, víš, co by to znamenalo? Obrovský umělecký i duchovní skok vzhůru. Řekl, že máme jít s ním. My dva, Ludwig a Mário. Nikomu jinému prý o tom neřekl. Myslí si, že jsme ze všech nejpřípravenější a že budeme schopni být mu v novém prostředí oporou. Se školou je to prý domluvené, může nás vzít s sebou, a nebylo by to dražší než studovat ve Vídni.

Berta je nadšena. Vypadnou odtud, pryč od vzpomínek, z rodného domu, od všeho, co moc bolí. Začnou nový život. S novými přáteli budou tvořit a pracovat na novém, lepším světě.

Už se sem nevrátíme, řekne Berta. Její starý sen, ale s Maxem.

Na něco si vzpomene: Víš, že si bývalá žena architekta Czerného vzala básníka Mendela?

Víš, že mě to nezajímá? opáčí Max. Na drby on není.

Vracejí se stejnou cestou zpátky. Pivo a slunce je vyčerpalo, jdou mlčky. Stráň, na které ráno snídali, je ve světle pozdního odpoledne

měkká a vyhřátá. Berta se natáhne mezi sedmikrásky a pampelišky, Max zůstane sedět, zapálí si a kouří, lačně, jak se to naučil v zákopech, sleduje stravující se konec cigarety.

Berta se dívá do hluboké modři, kupí se nad ní a táhne ji vzhůru jako pohled do nitra katedrály. Bůh možná není mrtev, pomyslí si. Tahle nekonečná modř je Bůh.

Jako na potvrzení její myšlenky vysoko nad nimi zakřičí ve vzduchu dravec.

Max se ohlédne: káně.

Dívají se na sebe a trochu se stydí, poprvé se vidí takhle vysvlečení ze svetřů a kabátů a připadají si jeden před druhým jako nazí.

Berta, od přírody tmavá, na slunci zezlátla. Krátké, temně hnědé vlasy má rozčuchané, padají na rozpálené tváře. Vypadá hezky, čerstvě, v bílé blůze s krátkými rukávy a v hnědé pletené vestě, v manšestrové sukni nad kotníky. Oči, ve městě do šediva, má najednou úplně zelené. Jarní oči, pomyslí si Max, který si toho všimne.

Najednou ho napadne, že je Berta mladá žena a on mladý muž. Poprvé od války se tak cítí. Dostane chuť ji políbit.

Pozoruje ho upřeně, za clonou řas se třpytí oči. Snad ani nedýchá.

Max se podívá na řeku a potom na slunce, které se noří do lesů.

Je pozdě, řekne, měli bychom se vrátit. S dívkami, které dosud líbal, se cítil jinak než s Bertou, to ho mate. S ní je uvolněný a svůj jako s chlapcem. Znovu se na ni po očku podívá a opět se podiví: jako by ji teď viděl poprvé. Okamžik vhodný k polibku minul. Dívka už zase upírá pohled vzhůru.

Někdy, zašeptá Berta, mám dojem, že jsou s námi, Maja a Rudi. A že nás žádají, abychom byli šťastní za ně.

Budeme, řekne Max. Snad trochu nepřítomně, neboť myšlenkami se stále nemůže odpoutat od překvapivého seznání, že jeho nejlepší kamarád je dívka. Skoro jako by se cítil podveden.

3. kapitola (Výmar)

Své staré jméno odložil s civilními šaty. Teď se jmenuje Theodor Noor.

Léto strávil na Bodamském jezeře, v domě svého duchovního mistra a přijal od něj obdobu vysvěcení. Ne, nikdo po něm nepožadoval, aby nosil červené roucho a vyholil si hlavu, vždyť spousta přívrženců Učení se mezi obyčejnými lidmi ani nepozná. Ale Meinlich není zvyklý dělat věci napůl. Al'noor znamená v arabštině duchovní světlo. Nové jméno si vymyslel sám.

Dlouhými půsty se uvedl do stavu zvýšené citlivosti, jeho nepřátelé by to nazvali nervovým podrážděním. Pohubl, oči za sklíčky brýlí se zvětšily. Ale jeho síla se asketizmem neumenšila, právě naopak. Odstraňuje překážky, aby duchovní energie mohla volně proudit. Překážkou, kromě přebytečných myšlenek, míní především tělo.

Světlo a tma. Bůh dobra a Bůh zla. Umění je bílé, válka černá. Duch míří nahoru, hmota dolů, duch ke středu, hmota ven. Jen prosvětlená hmota se podřídí příkazům ducha, zákonům tvorby, pohybu vzhůru a vpřed.

Čas starého světa se naplnil, přichází nová éra. Krvavé katastrofy bylo zapotřebí, aby nad troskami povstal nový člověk, prorok nového způsobu duchovnosti: Umění.

První půlrok ve Výmaru jsou jen mezi sebou, ani ne dvacet studentů různého stáří. Všichni mají zkušenost s válkou a se smrtí; působí nejistě. Celá ta úctyhodná, rituály vyžadující společnost se jim rozklížila před očima jako shnilý člun, dál musí plavat každý sám. Divoké vlny a před nimi horizont prázdnoty. Přimkli se k sobě navzájem a k Meinlichovi. Architekt Czerny je zcela vyčerpán organizací a starostmi o financování školy a Meinlich má volnou ruku. Z pěti učitelů obrátí na Učení tři, mezi studenty Berta, Max, Mário a Ludwig vytvoří jádro skupinky oddaných, na kterou se nabalují další. Zbožňují ho. Jen on zná odpovědi na všechny jejich otázky, byla mu zjevena veškerá tajemství, od stvoření světa po

reinkarnaci. Požaduje po nich čistotu těla a mysli, chce, aby nejedli maso a postili se, aby meditovali a prováděli dechová cvičení. Pročišťuje to jejich smysly a zostrňuje instinkty. Chce, aby rozvíjeli svou intuici, aby si hráli a znovu v sobě objevili génia dětství. Umělec musí mít naivní pohled a srdce dítěte, říká. V jeho hodinách je dovoleno všechno, i plakat.

Vede je ke zvědavosti. Vyhledávají nové materiály, tvary, neobvyklá spojení. Nové impulsy. Pátrají po nich na půdách, ve sklepích, v kuchyních, na smetištích; zázraky číhají všude. Noor, kterému jeho starší studenti směji říkat Roberte, je příliš neopravuje, ale pomáhá jim neuhnout, směřuje je ke vzrušujícím objevům na cestě postupného osvobození, hledání vlastní individuality a jejího výrazu.

Berta pokračuje se studiem v dílně textilní tvorby. Max se rozhodl opustit malířství pro architekturu, která je v hierarchii školních hodnot kladena nejvýš, jako syntéza všech umění, koruna, zastřešení a jednotící princip zároveň.

* * *

Rozhodla jsem se, že se nebudu zdržovat s datováním.

Co je to abstrakce? Nejčistší, nejpravdivější jádro, základ věci. Je třeba odhazovat, redukovat vše nadbytečné, iluzorní, pomíjivé, proměnlivé, až zůstane jen to podstatné: princip. Barva, čára, forma. Smysly deformují. Paměť deformuje. Musíme proniknout přímo dovnitř, do podstaty, která je jen jedna a neměnná. Tato podstata je Pravdou. Nepronikáme do ní rozumem, ale vhladem, intuicí. Ale nejdřív je třeba zbavit se všeho balastu, který se na lidské duši za celá staletí usadil. Všechny pověr, sentimentality, falešných představ, otročení. Všechno, co do nás vtloukla společnost.

Hledaný základ je pro všechny jeden.

Malujeme světlo. Rozkládáme je na spektrum, lámeme krystalem. Přinutit neviditelné, aby se zjevilo. Odhmotnit svět. Jak malovat světlo?

(A ticho. Jak namalovat ptačí zpěv?)

Nemám na psaní mnoho času, pořád se něco děje. A když se věci dějí, člověk o nich nemůže psát. Všechno je v pohybu, vnitřní přestavba je absolutní. Je to tak intenzivní. Sdílení, výměna myšlenek, představ. Neustálá práce. Někdy je toho až moc, mám pocit, že se vyprazdňuji přes míru. Po dlouhých rozhovorech bývám vyčerpaná. O čem vlastně pořád mluvíme? Nejvíc samozřejmě o umění: co to vlastně je, jaký je jeho úkol v dnešním světě. Jak můžeme uměním svět změnit. Co je třeba změnit. Zdá se, že největší problém spočívá v tom, že potom, co jsme na Západě opustili víru v křesťanského Boha, schází nám jednotící idea. Tou by mohlo být právě umění.

Czerny nám dneska říká, že naše škola je vlastně taková laboratoř, ve které vyvíjíme model budoucí společnosti. Robert ho opravil, že ne společnosti, ale duchovnosti, a Czerny na to, že to, co dělá společnost společností, je právě její jednotný způsob duchovnosti.

Debata o druhé skutečnosti: Vedle první skutečnosti, která nás hmatatelně obklopuje, je ještě druhá skutečnost, a tou je svět lidské duše. Třebaže tahle druhá skutečnost je jakýmsi základem, který formuje skutečnost první, je toho o ní velmi málo známo. Musíme zmapovat svět duše, se všemi jeho temnými zákoutími a osvětlenými body. Ale bez pomoci obrazů vypůjčených z vnějšího světa. Tak tomu bylo dřív, ale to my nechceme! Nechceme ilustrovat, ale přímo zhmotňovat to, co opravdu je. Místo smutné krajiny namalovat samotný smutek.

Obrazy duše musí vyjít z matérie duše, ne odjinud. Vidět přímo! Rozpustit vše nepotřebné. Projít znovu celou cestu malby, od prvních barevných skvrn a čar. Jeskynní lidé svými kresbami nenapodobovali zvířata, ale zachycovali přímo jejich podstatu. (Blízkost malby a magie.)

Znovu najít smysl umění.

Ve škole si myslí, že s Maxem chodíme, dneska se mi podřekla V., moje spolubydlící. V. je původem Ruska, její rodiče utekli před revolucí. Ptala jsem se jí, proč, jestli by nebylo zajímavější zůstat. Řekla, zajímavější by to možná bylo, ale jen do chvíle, než by nás bolševici postříleli. Řekla mi, že si to nedovedu představit a že tomu, co se v Rusku děje, nerozumějí ani Rusové.

Myslím, že emigranti přehánějí, aby sami před sebou ospravedlnili svůj útěk. Max a já se o komunismus zajímáme, Max dokonce říkal, že kdyby neměl takové trauma z války, šel by možná do Ruska bojovat. Na straně rudých, samozřejmě. Ještě k tomu chození. Jednou jsme o té možnosti s Robertem mluvili, ale rozhodli jsme se, že náš vztah zbytečně nezatížíme. Řekl, že pokud se, takhle nedokonalí, pustíme do experimentů s tělem, nebude už moci převzít zodpovědnost za náš další duchovní vývoj. Dali jsme mu slib.

Četla jsem Kandinského: Dobro popisuje jako tvořivého ducha, vývoj vpřed a vzhůru, bílý paprsek. Zlo jako hmotu, černou ruku, která se staví bílému paprsku do cesty a brzdí jej.

Čeho všeho je třeba se zbavit: ozdob, estetizování (honby za krásou), nápodoby. Vnitřní neupřímnosti a jakéhokoli umělého vyrábění emocí. Také zvykových asociací, navyklého způsobu vidění. Co to je? Například perspektiva. Přesvědčení, že předmět, který je blíž, musí být na plátně větší než ten, který je dál. Perspektiva je vlastně násilí, které pácháme na našem vědomí. Je třeba malovat tak, jak vnímáme, jak cítíme, ne tak, jak si myslíme, že myslíme (geometricky). Prostor a čas je subjektivní záležitost, vesmír je subjektivní. Nalézáme ho ve vnitřku a ne venku. Malování jsou pokusy, poznávání pravdy o nás a o vesmíru.

Dnes nám Czerny mluvil do duše. Prý se my kolem Roberta moc izolujeme a chováme se sektářsky. Takový nesmysl! Znovu opakoval, že musíme fungovat jako model tvůrčího a zároveň demokratického kolektivu. Pokud obstojíme, bude to důkaz, že je opravdu možné

z lidského materiálu vybudovat lepší svět. Proto je to tak důležité. Znovu debata o laboratoři a novém člověku.

Naším největším úkolem, úkolem naší doby, je vytvoření nové formy, která by tuto dobu plně vyjadřovala tak, jako jsou minulé doby vyjádřené svými formami. Ale lze takovou formu vytvářet záměrně? Nevzniká snad někde mimo, sama od sebe, mimoděk – organicky? Je to možné. Chybí nám jednotící princip, nějaký základ. Jako by se nám všechno rozpadalo pod rukama. Jde o to nalézt to jedno! Někaký řád.

Robert chce, abychom v sobě objevili původní radost, původní naivitu pohledu. Je to jako loupání cibule. Loupeme vrstvu za vrstvou, všechno, v čem jsme vyrůstali, co do nás rodina, společnost a škola vtloukly po dobrém nebo násilím. To, k čemu máme kladný vztah, je ještě nebezpečnější, říká Robert, hůř se toho zbavuje. Nazývá ten proces absolutním řezem. Má svoje metody, ale základ pochází z východních nauk. Robert tvrdí, že stav původní radosti je návrat do bezprostřednosti dětství. Jde o to, aby mezi vámi a světem nic nestálo, říká, nic. Vy a svět. Vy ve světě. Co vidíte? Co cítíte? Co vás na světě opravdu zajímá? Jen touhle opravdovostí získá vaše umění sílu. Bude pronikat do lidských duší jako nůž. Bude ve své jednoduchosti a průzračnosti ostré jako hrana krystalu.

Kombinace kontrastních materiálů: Peří a kámen. Peří a kov. Vlna a sklo. Dřevo a kov. Překvapivost protikladných vjemů nám dává objevit nové možnosti ve výrazu. Bohatství smyslových vjemů: burcování čidel. Nevyčerpatelná rozmanitost.

Cítím, že se mi Max vzdaluje, tráví teď mnohem víc času s lidmi, kteří přišli do školy v pololetí. Snažím se taky víc otevřít a navázat nová přátelství. Max říká, že se příliš uzavíráme jeden do druhého, že musíme rozbít to naše vzájemné bezpečí (vězení) a vystavit se novým vlivům. Nechat se inspirovat kolektivem. Tak se vystavuji.

Co je při tvoření nejdůležitější? Být věrna sama sobě, věrna pocitu, který v tu chvíli mám a který ztvárňuji. Projít si celou cestu, zažívat celým tělem, nejen hlavou. Číňané říkají, že při malování musí být srdce a ruka zajedno. Nechat se absorbovat!

Ale: pokud se moje Já tvorby neúčastní, kdo potom vlastně tvoří? Robert říká, že Bůh, nějaká Vyšší síla, Dobro (Bílý paprsek). Nechat skrze sebe jednat vyšší sílu. V tom je umělecké tvoření totožné s duchovní praxí. Já při tom pouze asistuje, dodává materiál. Musím říct, že jsem ten pocit zažila jen dvakrát. Jednou když jsem byla malá, a potom tady, ve Výmaru, při jedné z Robertových hodin. Vytržení – extáze. Člověk najednou neváhá, přesně ví kudy dál, cesta se mu ukazuje sama. Ale přitom stačí nepatrný krůček vedle, vytržení z koncentrace, chybná motivace (vycházející z já a ne nadjá), a tvůrčí nit se trhá, co bylo před chvílí jasné, se zatemní.

28. 2. 1920

Dnes jsme se s Maxem opravdu pohádali. Šlo o to, zda se malba musí podřídít architektuře nebo ne. Já myslím že ne, Max že ano. Říká, že v novém umění se budou obrazy malovat přímo do určitých prostorů. Malování samo o sobě a samo pro sebe je prý ego-centrické a působí rozvratně. V novém umění se všechny elementy musí podřídít jednomu celku. Celku, který v jeho úplnosti rozvrhuje a řídí jedna autorita, a tou je architekt. Všechno musí fungovat podle předem daných kritérií a cílů.

Připadá mi to přehnané. Smála jsem se, když jsem si představila, jak by se asi malovaly ty obrazy na objednávku, v přesně daných barvách a rozměrech. Max, abych se nesmála, že je to velice reálné, že to tak opravdu brzy bude. Obrazy budoucnosti budou mít předem přesně vypočítaný účinek. Nový malíř už nebude ztrácet čas vyjadřováním svých vlastních omezených, individualistických pocitů, ale věnuje se zkoumání účinků jednotlivých barev a tvarů tak, aby jimi dokázal zachytit, a tím také vyvolat pocity společné co největšímu množství lidí. Typické pocity. Malíř bude vyrábět vzory,

podle kterých se pak budou tisknout levné kopie, aby si je mohl pořídit každý. To je budoucnost, řekl Max, a ne nějaká romantika, jak si to představuješ ty.

Jak ví, co já si představuju? Alespoň měsíc se mnou pořádně nemluvil, a teď se přišel pohádat. Překvapilo mě to. Maxovy názory se najednou úplně liší od toho, co jsme spolu vyznávali a co nás přivedlo s Robertem do Výmaru.

Zeptala jsem se, jak se mohl najednou tak úplně změnit. Prý si uvědomil, že naše hledání s Meinlichem nikam nevede a že se budeme stále točit v kruhu, protože to jedno, princip a základ všeho nějakým dětinským sebezpytem a očišťováním nenajdeme. Pravda nám nespadne shůry, je třeba ji vymyslet rozumem. Co opravdu prospívá lidstvu? Žádná mystika, ale organizace, věda, technika, pokrok. Tomu je třeba umění podřídit. Všechno, co zavání individualismem, je zpátečnické a škodlivé, včetně Učení.

Zdá se, že s těmihle názory není ve škole sám. Když jsem se o tom chtěla bavit s Robertem, rozzlobil se.

8. 3. 1920

Včera večer se stalo něco hrozně divného a já nevím, co si o tom mám myslet. Max mě požádal, abych zůstala v dílně, až všichni odejdou, prý by se mi rád omluvil. Venku byla tma a padal sníh, i když už je březen. Vločky na skleněných tabulích mi připomněly ten večer, kdy jsme stavěli v Městském parku sněhovou sochu. Řekla jsem to Maxovi. Je možné, že od smrti Maji a Rudiho uplynul teprve rok a čtyři měsíce? Seděli jsme spolu potmě a povídali si. Max mi vysvětlil, proč na mě tak vyjel, prý pocituje frustraci, má pocit, že přešlapujeme na místě a ztrácíme čas. Poslední dobou je hrozně netrpělivý. Chtěl by prorazit. Bude mu dvacet čtyři let, jiní muži v jeho věku si budují kariéry, a co dělá on? Sedí a medituje. Dostal prý najednou hroznou chuť na rychlost, na dobrodružství, kostelní atmosféra, kterou kolem sebe Robert šíří, ho deprimuje, dostává na Roberta zlost. Nejsem si už ničím jistý, opakoval, ale vím, že mi něco utíká a chci to, než bude pozdě. Pak se mě zeptal, jestli bych

s ním nechtěla odejít do Berlína už teď a zkusit se protlouct na vlastní pěst. Slíbila jsem mu, že o tom budu přemýšlet. Řekl: přemýšlej rychle.

Potom jsme spolu vyšli ven, Max mě chtěl doprovodit až k domu a tam mě, najednou, to už jsme stáli přede dveřmi, políbil a řekl, že se mnou půjde nahoru. Vůbec jsem to nečekala a něco jsem začala koktat, myslím, že jsem se vymlouvala na Veru. Max nenaléhal. Řekl jen: tak dobrá. A šel pryč.

Ani si nepamatuju, jak jsem se dostala do schodů a odemkla dveře, byla jsem v šoku. Vera naštěstí nebyla doma. Převlékla jsem se do pyžama, ale vůbec jsem nemohla spát. Nebe bylo bílé, seděla jsem na okně a kouřila, za sklem zářící prostor. Něco se ke mně blížilo, jen natáhnout ruku. V jednu chvíli jsem otevřela okno, mezi cáry mraků se ukázal měsíc. Usnula jsem, to už svítalo. Za hodinu jsem se zase probudila. S leknutím, jako bych něco důležitého zaspala. Všechno se ve mně svíralo štěstím. Co bude dál?

10. 4. 1920

Dál není nic. Max dělá, jako by se mezi námi nic nestalo, a to už uběhl měsíc (hrozný měsíc). Zřejmě se jednalo o chvilkové pomatení smyslů (haha). Pláču. Jak jsi hloupá, Berto! Max se mi vyhýbá a já se ho nedokážu zeptat, co to mělo celé znamenat. Nejsem si už ani jistá, že se to opravdu stalo.

15. 4. 1920

Dnes přinesl Robert do dílny diapozitiv s plačící madonou od Grünwalda. Měli jsme jedinou křivkou vyjádřit esenci toho díla. Když jsme se s tím asi půl hodiny mořili, vyskočil najednou Robert a začal na nás křičet, že jsme necitové a netaentovaná dřeva. Prý kdybychom měli alespoň špetku umělecké citlivosti, nešpinili bychom tvář v tvář tomuhle nejčistšímu výrazu bolesti papír a neokusovali tužky, ale sami bychom plakali. Pak vyběhl a práskl za sebou dveřmi. Já jsem se v tu chvíli opravdu rozplakala a někdo,

myslím že to byl Leo, do ticha pronesl, že Noorovi začínají asi vypovídat nervy.

* * *

V druhém semestru narostl počet studentů i vyučujících a ve škole začalo vznikat napětí. Noví profesori si stěžují: Noorova skupinka se chová jako uzavřená sekta a sám Noor vystupuje jako nějaký guru. Žádné rozhodnutí se neobejde bez jeho souhlasu. Jeho studenti nabourávají svým individualismem komunitu, odmítají se podřídít čemukoli, co nesplývá s jejich vnitřními impulsy, a nepřijímají žádná omezení. Každou dobře míněnou radu nebo požadavek vnímají jako útok na svoji osobnost a výuka se stává pomalu nemožnou. Navíc mají plné hlavy jakési mystické mlhy. Noor tahá do hodin hosty, kteří nemají se školou nic společného, každý potulný prorok, mesiáš nebo zázračný vizionář, jakých je poválečné Německo plné, najde dveře jeho učebny otevřené.

V kruhové místnosti, kde se celá škola schází k poradám, domlouvá architekt Czerny studentům: Naše snažení je duchovního rázu, ale nemůžeme v něm uspět každý sám. Náš ideál společného díla se podobá gotické katedrále, na níž každý z anonymních umělců odvede svoji práci, přísně podřízenou společnému cíli. To, co dnes lidstvu chybí, je jedna univerzální duchovní idea. Je naším úkolem nechat ji zde, v této komunitě, pokornou kolektivní prací zrodit. Naše společné umělecké dílo se stane její krystalizací a jejím vyjádřením, přesně tak jako gotická katedrála byla vyjádřením myšlenky křesťanského Boha. Má-li to být obytný dům, bude to dům. Má-li to být továrna, bude to továrna. Budme trpěliví. Nechme ji zvolna zrást. Jak napsal Kandinski, kterého se mi snad jednou podaří do naší školy přivést, je forma výrazem nutnosti. Vnitřní i historické. Tato nutnost se projeví ve svém pravém okamžiku a na nás je být na ten okamžik připraveni. Pracovat na sobě, zvyšovat pod vedením profesorů svoji zručnost a citlivost do té míry, abychom se mohli stát nástrojem myšlenky, jakmile se bude chtít stát tělem. To je náš velký a jedinečný úkol, náš společný úkol na spásu lidstva. Ale k němu je třeba pokory.

Ředitel domluví a studenti začnou tleskat. Řeční skoro stejně dobře jako Noor, dojem z jeho vystoupení kazí jen civilní, poněkud úřednický zevnějšek. Ten druhý sedí ve svém červeném hábitu nehnutě jako socha Buddhy, má zavřené oči a vypadá, jako by myšlenkami dlel kdovíkdě. Až když ovace utichnou, když se rozhostí ticho a pozornost se přirozeně přenesse na něj, otevře Noor oči, rozhlédne se po tvářích v místnosti, pozvedne pravou ruku po způsobu proroků a tiše, jak je navyklý hovořit, řekne: Umění neslouží. Umění je svrchované. Tvůrce není nástrojem, tvůrce je svrchovaný. Jedinec je počátek i cíl. Dítě v nás. Génie v nás. To je dobro. To je univerzální... idea. Ne, naší metou není a nesmí být vytvořený objekt, ale vždy subjekt. Vždy jen subjekt. Jeho je spása. Není důležité dílo, ale cesta k němu. Stvoření světla, Ahura Mazda.

Studentům chvíli trvá, než stráví jeho slova, a potom se znovu roz-
tleskají, ještě hlasitěji. Je to výzva, na kterou musí Czerny reagovat: Tuto komunitu jsem zakládal s vidinou středověkých mistrovských cechů a tovaryštev. Práce na kolektivním díle neznamena popření vlastní, autonomní osobnosti, naopak, je plodem jejího plného rozvinutí. Ale předpokládá úctu ke společnému cíli, pochopení jeho významu, sdílení jednoho ducha, který umělce-dělníka naplňuje. Je lhostejné, jak tohoto ducha nazveme.

Potlesk se unavil. Noor se opět noří do meditace, oči zavřené. Ředitel se rozhodne pokračovat, doříct i to, čemu se chtěl původně vyhnout:

Jde také o fyzické přežití školy. Nebudeme-li mít finance na provoz, stanou se úvahy o výkladu našeho duchovního poslání zbytečné. Abychom je měli, musíme získat dotace. A abychom je získali, musíme obhájit naše právo na existenci. To znamená, že musíme něco vyrábět. Mít výsledky.

Ticho, studenti se cítí napadeni. Noor zvedá ruku na znamení, že chce promluvit. Hlas se mu chvěje: Temnota má jméno Angra Mainyu. Je otcem peněz a profitu. Nesmíme přidávat na stranu zla! Naším úkolem je se osvobodit, vypudit z těla a mysli vše těžké a temné. Dítě se nestará, co bude zítra jíst. Budou-li to tři listy zelí, budou to tři listy zelí. Nemluvme na této půdě o penězích!

Rozčileně vypadá i ředitel: Je nutné o nich mluvit. Já sám se poslední rok o nic jiného nestarám. A říkám, co je třeba, chceme-li přežít. Uspořádat

výstavu, a to co nejdřív. Kdo nechce spolupracovat, kdo chce společné dílo podkopávat a kazit, měl by si rozmyslet, zda nechce ze školy odejít. Třebaže by to pro všechny byla velká ztráta.

Noor se vymršťí na nohy, úplně zapomene tvářit se duchovně:

Máte tím na mysli někoho konkrétního?

Byla by to velká ztráta pro nás pro všechny, opakuje architekt Czerny. Ten člověk je výborný pedagog a potřebujeme ho. Noor si přitahuje roucho k tělu, jako by se do něj zakousla zima. Odchází z místnosti, sám, jeho věrní nemají dost odvahy otevřeně se za něj postavit.

Noor složí funkci ve výboru školy a jakéhokoli rozhodování o jejím dalším směřování se teatrálně neúčastní. Brzy má ale utržit další ránu. Na začátku druhého školního roku totiž architekt Czerny uskuteční svůj dávný plán a pozve do školy, na místa řádných profesorů, svoje druhy z Hnutí za mladé Německo, Vasila Kandinského a Paula Klee.

* * *

Max Jauner. Max Jauner. Měli být navždy spolu. Max Jauner. Slíbil jí, že budou šťastni. Že spolu odejdou do Berlína a otevrou si ateliér. Altmann – Jauner, Jauner – Altmann. Proč ne i tak? řekl. Jak by se mohl šťastný Max vcítit do Berty, která umírá, prakticky už je mrtvá, vykrváčená, rozdrásaná strašnou bolestí, kterou jí udělal on, Max Jauner. Max opatrný. Max budovatel lepšího světa. Max komunista, Max architekt. Berta už se mu nehodí do plánu. Max s kapesníkem na hlavě. Odcházející Max. Pod májově rozjásanou oblohou. Pod stromy zalitými sluncem. Max ve větru. Jak sis to představovala, Berto? I ty jsi volná. Byli jsme přece jenom přátelé, tys to tak chtěla. Těmi jsme stále. Berta a Max. Na tom se nic nemění. Můžeš jít s námi, jestli chceš. Chceš? Max velkorysý. Co kdyby řekla ano?

Nevydržím to, Maxi Jaunere. Neunesu tu bolest, minutu po minutě. Každá minuta mi usiluje o život. Potápím se, Maxi Jaunere. A noc mlčí.

Odvádí si ho nějaká žena, starší a silnější než on. Přijela jim do školy zatančit, je to tanečnice. Tančí moderně. Pohyby, které při tom dělá, jsou krkolomné a na Bertu působí neslušně. Zalíbil se jí mezi ostatními.

Berta by nedovedla popsat, jak se to stalo, všechno se uspořádalo a domluvilo bez ní. Najednou před ní stojí Max a oznamuje, že se bude ženit. Odchází do Berlína, kde má jeho snoubenka základnu, jak tomu říká ona. Hodně cestuje. Je slavná. Je slavná a chce si ho vzít. Ve studiu bude samozřejmě pokračovat, a to na berlínské Akademii.

Láska je úplně jednoduchá, oznamuje Max.

Snoubenka nechce, aby se to dostalo do novin.

Mrzí ho, že Berta nedokáže mít radost.

Brzy jí napíše.

Berta se místo školy toulá za městem, chodí bez cíle, do úplného bezvědomí, až když necítí tělo únavou a bolest v hrudi, kam se uzavřela a odkud jí nedovoluje dýchat, malinko otupí, teprve pak se vrací domů, padá do postele a spí. Nikdo se jí na nic neptá, Jaunerův náhlý odchod překvapil všechny.

Z jedné potulky si Berta přinese zrzavé kotě. Olizovalo u popelnic pohozené slupky. Pojmenuje ho Max.

Pocity ukřivdění a zrady přehlušuje stesk a chladný, našedlý smutek. Život se odehrává mimo ni, už do něj nepatří. Přerušilo se něco, co se nesmělo přerušit. Berta zapomíná, čím byla předtím.

Nejvíc ji děsí čas. Dny a noci, které bude třeba překonat, řetěz jednotvárných hodin, co se pod náparem bolesti rozpadají na nekonečné minuty, to dělá tisíc čtyři sta čtyřicet minut denně, které musí nějak vydržet, kromě těch, které prospí, a nezbláznit se. Čas je vězení. Vězením jsou její myšlenky, její závislost na Maxovi. Je do své situace přišpendlena jako kus hmyzu ke kartonu.

Berta hledá úlevu kdekoli, čte si v Bibli. Výčty jmen a předpisů ve Starém zákoně ji uklidňují, stejně jako vyprávění o utrpení Ježíše Krista. Čte namátkou, přeskakuje, nemá trpělivost. Jen když se jí něco zvláště silně dotkne, zastaví se. Tak se zarazí nad několika větami v Evangelii svatého Lukáše, kterými se zmiňuje o prorokyni Anně. Tajemná „dcera Fanuelova z pokolení Ašerova“ se Bertě zahnízdí v představách: „Když se jako dívka provdala, žila se svým mužem sedm let, pak byla vdovou až do svého

osmdesátého čtvrtého roku. Nevycházela z chrámu, ale dnem i nocí sloužila Bohu posty a modlitbami.“

Neznámá tvář a postava ženy uzavřené v chrámu se Bertě stává prostorem úlevy.

Berta začíná tesat z kamene svatou Annu. S našedlým, hrubým kamenem už není ztracená, má se čeho zachytit, něco má v rukou. Kámen jí odpovídá v rozhovoru, stává se tělem, jež s velikou námahou a mnohokrát proklínanou nešikovností odívá do tvaru, který se před ní pozvolna vynořuje. Podoba, kterou tesá, je její nově nalezená tvář. A nějakým ztaženým způsobem možná i tvář její mrtvé matky.

Když Berta sochu dokončí, je říjen. Cítí se vyčerpaná jako po nemoci, ale také prázdná a lehká a s tou nově nabytou lehkostí se vrhá do školního života, je jí najednou všude plno, baví se a pracuje za dva, tedy za dvě Berty, stále se něčím zaměstnává, něčím novým se plní, třestí a tříští se a ve chvílích, kdy má odvalu o tom přemýšlet, vidí, jak se sama sobě vzdaluje, ale nešťastná není. Ta hrozná bolest v ní někde zamrzla. Jsou dny, kdy si na Maxe ani nevzpomene.

Vedle Meinliche, který se uzavřel do svého Učení a nekomunikuje ani s nejbližšími přáteli, ji nejvíc přitahuje tichý a laskavý Paul Klee. Chodí do jeho ateliéru, učí se překládat svoje myšlenky a pocity do grafických symbolů a ty potom tká do gobelínů, vyšívá na polštáře a ubrusy.

Jeden tvar se stále opakuje, stává se základním prvkem všech jejích kompozic.

Vypadá jako šnek. Do sebe zavinutá spirála, která nikde nekončí.

* * *

Čamalam midlijé, grundulum paprikó. Olehuja karnavalakulum. Tresepeti kuruptajlá, mesli kusli farli dá. Oslekguslemrachtipijá funkulunkum herde rach.

To když má sdílnou náladu. Ale častěji je skoupý na slovo.

Theodore, dobrý den.

Kurdum mek!

Bude dnes hodina?

Kurdum mek!

To je ale hezky, vidíte?

Kudrum mek!

Jak se cítíte?

Mek kurdum!

Nebo neodpoví vůbec, jen rychle zavrtí hlavou, dá si prst před ústa. Vyhrne si roucho a bosýma nohama zahopsá několik tanečních kroků. Roztočí se kolem vlastní osy, dokud se mu nezamotá hlava, pak se smíchem vrávorá a do všeho vráží. Lehne si na trávník, vykopává nohy do vzduchu a prozpěvuje nesouvislé úryvky melodií. Na vedení školy vystrčí zadek.

Kurdum mek!

Když přijdou studenti do hodiny, najdou ho, jak sedí na jednom ze stolů a vije z lučních květů věnce. Svlékl se na to do naha. Zdobí své žáky květinami a zeleným listím a nutí je tančit, sám před nimi poskakuje nahý, s vážnou tváří.

Namáčí se celý do barvy a obtiskuje se na plátna a bílé zdi, spousty krácejících, ležících, klečících Meinlichů, nádherně zbarvených Meinlichů se svatozáří, není to krása? Mají se svléknout a dělat to po něm.

Zbláznil jste se?

Musíte jít, Meinlichu, až do konce? My přece dobře víme, že vy víte, že nejste žádným dítětem. Nejste dítětem, Roberte Meinlichu, jste tady pedagogem a máte zodpovědnost. Máte tu pracovat, Roberte Meinlichu, nemůžete si tu jen tak být. Předstírat blaženost a vystrkovat na nás zadek! To není k smíchu, Roberte Meinlichu. Víte, komu vděčíte za to, že tu ještě jste? Panu Klee. Ten se za vás přimlouvá. Ale dlouho už jeho přimlouvám ustupovat nebudeme, ani ze slušnosti.

* * *

Ve školním roce 1922/1923 dosáhne poválečná bída v Německu dna. Hodnota peněz klesá z hodiny na hodinu, šťastlivci, kteří ještě pobírají nějaký plat, si pro bankovky chodí s kufrem a pak rovnou do obchodu, nakoupit, dokud je co a dokud cena zboží opět několikanásobně nestoupne. Jedna tkanička stojí tolik, co dříve továrna na boty, za sto dolarů

člověk pořídí domy v celé ulici. Prosperují jen podvodníci a noční podniky, ve kterých se okradení a zahanbení lidé snaží zapomenout.

Finanční těžkosti doléhají i na školu, ale tvůrčímu elánu to nijak neškodí, naopak, v chaosu inflace jako by se najednou rozpoutaly všechny síly: vše, co je myslitelné, je i možné, zábrany padají v umění jako v sexu. Každému pokusu se tleská, jen když je nový, co bylo, už není anebo stojí na hlavě. Je stále co slavit. Vítr se opře do střechy, je slavnost větru. Zaprší, je slavnost vody. Oblíbené jsou karnevaly, masky přesahují všechna měřítka i meze fantazie. Škola má svůj band. Říká se tomu jazz, ale je to spíš randál a klauniáda, každý si mlátí, do čeho chce, od kravských zvonců po židle. Patří k němu i zvláštní tanec, složitá sestava nesmyslných gest a poskoků, která se rychle dostane do módy a tančí se na uměleckých večírcích po celém Německu. Svět víří, každá částice se vrtí po svém, a uprostřed zmatku všech protichůdných pohybů už netrůní Bůh, ale člověk a hledí vpřed: do šťastné budoucnosti, kterou si zařídí beze všech předsudků, po svém.

Na závěr školního roku 1923/1924 připravuje vedení školy první velkou výstavu, na které chce německé veřejnosti představit práce svých studentů. Ústředním exponátem nebudou obrazy ani sochy, ale model zařízeného domu pro pět mladých lidí. Účast je povinná.

Theodor Noor nastoupený směr ostře odsoudí, je proti prodávání studentských prací, honbě za výsledky a úspěchem. Mladé lidi to mrzačí, říká. Máme rozvíjet jejich osobnosti, poskytovat jim prostor, v němž by mohli svobodně rozkvétat, a ne je k něčemu tlačit. Ne z nich dělat obchodníky, kteří se brzy začnou podbízet vkusu výrobců. Většina se postaví proti němu. Noor dává okamžitou výpověď a Berta se rozhodne odejít s ním. Má pocit, že už se ve škole naučila dost. Ale kam má jít? Zpátky do Vídně?

Napiše Maxovi, odpověď přijde obratem. Přijed', píše Max. Berlín je fantastické město. Věci se rozhodně hýbou k lepšímu a my dva spolu musíme začít pracovat, konečně.

Rovnoběžky se protínají v nekonečnu. A měsíc nemá odvrácenou tvář. Měsíc je plochý disk na klenbě nebe. My dva spolu. Ničím ji-

ným se zabývat nehodlám. Nechci násilně, rozumem konstruovat chladný, geometrický svět, ve kterém není naděje na zázrak. Já sama chci být tvůrkyní svého světa, jeho začátkem i koncem. Mít odvahu k svojí pravdě! Žít tak, jak žít musím, právě jen já. Ale nade mnou a přede mnou jsi byl a budeš Ty. Dobrovolně se ti odevzdám, tady, vezmi si vše, co mám. Oběť mě dělá lehkou a průzračnou. V té světlosti nemůže přebývat bolest. Nedělím se o Tebe s nikým. Nikomu nemohu ukrást to, co nikdy neměl.

* * *

V roce 1934, kdy se Kristýna seznámila s Bertou, výmarská škola dosud existovala. V jiném městě a s jiným ředitelem, ale pod stejným jménem, které se za posledních deset let vypracovalo na nejžádanější evropskou značku módního bytového designu. S heslem Maximální účinek s minimálními prostředky se od katedrál a spásy lidstva skončilo u židlí, přemýšlí Kristýna. Potom nacisté školu zrušili. Protestující studenty odváželi na nákladácích a cizince vyhostili ze země.

Ze všeho, co si Kristýna o škole přečetla a co o ní od Berty slyšela, nedovedla posoudit, zda byla pro její přítelkyni opravdu takovým přínosem, jak by se mohlo na první pohled zdát. Copak se v těch conceptech a programech, kterými ji všichni ti významní muži zahltili, mohla neztratit? Jak by musela být zarputilá, aby navzdory všemu malovala to, k čemu opravdu tíhla, třeba kytice. Ve škole se vysmívali malířským stojanům a malování podle skutečnosti. Později začali opovrhovat i malováním jako takovým, od Noorova zbožštění talentu zašli až k jeho úplnému popření: umělec byl pro ně přecitlivělou opicí. Ateliér „dílnou“, architektura „stavěním“, na místo obrazů povýšili reklamní plakáty a sochaření nahradily filmy. Klee a Kandinski ve škole zůstali až do konce, ale kdesi na okraji zájmu; většina studentů se zabývala navrhováním nových domů plných nového nábytku pro nové lidi. Kteří, jak se časem ukázalo, se od těch starých zas tolik nelišili. Dávali přednost jinému tvaru svítidel, ale projeвили proto menší sklony k násilí?

Sama Berta tvrdila, že to nejvzácnější, co si z Výmaru odnesla, byl nárok na absolutní svobodu, odvaha utvářet si svůj život, navzdory tradici, sama.

* * *

Kristýna už několik dní nemůže pracovat a to ji týrá. Je závislá na své každodenní meditaci, jak to nazývá. Někdy trvá dvě hodiny, jindy tři a někdy jde jen na procházku, nenakreslí ani čárku, a přesto má pocit, že něco udělala. Je to kvalita pohledu, navázání kontaktu s intuicí, s tvůrčí silou. Dlouhým nepoužíváním té schopnosti, všimla si Kristýna, se cesta k ní zatarasí: představami, strachem, někdy také různými ohledy, které podle Kristýny slouží jen jako alibi, když se člověku nechce nic dělat. Ona nikdy nepřestala na delší dobu tvořit, ani když byl syn úplně maličký, ani když byl nemocný, ani když musela chodit každý den na osm hodin do továrny. Vždycky si našla alespoň hodinu denně. Práce jí dělala dobře. Když kreslila, malovala nebo lepila koláže, byla šťastná, nespokojenost se objevovala jen ve chvílích, kdy jednu věc dodělala a do druhé se ještě nepustila.

Nemůže pracovat, protože si neustále v hlavě přehrává návštěvu filmařů z Izraele. Rozhovor o Bertě Kristýnu zneklidnil, rozvířil v ní kolo pochyb a výčitek, otázek, na které dosud nenašla odpověď, a čas se krátí. Proklíná se, že na natáčení přistoupila. Cítí se zneužitá. A co je nejhorší, nemůže si vzpomenout, co jim vlastně všechno napovídala. Ví jen, že mluvila dlouho. Vždycky se pošklebovala lidem, kteří se v televizi vykecávají, jak tomu říkala. A teď se jí stalo totéž. Ve chvíli, kdy na ni namířili kamerou, nad sebou ztratila kontrolu, zatmělo se jí v hlavě. Ví jistě, že jim řekla i to, co nechtěla, například o jejich velké hádce.

V roce 1940 dostala Berta možnost odjet do Anglie, ale odmítla, prý by tu musela nechat muže.

Ten se o sebe postará, řekla jí Kristýna. Sežene si papíry a přijede za tebou.

Vrtěla hlavou. Je to můj muž, slíbila jsem, že ho neopustím. Jsem za něj zodpovědná.

Jsi zodpovědná hlavně za sebe, prosila ji Kristýna. On je jen poloviční žid, může se zachránit. A ty jsi ještě k tomu komunistka!

Tomu se usmála.

Proč ti na něm tak záleží? Děti nemáte a stejně s ním nejsi šťastná!

Ještě teď sebou trhne, když si na ta slova vzpomene. Jsou jednou z bolestí, které v životě způsobila a které s ní všude jdou jako obtížní příbuzní. Potáhne je s sebou až do smrti, i kdyby ti, kterým ublížila, dávno odpustili, zapomněli, nebo byli mrtvi. Jak si to mohla k Bertě dovolit? Byla tak hrozně hloupá, o životě nevěděla nic. Jak by ona, se svojí téměř dětskou zkušeností, mohla pochopit, proč se její přítelkyně odjezdu do Anglie tolik brání.

Berta se jejích slov lekla, ale nedala na sobě nic znát. Jen měla na chvíli takové zraněné oči.

Kristýna si nahlas uleví nadávkou.

Mívala tehdy pocit, že o čtrnáct let starší Berta je naivnější a bezbrannější než ona a že ji musí chránit. Byla ke všem tak otevřená. Rozdávala se na setkání, pro sebe si nenechávala vůbec nic. Její odevzdanost se podobala rezignaci, a to Kristýnu dráždilo. Berta se měla chovat sobečtěji, jen tak mohla vytvořit dílo, které vytvořit měla. Už kvůli tomu musela odjet. Její výstava v Anglii byla úspěšná, našli se lidé ochotní jí pomoci. Mohla přežít, a nejen to, mohla se z ní stát velká malířka, jakou vždycky toužila být. A ona si vybrala vesnici, práci v textilce, stupňující se ústrky a nakonec deportaci.

Řekla jim i o poslední noci předtím, než Berta a její muž nastoupili do vlaku do Terezína. Kristýna jim celý předchozí den pomáhala balit kufr, byl to zlý sen. Znovu a znovu všechny věci vyndávali, třídili, vážili, přemýšleli, co budou v táboře opravdu potřebovat a bez čeho se mohou obejít. Někdy kolem druhé hodiny po půlnoci bylo konečně všechno připraveno a Berta řekla, že teď půjdou všichni spát. V pět museli zase vstávat. To už bydleli na půdě, ve dvou místnostech, které Berta na těch pár měsíců, které jim do transportu zbývaly, zařídila s takovou péčí a vtipem, jako by tu měli zůstat dalších dvacet let. Když Kristýna zapochybovala, jestli to stojí za to, Berta jí odpověděla: I kdybych tu měla prožít jeden jediný den. Tohle si Kristýna vzala za své. Pomáhalo

jí to uvěřit, že její život má nějakou hodnotu i ve chvílích, kdy tomu nic z vnějších okolností nenasevřelo.

Bertin muž šel spát do vedlejší místnosti, Kristýna si jako vždycky, když u nich přespávala, vytáhla z půdy starý slavník a ustlala si na zemi a Berta se natáhla na červenou pohovku. Jakmile zhasli světlo, začala Berta plakat. Proplakala celé tři krátké hodiny, které jim zbývaly. Aby Kristýnu nevzbudila, dusila vzlyky polštářem.

Kristýna ochromeně poslouchala. Nevěděla, co má dělat. Nikdy Bertu neviděla slabou a nebyla si jista, že Berta chce, aby o její slabosti věděla. A potom, co by mohla Bertě říct? Jak ji utěšit? Copak mohla najít nějaké vhodné slovo? Copak jakékoli slovo mohlo obstát před touhle absurditou, před šílenstvím téhle války?

Jak je možné, říká si Kristýna, že jsem neudělala to nejjednodušší, co okamžitě a bez přemýšlení napadne každého normálního člověka. Dnes by šla, lehla by si ke své přítelkyni a objala by ji. Chovala by ji až do rozbřesku v náručí a slibovala jí jenom to nejlepší, co nikdy nemůže nastat. A řekla by, že ji miluje a že ji nikdy neopustí. Dala by jí na tu strašnou cestu trochu své síly. Tehdy neudělala nic. Jen tiše trpěla a s úzkostí zírala na rychle blednoucí výšeč nebe.

Bertu znala právě sedm roků, setkali se krátce potom, co se přistěhovala z Vídně do Prahy. Když se seznámily, bylo Kristýně dvacet a Bertě třicet čtyři let. Kristýně připadala hrozně dospělá, měla pocit, že tak dospělá jako Berta ona nikdy nebude. V Kristýniných očích měla Berta život za sebou. Takové mládí, třicet čtyři let, musí se usmát stará Kristýna. Když jí o čtrnáct let později bylo také tolik, cítila se mnohem nezralejší než ve dvaceti. Rozvedená, s malým dítětem měla pocit, že nic neumí, nic neví, všechno, co zažila, jí k ničemu nebylo. Jako by se znovu učila chodit.

Berta jí jednu dobu byla úplně vším: učitelkou, starší sestrou, matkou, vzorem, se kterým se srovnávala. Přesto ji znala tak málo, že nebyla připravena vidět ji plakat.

V pozdějších letech, když už Berta nežila, si Kristýna uvědomila, že přítelkyni vždycky vnímala jako polomytickou bytost. Svoji Bertu potkala v roce 1934, v ateliéru malíře K. Ale předtím existovala jiná Berta.

Ta, která vyrůstala v hlavním městě rakousko-uherské monarchie a dospívala v první světové válce, která se svými přáteli chodila do vídeňských kaváren, když tam ještě sedávali slavní spisovatelé a umělci, kteří byli ve třicátých letech buď mrtvi, anebo na útěku.

Berta o své minulosti mluvila málokdy. Ještě tak o škole ve Výmaru nebo o Berlíně v polovině dvacátých let, jak se tam v kavárnách potkávala s Brechtem nebo s básnířkou Elsou Lasker-Schülerovou, která si říkala princ Jussuf, ale vypadala jako žabák. Vyprávěla o zkušenostech s komunisty, o povstání v roce 1934 a dnech, které strávila v policejní vazbě. K tomu se vracela často. O všem ostatním se Kristýna dozvěděla až z deníků.

Několik let po válce, když trochu otupěla bolest z její ztráty, se Kristýna odvážila otevřít první ze čtyř útlých sešitků s černými deskami a začala si zpětně rekonstruovat Bertin vnitřní svět, zasazovat do souvislosti střípky, které už znala. Ten svět pro ni nebyl úplně pochopitelný. Jen o čtrnácti letech starší Berta jako by vyrůstala z jiné epochy, pohybovala se ve sférách, které pro Kristýnu přes všechno úsilí zůstávaly uzavřené. Stejně jako se nedovedla duchem přenést do Vídně roku 1914, nedokázala si přesně představit ani nadšení nad prvním abstraktním plátnem, letadlem nebo hlasovacím právem žen. Aby mohla pochopit Bertu a její vrstevníky, musela by prožít všechny přerody, počátky a euforie s nimi. Ale ve třicátých letech, kdy dospívala ona, byla už Evropa, stále temnější a úzkostnější, jinde.

4. kapitola (Berlín)

Max se vedle ní neklidně převrací a sténá. Sleduje nejjednodušší stezku jeho spánku: jeskyně, řasnatá úbočí, ostré převisy, závěsy tmy, kterými musí procházet, za nimiž se skrývá cosi děsivého. Následuje ho, dech po dechu. Obraz, ve kterém se pohybuje, je organický. Není to sen umělce nové doby, jasný, komponovaný, přímočarý. Sny nás zrazují, myslí si Berta. Toužíme po něčem, co tu nebylo, a naše sny jsou žalostně zastaralé. Naše sny a naše těla.

Její tělo má stejné touhy jako na počátku věků.

Vstane z postele. Není to jejich společná postel, je to její postel, ve které Max občas přespává.

Odhrne závěs, který odděluje pomyslnou ložnici od zbytku místnosti. Střešním oknem sem proudí měsíční světlo a odráží se na bílých listech papíru rozházených po dvou pracovních stolech a po podlaze.

To proto nemohu spát, pomyslí si Berta. Cíví sem úplněk.

V koutě, který slouží jako kuchyň, si natočí sklenici vody a mezi papíry na Maxově stole najde pouzdro s cigaretami.

Vleze si do starého ušáku, který tu zůstal ještě po bývalém majiteli. Je to její noční hnízdo. Bosé nohy stáhne pod sebe a překryje dlouhou košilí. Poslední dobou takhle ponocuje často. Sedí ve tmě, kouří a myslí na obrazy, které nikdy nenamaluje. Někdy dojde tak daleko, že vstane a přinese si skicák a tužku. Ale jakmile rozsvítí a spatří před sebou prázdný papír, představy i chuť je zaznamenat jsou pryč. Někdy taky pláče, bez zvláštního důvodu. Dřív skoro nikdy neplakala, ale teď jako by v ní něco začalo odtávat, pláče často. Hlavně po milování. Jakmile odezní krátký okamžik křeče – Berta vidí věci nějak podivně zvenku: sebe, Maxe a jejich propletená těla – nastane pláč. Kvílení, cukání končetin, někdy se dokonce dusí. Nervy.

Její tělo má prastaré touhy.

V tmavém fotelu Berta v bílé košili vyhlíží jako vajíčko, ze kterého stoupá dým. Vidí se v zrcadle pověšeném na protější zdi.

Snaží se ošidit svoje tělo, a to se jí mstí. Berta to ví. A zoufale přemýšlí, co s tím. Nevidí cestu ven kromě jedině, ale ta se nenabízí. Dokonce se jí odpírá.

Berta dokouří, uhasí cigaretu a obejmě si oběma rukama kolena. Choulí se kolem dutiny, která je jejím tělem. Prázdnoty, která chce.

* * *

Zemřel starý pán. Píšu, zatímco sedím ve vlaku a jedu na jeho pohřeb. Píšu a snažím se vybavit si psaním jeho tvář, jeho postavu a hlas. Ale jedině, co se mi vznáší před očima, je jeho úctyhodný knír. Jako živý. A levá ruka s pečetným prstenem. Dovedu si vybavit tíhu té ruky na svojí hlavě. Chodívali jsme spolu na procházky každou neděli, vždycky stejnou trasu na Štěpánské náměstí a zpátky, při chůzi se o mne opíral jako o patník. To bylo předtím, než se znovu oženil. Z let, které přišly potom, se mi nejsilněji vrací nepříjemný pocit, že domů nepatřím, že jsem tam navíc. Osamělost, kterou mi on ničím neulehčil.

Po všem, co Berta zažila od chvíle, kdy odešla z domova, myslí na svého otce s mnohem větší náklonností, než jaké byla dřív schopna. Nevidí v něm už jen mrzutého, starostmi přetíženého muže, který se o ni nikdy příliš nezajímal a který, jak věřila, ji neměl vedle svých ostatních dětí moc rád. Nedostatek lásky jí chybět nepřestal, ale musela zpětně ocenit, jak jí důvěřoval. Byl opravdu přesvědčen, že její talent a pracovitost stačí na to, aby se z ní stala mimořádná žena. Až teď si uvědomuje, že jí otec nikdy ani slovem nenaznačil, že by se měla vdát a založit rodinu.

Za celý život spolu vážně mluvili jen třikrát. Poprvé když se rozhodla nechat fotografování, podruhé když mu oznámila, že odjíždí do Německa, a potřetí při jedné z jejích posledních návštěv. Ten rozhovor si dokáže vybavit slovo od slova, tak hluboce na ni zapůsobil. Otec ji najednou začal brát jako dospělou a kladl jí otázky. Bylo to nepříjemné, jako by se před ní schválně ponižoval. Podlehl snad i on poválečné ado-

raci mládí, které mělo zmateným a provinilým starcům napříště ukazovat cestu?

Ptal se jí, co bude s Evropou. Jestli se Rakousko připojí k Německu a zdali se dá věřit Itálii. Ptal se jí na definici národa. Na to, kdo financuje fašisty a jak si komunisté představují státní správu. Chtěl vědět, co si myslí o sionismu. Nebyl tedy tak zkostnatělý, jak si myslela. Úctyhodný monarchistický knír nezdobil fosilii z dob Rakouska-Uherska, ale živou, myslící hlavu. To válka ji probudila k životu, jenomže k jakému! Když Otto Altmann pochopil, že jeho svět je založen na předpokladech, které už neplatí, neuchýlil se k sebeklamu jako mnoho jeho vrstevníků, ale s příkladnou poctivostí jej zboursal. V dětství i s rodiči konvertoval ke katolíkům, ale nepovažoval se za věřícího křesťana. Jeho vírou byly naděje, se kterými devatenácté století vstupovalo do století dvacátého: Emancipace člověka a sjednocená Evropa. Tu víru mu válka vzala, ale on bez ní nedokázal žít; nebyl k tomu vnitřně uzpůsobený. Hledal něco, čím by ji mohl nahradit. V posledních letech života se vrátil k židovství a u něj setrval, i když cítil, že lže. Chodil do synagogy a modlil se, ale necítil při tom žádnou naději, jen chaos a strach.

Berta pozoruje zelené břehy Labe. Myslí na to, že chybělo málo a mohli si s otcem docela rozumět. Myslí i na Maxe, kterého nechala v Berlíně, a na zakázku, kterou teď musí dokončit a odevzdat bez ní. Na termíny vždycky dohlíží ona, Max má na všechno dost času. Ale snad ho divadlo popožene, zkoušky v kostýmech a s celou výpravou mají začít už za pár dní a ještě se to všechno musí nechat vyrobit. Berta vytáhne z brašny skicák a tužku. Čmárá po okrajích papíru, touží ztratit se na chvíli v práci, ale nic ji nenapadá. Je tu otec. A Max. Po dlouhé době jede někam bez něho. Očima jej stále podvědomě hledá, co chvíli se k němu chce obrátit s poznámkou. Když jsou spolu, říkají nahlas všechno, co je napadne. Trousejí slůvka a přitom vždycky vědí, co tím ten druhý myslí. Smějí se náznakům, které jsou ostatním nepochopitelné. Oni dva mají svůj vlastní jazyk, systém odkazů, svou historii. Svou zemi, napadne Bertu. Svou soukromou zemi, kterou je jejich společná práce. V té zemi spolu žijí jako muž a žena. Maxův druhý život, jeho manželství a tříletý syn, to je tam venku, to k nim nepatří. Třebaže to někdy bolí.

Ach, bolí to. Už si na tu svíravou bolest skoro zvykla. Určitě časem povolí. Její bolest, to jsou jen zbytky žárlivosti, a žárlivost, to je zastaralý vlastnický pud, který se k ní vůbec nehodí, který nemá co dělat v ústrojí moderního člověka, říká Max. Souhlasí s ním, i ona chce žít svobodně, vně všech zkostnatělých a dávno překonaných vzorců. Ty ošklivé myšlenky jí táhnou hlavou proti její vůli. Zvláště, když je sama.

Jestli je manželství vyčpělá instituce, tak proč se vlastně ženil?

Z náhlého pomatení smyslů. Z takového pomatení se lidé i sebevraždí, proč by se on nemohl oženit?

Ale proč se teď nechce dát rozvést?

Žena by mu vzala syna.

Není to také jen vlastnický pud?

Navzdory svým nejlepším úmyslům, Berta Maxova syna Joachima, kterému se říká Jo, nemůže milovat. Je to snad jediné dítě na světě, pro které neplane nadšením.

Ne, to je otcovská láska.

A její láska je něco míň?

Ona to nemůže pochopit, když nemá děti.

Třeba by dítě mít chtěla.

On už jedno má. A nechce o něj přijít. Je s ním snad nešťastná?

Ne, šťastná je. Jen jí stále cosi chybí.

Manželství?

Tak se vdej, mělas přece nabídky, křičí na ni Max. Uvaž si zástěru a hurá k plotně. Hurá do společné postele. A natáčky na hlavu. A v sobotu tancovat. A v neděli, v neděli mu upeč husu! Porod' hromadu dětí, které ti pod peřinou nadělá. Utírej jim zadky. Ale na umění, na to zapomeň! Tam není pro hospodyně místo.

Má pravdu, říká si Berta. Pokud si má vybrat mezi životem s ním a manželstvím, jak si ho jedinež dovede představit, zvolí si pokaždé, znovu a znovu, jeho.

Nevidím, k čemu by ti byl můj rozvod dobrý, smiřuje se Max. I kdybych se nakrásně rozvedl, mezi námi by to přece vůbec nic nezměnilo. Netrávil bych s tebou víc času, protože už teď jsem s tebou skoro pořád. Nestal bych se pro tebe přitažlivějším, spíš naopak. Naší společně

práci ani lásce by to nijak neprospělo. To už bychom se rovnou mohli vzít.

Oba se zasmějí. Představa, že by se mohla stát paní Jaunerovou, připadá směšná i Bertě, tuhle fázi už překonala.

* * *

Tři roky v Berlíně. Trvalo jí, než si na to město trochu zvykla. Po Vídni jí tam všechno připadalo nějak hrubé a ošklivé, od podomácku ušitých šatů místních dam po nevkusné fasády domů. Ulice byly příliš široké, vítr ostrý a káva slabá. Poprvé musela uznat, že Vídeň není tak hrozná, jak si vždy myslela, stýskalo se jí po staré eleganci, po sklonu k rozkošnictví, který v Berlíně úplně chyběl. Max byl Berlínem nadšen. Tvrdil, že jenom tady, na staveništi nové Evropy, se mohou vylíhnout skutečně originální a převratné myšlenky, takové, co odolají každému nečasu. Ne jako ty salonní a navoněné hrátky z Vídne. Ošklivost je lepší živnou půdou pro ducha nežli krása, tvrdil Max, protože osvobozuje. Ve Vídni je člověk otrokem minulosti, ze samé úcty k jejím úžasným dílům se bojí pohnout prstem.

V Berlíně se žije prudčeji než ve Vídni. Lidé se stýkají bez zábran a předsudků, v její a Maxově společnosti jsou divadelníci, studenti, novináři, političtí agitátoři, tanečnice, fotografové, literáti, chudí stipendisté i synové a dcery bankéřů. Spojuje je vášeň pro umění a pro politiku. Jsou výstřední a nervózní; cigarety, káva, alkohol a sem tam nějaká silnější droga jim nahrazují jídlo i spánek.

Berta a Max pracují v ateliéru, který si Max pronajal ještě před jejím příjezdem. Berta tam i bydlí, Max dochází.

V jeho domácnosti byla jen jednou. Přivedl ji tam rovnou z nádraží na večeri a představil své těhotné ženě. Po jídle si šla unavená tanečnice lehnout a Max s Bertou se vydali na toulky nočním městem. Zavedl ji do kavárny a potom do baru, představitel ji svým přátelům. Teprve když se ulicemi rozlehly první výkřiky ptáků a nebe nad městem zezsvětlovalo, vystoupali po schodech do svého prvního společného příbytku. Kde se z nich, ještě to ráno, stali milenci. Meinlich, jejich společný slib čistoty, to bylo dětství, nad kterým se teď mohli usmívat.

Překvapilo tě, žeš nebyl první. Myslel sis, přes všechno, cos mi udělal, jsi byl přesvědčen, že tě miluju a že jsi pro mě nenahraditelný. Zranilo tě to, vid'? Že Berta nezůstala věrná tvojí památce, že se nestala panenskou vdovou jeptiškou. A já jsem na okamžik pocítila zadostiučinění. Nechtěl ses ptát, ale viděla jsem, že na to myslíš. Těšilo mě, jak zuříš, byla to moje odplata. Jsem si vědoma její ubohosti, ale nenechám si ji vzít.

Otto Altmann nevzbuzoval velké emoce za života, natož po smrti. Pohřeb proběhl bez překvapení. Poslední vůle byla korektní, majetek rozdělil na díly přesně odpovídající rodinné hierarchii. Nikoho neprotožoval a na nikoho nezapomněl. Částka peněz, kterou odkázal Bertě, není velká, ale dalo by se s ní už počítat. Kdyby se například rozhodla vrátit do Vídně a něco tu začít, řekl Bertě potom, co rozpečetil a přečetl Altmannovu poslední vůli, rodinný notář Hugo Rosenthaal. Od dětství mu říkala strýčku.

Mladé Rakousko potřebuje svoje mladé lidi, zvláště lidi vzdělané, talentované, poučené o tom, co se děje za hranicemi. Plné nápadů a energie. Tady teď mohou vybudovat něco velkého, a ne v cizině.

Strýček Rosenthaal byl sociální demokrat.

Slíbila mu, že o tom bude přemýšlet.

Skutečně chvílemi pomýšlí na návrat nebo spíš na útěk z Berlína. Myslí na něj v okamžicích největší odvahy, kdy si dokáže představit svůj život bez Maxe.

Chápe také, co má na mysli Rosenthaal. Nové Rakousko i pro ni představuje pojem povinnosti, přesahující osobní přání či vůli jednotlivce. Na rozdíl od prastaré, mytický založené monarchie je tahle nová republika hned od počátku křehká a velmi ovlivnitelná. Člověk má stále pocit, že musí pro její budoucnost obětovat alespoň část svých sil, ne-li všechny.

Do Vídně ji táhne i naděje, posilovaná čím dál tím větší netrpělivostí, že kdyby se osvobodila od trápení s Maxem, mohla by snad konečně začít malovat.

Setkání v kavárně Herrenhof

Když chtěla jít Berta s Majou v roce 1917 do kavárny, musely požádat Rudiho, aby je doprovodil. Navzdory krátkým vlasům a sukním by si tam samotné netroufly. Jít do kavárny samy dvě by v dobách před koncem války ještě znamenalo, že se chtějí seznámit.

O deset let později sedí Berta sama v kavárně Herrenhof a neznamená to nic víc, než že si sem přišla vypít kávu a přečíst noviny. Dokonce si může zapálit cigaretu a ještě pořád být dáma, kdyby sám pojem dámy za poslední desetiletí poněkud nezkorodoval.

Právě chtěla vstát, aby na stolek s novinami vrátila Revue des Deux Mondes, když si povšimla divného člověka. Stál uprostřed kavárny mezi mramorovými stolky a rozhlížel se, očima slídl kolem, hledal zřejmě někoho, ke komu by si mohl přisednout. Vypadal výstředně. Vypadá jako někdo, kdo se právě vrátil ze Sovětského svazu, pomyslela si Berta. V Berlíně se teď každou chvíli vynořil někdo z jejích nebo Maxových známých s ušankou na hlavě, v rubašce a rozšmajdaných válenkách. Odjížděli v oblecích a s plným kufrem, vraceli se nalehko a všelijak postrojení. Všechno, co s sebou měli, rozdali sovětským soudruhům, svým novým bratrům a sestrám, kteří některé vymoženosti civilizace neviděli už několik let.

Po pravdě řečeno, muže, který to ráno stanul mezi mramorovými stolky kavárny Herrenhof, nebylo možné přehlédnout. V teplém květnovém ránu měl na sobě dlouhý vojenský kabát, kožené holinky, rubašku a na krku jasně červený šátek. Vše korunováno plochou čepicí s kšiltem, jakou nosíval Lenin. Na bledých, propadlých tvářích mu rašilo prošedivělé strniště. V držení jeho těla, v prudkých záškubech hlavy, když se rozhlížel po místnosti, v celé postavě a hlavně v očích sálajících za kulatými skly brýlí bylo cítit silné nervové vzrušení.

Berta vstala a ten pohyb způsobil, že ji muž zaznamenal. Díval se na ni, jako by se snažil vzpomenout si, odkud ji zná, a i Bertě začal být v tu chvíli povědomý. Vlastně jen oči. Není to, ne, to by nebylo možné. Přece by se nemohl takhle změnit!

Tu ji rozeznal.

Obličej se mu rozzářil intenzivní, dětskou radostí a rychle k ní zamířil, jako by v duchu odhazoval židle a stolky, které mu stály v cestě.

Berta Altmannová! Má nejlepší žákyně!

Berta se začervená.

Robert Meinlich! Theodor Noor!

Sedl si proti ní a objednal si černou kávu a sklenici vody.

Zářil: Berta Altmannová! Jedna z těch, které vždycky rád potkám. Povídej! Co děláš, kde jsi? Vrátila ses z Berlína? A co Jauner? Vídáte se ještě někdy? Vy dva jste přece byli nerozluční, dokud se neoženil, ne? Zvláštní! Nikdy bych to do něj neřekl. Ta jeho žena, dobře si ji pamatuju! Buržoazní štětka. Povídej!

Berta mu vypráví o sobě a o Maxovi, že spolu pracují a nějak i žijí.

Meinlich pozorně poslouchá.

Proč se nerozvede?

Má syna.

Stěží potlačí úšklebek: kdo nemá někde nějakého syna? Jako by na tom záleželo. Rodiče a děti patří od sebe. Rodiče děti kazí a děti zas kazí rodiče, na výchovu jsou tu specialisti, tak tak. Ale Jauner bude vždycky jenom maloměšťák a buržoust, to táhne z rodiny. Maluješ?

Děláme návrhy kostýmů, scén, interiérů a tak. Max dělá větší věci, já spíš detaily.

Posluhuješ mu.

Pracuju s ním.

To je to samé. Ty, řekne Meinlich, opře se na židli a upřeně se na ni podívá, jako by chtěl dát slovům, která přijdou, co největší váhu, ty bys měla učit. Vždycky jsi v sobě měla to nadšení, které se dá předat druhým. A nejsi závistivá ani sobecká. Zrovna jako já, i když mně to nikdo nechce věřit. Ty nejsi obyčejná. Ty chápeš, že se někdo musí obětovat pro větší věc, pro lidstvo, a tam musí osobní city stranou. Žijeme ve velké době. Na dosah máme všechno, po čem jsme toužili. Království světla, jak jsem vás to kdysi učil. Jenom v jednom jsem se mýlil: cesta k dobru nevede přes odříkání a modlitby. Je krvavá. Je to cesta násilí a velkých obětí.

Meinlich pronese zvýšeným hlasem, aby ho slyšelo co nejvíc lidí: Už jsme to mohli mít vyhrané, nebýt lháře Bauera a té jeho bandy zbaběl-

ců, co si říkají sociální demokracie, fuj! Berta je překvapená. Až dosud měla za to, že sociální demokracie, druhá nejsilnější strana v zemi a vládnoucí strana ve Vídni, postupuje možná opatrně, ale v podstatě správně. Vídeň pod její správou se stávala skutečným městem pracujících, důkazem, že je možné zdanit šampaňské, kasina a žokej-kluby a z peněz postavit byty, nemocnice, knihovny a školy pro dělníky.

Pochop, násilí je nutné, nakloní se k ní Meinlich, jako by jí četl myšlenky. Ani mně se to nelíbí. Nikdy jsem nejedl maso a nedovedu zabít ani mouchu. Ale postupně jsem musel uznat, že revoluce bez násilí není možná. A nastolení diktatury proletariátu zas není možné bez revoluce. Bauer žvaní o parlamentní cestě, ale to je nesmysl. Ledaže by parlament sám sebe zrušil. Rozdíl mezi námi a sociálními demokraty je v tom, že my chceme kapitalismus zrušit, zatímco Bauer dělá všechno pro to, aby ho zachoval. Bauer dělníkům lže. Všechno dělá jen naoko, aby je oklamal. A páni mu v tom pomáhají, protože dobře vědí, že dokud lidi věří Baue- rovi, nedají se k nám. A nevezmou do ruky zbraň.

Proto se nemůžeme hnout z místa! Propásli jsme nejlepší okamžik, hned po válce, kdy byla buržoazie na kolenou a celá země volala po změně. Tehdy jsme měli převzít moc! A kdo to- mu zabránil? Otto Bauer. Otto Bauer podplacený továrníky a důlními magnáty, který nalhal dělníkům, že čas ještě nedozrál, že nemají naději na vítězství a že bude lepší se s kapitalisty domluvit. A od té doby dělníky uplácí, dává jim drobky z toho, co si už dávno měli vzít sami, a revoluci odsouvá na neurčito. To je marxismus na rakouský způsob. Vlk se nažere a koza zůstane celá. Dělníci, říká Bauer, povstanou, až kdyby v Rakousku převzali moc fašisti. K násilí, říká tak přímo Bauer, sáhneme jen tehdy, když bude v ohrožení dnešní stát s jeho systémem stran, parlamentem a zákony, které mají jediný cíl, zaštitit zájmy buržoazie. Ale nikdy k němu nesáhneme, říká Bauer, abychom tenhle prohnílý stát zrušili a založili stát nový, spravedlivý, stát dělníků a rolníků. Ještě nikdy Bauer otevřeněji nepřiznal, na čí straně skutečně je a taky jak je hloupý! Chce kapitalisty bránit proti fašistům, své proti svým. Copak si kapitalisti nevymysleli fašismus na svoji obranu? Je tak naivní, nebo prohaný? Jediné nebezpečí, o kterém mluví, je fašistický puč. Ale fašisti se rychle učí. To, o co se pokusil hlupák Hitler

v Mnichově v roce dvacet tři, se nebude opakovat. Počkají si na pravý okamžik. Těžiště moci se přesouvá nenápadně, krok po kroku, tak, aby se veřejnost neplašila. Sem tam se strhne místí šarvátka, domobrana někoho zbije, projde zákon, který sám o sobě nic nezmění, ale spolu s ostatními podobnými zákony splete pevnou síť, do které nás jednou všechny pochyťají. Prvního Bauera. Se zlem se nedá domlouvat!

Hlavně že neteče krev, říkají. Už bylo dost krve! Ne, nebylo. Poteče víc a víc. Co je fašismus? Peníze. A peníze se budou bránit do poslední kapky krve. Kdyby měly vyvraždit polovinu Evropy, udělají to. Tady už nejde o jednotlivce, o jednotlivé bohaté lidi, ale o peníze jako takové. O psychologii peněz, o jejich logiku, která uvádí do pohybu celou mašinerii násilí. Peníze se nikdy nevzdají. Peníze chtějí vždy víc a víc peněz. Lidský život pro ně nic neznamena, ani miliony životů. Rozpoutaly první válku a rozpoutají i druhou i třetí, bude-li to třeba. Každou o něco krvavější. Nic je nezastaví, ani zákony, ani víra, nic. Proti penězům pomůže jen jediná věc: zrušit je.

Zrušit systém, který jim dává takovou moc. Vykořenit zlo jednou pro vždy. Násilí lze zastavit jenom násilím. Boj proti kapitalismu je boj proti penězům. Je to boj o všechno! O každý budoucí život.

Meinlich vypadá vyčerpaně. Opře si čelo do dlaní a chvíli zůstane bez hnutí. Má pořád moc přesvědčovat a Berta nepochybuje o tom, že vše, co říká, je pravda. Debaty jejích přátel v Berlíně se ostatně ubírají stejným směrem a členkou komunistické strany se dosud nestala jen proto, že nevěděla, k čemu by mohla být komunistům dobrá.

Meinlich dopije sklenici vody.

Krev teče a Bauer nic nedělá. Naposledy v únoru, na demonstraci dělníků v Schattendorfu, fašisti zabili bezmocného starce a dítě. Vrahy chytili a jsou teď před soudem. Ale divil bych se, kdyby je neosvobodili. Taková je skutečná atmosféra v téhle zemi. Vídeň není celé Rakousko, Berto! Ale jestli je pustí, tak se z toho Bauer už nevyllže! To bude důkaz, jak daleko věci zašly! Musím už jít. Ale přijď se podívat na naši schůzi. Třeba hned zítra v sedm večer. Uvidíš, co děláme, jaký máme program. Mohla bys pro nás pracovat. Potřebujeme spolehlivé lidi.

Vytahuje z kapsy tužku a na účtenku píše adresu.

Určitě přijď. A kdyby chtěl, přived' i Jaunera. Je to buržoust, ale v téhle chvíli je každý dobrý.

Max je v Berlíně.

Pravda.

Meinlich se loučí. Potřese Bertě rukou a políbí ji po sovětsku na obě tváře.

Přijď mezi nás, Berto, uvidíš, že se ti tam bude líbit. Tohle není žádná berlínská bohéma, ale opravdový lid. Uvidíš, jak hluboce tě zasáhnou ty tváře a ruce. Bude to dobré pro tebe i pro tvé umění. Tady můžeš být opravdu užitečná.

Slíbila, že se přijde podívat. Ještě do konce týdne je tady, potom odjíždí zpátky do Berlína.

Měla by ses vrátit do Vídně, Berto, řekne na odchodu Meinlich. Myslím i kvůli Jaunerovi. Tohle nikam nevede.

Musíš si najít muže a založit rodinu. Jeho argumenty nech v tomhle stranou. Ženskou můžeš obelhat, ale přírodu ne. Meinlich jí poklepe na rameno a projde otáčivými dveřmi na ulici.

Podle rudého šátku ho lze mezi všemi lidmi rozeznat na dálku, dokud nezajde za roh.

5. kapitola (Úraz)

Nebyla normální, babi, pronese Milena.

Sedí v Kristýnině křesle a čte si Bertiny deníky. Tou četbou si přivolává zpátky Aarona.

Kristýna chápe, že to její vnučka nemyslí zle, ale stejně by ji nejradši uhodila.

Nečti to, řekne.

Ale mě to zajímá.

Neměla jsem ti to půjčovat. Ty tomu ještě nemůžeš rozumět.

A ty tomu rozumíš? zeptá se Milena. Že ženská zůstane tolik let s ženatým chlapem, který s ní nechce žít? Že ta ženská kvůli němu chodí na jeden potrat za druhým, takže už pak nikdy nebude moct mít děti? To ti připadá normální?

Nevěděla to. Tehdy se ještě o tom tolik nevědělo, řekne Kristýna.

Tak mi to vysvětlí, vyzve ji Milena. Tys ji znala. Musela mít nějaký velký problém sama se sebou. Třeba si myslela, že je hrozně ošklivá a že nikoho jiného než toho Jaunera nenajde. Myslela si Berta, že je ošklivá? Nebyla hezká, ale taky ne ošklivá. Byla tak živá a laskavá, že ji člověk musel vnímat jako příjemně vyhlížející ženu. Měla krásné oči. Nikdy o svém vzhledu nemluvila, ale možná to v jejím životě nějakou roli hrálo. Je pravda, že občas si dělala legraci z toho, jak je malá, že má krátké nohy. Ale tomu se smály. Kristýna prostě nebyla schopna vnímat svoji přítelkyni jako obyčejnou ženu. Měla o ní příliš vysoké mínění, než aby ji podezírala z marnivosti. Ale možné to je a jestli v ní Jauner ještě ten dojem živil...

Kristýna znala několik žen, co zůstávaly se svými muži jen proto, že ti v nich dovedli šikovně udržovat pocit, jak jsou ošklivé a nežádoucí. Mužské sebevědomí má před ženským náskok o stovky let, míní Kristýna. I pro toho největšího hlupáka a šeredu se někde najde žena, která v něm utvrdí představu, že je bůh. A i pro tu nejlepší ženu se najde muž,

který ji dokáže několika slovy zničit. Přesto vyložit takhle vztah Berty k Jaunerovi nejde, to by bylo příliš jednoduché.

Myslím, že to nemůžeš pochopit, odpoví konečně Mileně, pokud nevezmeš v úvahu dobu, ve které Berta vyrůstala a žila. Nebyla to doba konzervativní, spíš naopak. Lidi spolu chodili, spali a žili nadivoko, ve společnosti, kde se pohybovala Berta a Jauner to bylo úplně normální. Ale s tím vším se teprve začínalo, byl to jeden veliký experiment. Tradiční manželství se odepsalo, ale žádná alternativa nebyla dost rozpracovaná. Zkoušelo se prostě, co vztahy unesou, a děti v tom byly navíc. Nikdo moc nevěděl, co s nimi. Osvobození ženy znamenalo i osvobození od rození dětí. Hlavně to. Ženy jako Berta to vnímaly ostře a jasně: buď rodina, nebo práce a svoboda.

Takže to nemuselo být jenom gaunerovo rozhodnutí? zeptá se Milena.

Já nevím, jak to bylo, s Bertou jsme o tom nikdy nemluvíly a v denících o tom taky nepíše moc jasně, musíš si spoustu věcí domyslet.

Myslíš, že ona ty děti taky nechtěla?

Nejdřív určitě ne. A kdyby se mohla svobodně rozhodnout, totiž kdyby v té věci bylo svobodné rozhodnutí možné, nechtěla by určitě ani později. Začala po dítěti toužit sobě navzdory, ale o to silněji. Čím to bylo komplikovanější a nemožnější, tím víc ho chtěla. Až se z toho stala posedlost.

Přesto, zavrtí hlavou Milena. Chodit s ženatým chlapem takhle dlouho není normální.

Ona s ním nechodila, namítne Kristýna. Pracovala s ním.

A spala.

No jo.

To je jedno, uzavře debatu Milena. Každopádně na něm byla chorobně závislá.

A nemyslíš, že by takhle mohla vypadat láska? zeptá se Kristýna.

Takhle? opáčí Milena a myslí tím: neuskutečnitelně, nešťastně, předem ztraceně? Zhloubá se.

Co ty můžeš vědět, říká si v duchu Kristýna. Jsi hloupá, stejně jako jsem byla já, když jsem se odvážila vmést Bertě do tváře, že není šťastná. Měla jsem svoji představu o štěstí, a to rozhodně nevypadalo jako Berti-

no laskavé, ale trochu lhostejné soužití. Vždyť si mi sama stěžovala, že není spokojená. Nepodařilo se jí dosáhnout ničeho z toho, co chtěla, nebyla ani velkou umělkyní, ani matkou. Pochybovala o sobě. Hlavně mi kladla na srdce, abych se kvůli nikomu a ničemu nevzdala dětí. Musíš mít dítě, říkala, věř mi. Ted' ti to tak možná nepřipadá, ale později se začneš ztrácet. Můžeš jít sem nebo tam, na ničem vlastně nezáleží, nic tě nepoutá, ale tu svoji volnost nenávidíš. Všechno se v ní rozplývá, i chuť do života. Kristýna porodila a vychovala syna, ale není si jistá, že by byl život bez něj tak zlý. Často toužila po volnosti, kterou Berta proklínala. Narozením dítěte se její život stal nepřetržitým zápasem. Byla si jistá, že by za Mirka bez rozmýšlení dala život, ale práci mu obětovat nemohla. Ohrožoval to, co měla nejraději, co byla, pro co žila. Teprve když se narodila Milena, uvědomila si, že si synovo dětství vůbec neužila. Stále byla v napětí, když jí syn nedovolil malovat, ztrácela se alespoň v představách a nevnímala pořádně, co dítě dělá, jak se vyvíjí a roste. S vnučkou to bylo jiné. Byla fascinovaná bytostí, která se před ní utvářela, zajímalo ji to a obohacovalo stejně jako vlastní práce. Mileně se věnovala úplně, radostně a bez postranních myšlenek. Zatímco svého vlastního syna si uvědomovala jen v nárazech. Šťěstí, viny, obojího zároveň. Vnímala ho jako dluh, který nikdy nebude schopná splatit.

* * *

Uplynulo léto a Milena o Aaronovi nemá žádné zprávy. Sama mu také nepsala, měla sice jeho e-mailovou adresu, ale nevěděla, kde a čím na jejich přerušovaný rozhovor navázat. Čím déle čeká, tím jí to připadá těžší. Slova, která by byla schopná mu psát, se jí zdají formální, odtaziťá, příliš vzdálená těm, kterými se k němu v duchu obracela. Při psaní neodeslaných mailů jako by se vracela o několik světelných let zpátky, kdy Aaron nebyl Aaronem, se kterým se milovala, ale skoro cizím člověkem. Nedomáká odhadnout, jakou měl jejich společný zážitek váhu, všechno je to příliš neurčité. Nestačili si ustanovit společný jazyk, nemají rozdělené role. Bylo nad její síly rozhodnout, v jakém duchu se má jejich vztah dál vyvíjet. Čekala co on. On mlčel.

Vrátil se ke své přítelkyni a na mne se snaží zapomenout, říkála si jako z povinnosti. Vysvětlení se vnucuje, a přesto mu nemůže uvěřit: copak neřekl, že jí patří? Slova, kterým nepřikládala žádnou váhu v okamžiku, kdy byla vyslovena, se pro ni stávají zárukou. Přitom nemůže říct, že by Aarona milovala, i sama před sebou předstírá, že se vlastně nic nestalo.

Na konci září připutuje na Kristýninu adresu balíček s videokazetou a s velkou pohlednicí nočního Tel Avivu. Viki píše, že se film podařilo prodat několika televizím a Noah i ona jsou s výsledkem spokojeni. Nebýt Kristýniny a Mileniny pomoci, nedokázali by ale natočit ani polovinu. To, že se bez zřejmého důvodu na pohlednici zmínila i o Aaronovi, Milena pochopila jako projev inteligence, které se říká „ženská“: Kameraman je stále na cestách, léto měl nabitě, byl v Americe a potom v Mexiku a teď je zas v Německu, od konce natáčení v Čechách ho vůbec neviděli. Je dobré, že má práci, zvláště v téhle době, kdy je všude taková krize, ale možná to přece jen přehánění, práce a peníze přece nejsou všechno a on je na nejlepší cestě se uštvať, uzavřela Viki.

Tak není doma s přítelkyní, ale na cestách. Při práci mu týdny rychle ubíhají, ani si neuvědomuje, jak dlouho se neozval.

Kristýnin úraz neměl s balíčkem nic společného. Na film se dívaly společně s Milenou v sobotu ráno a teprve odpoledne se vydala na procházku do Tichého údolí. Potřebovala se nutně přesvědčit o tvaru jedné skály. Byla vlevo nad rybníkem, její barvu (namodralou se zlatými trsy trávy) a zvláště strukturu povrchu si dokázala vybavit poměrně přesně, jen tvarem si nebyla jista. Byla to Kristýnina podzimní skála, lehávala na ní na podzim a pozorovala, jak se z okolních lesů vytrácí zelená, jak je pohlcuje okř a karmín, citronová žlut' a temná fialová hněd'. Nebe bývalo pavoučí, průzračně modré a z vyhřáté skály proudilo do Kristýnina těla teplo. Kristýna měla kameny ráda, vždycky jí připadaly nabitě zvláštní silou. Milena se nabídla, že ji doprovodí, ale ona odmítla, chce být sama. S filmem to nemělo nic společného.

Je pravda, že se ráno rozčílila. Film Berta Altmannová: umělkyně a učitelka se jí nelíbil, dalo by se dokonce říct, že ji ranil.

Svoje nešťastné vystoupení před kamerou si nakonec sama před sebou omluvila tím, že film snad alespoň uvede ve známost Bertiny obrazy

a napomůže její posmrtné slávě. Jenomže právě ta omluva teď, s hotovým filmem, padla.

Neočekávala, že by Noah s Viki, jak si na ně pamatovala, byli schopni vyrobit nějaké veledílo, ale na tu míru zjednodušení a manipulace, které se dopustili, připravena nebyla. Její vlastní vystoupení bylo sestříhané, ponechali z něj jen to, co se týkalo Bertina osobního života. Přesně to, o čem měla mlčet.

Ze všech nabízejících se interpretací si Izraelci vybrali tu nejbanálnější: udělali z Berty oběť od začátku až do konce. Nejdříve necitelného otce a macechy, pak sebestředných učitelů, později sobeckého Jaunera, vypočítavých komunistů a nakonec nacistů. Ubohousmrtou bytostí, která nejvíce bojovala s vlastní, hluboko uloženou nejistotou, jež jí nedovolila plně se realizovat jako žena ani jako malířka. Která své problémy musela řešit psychoanalýzou (i tohle jim prozradila Kristýna!). Celý životní zápas, který v Kristýniných očích nepostrádal prvky velkoleposti, svedli na cosi osobního, umrněného.

Ti lidé nevědí vůbec nic a rozhodnou se dělat film o Bertě! O Bertě Altmannové, jejíž složitou osobnost nedokázala úplně pochopit ani Kristýna, a to ji milovala. Tihle troubové, tihle filmaři, tihle kšeftaři s cizími osudy si myslí, že stačí, aby si na dva týdny zaletěli do Čech a na týden do Vídně.

I po vizuální stránce připadá snímek Kristýně splácáný. Odrazy v oknech a loužích se chvějivě třísťí, zdvojují, lámou a nakonec prolínají s obrazy, které Berta malovala: nádraží, stromy, seskupení střech. Pokud to má něco znamenat, ráda by věděla co. A letící oblaka a koleje, koleje sem, koleje tam, dokonce přervaný řetěz ve větru. Kýč, prská Kristýna. Sestříhané je to jako reklama, jediný záběr netrvá víc než dvě vteřiny.

Mileně se dokument docela líbí, není to nic převratného, ale dobře se na to kouká, proč ne? Ať si každý dělá, co chce. Není třeba brát všechno tak vážně.

Tak proč to dělají, když to neberou vážně? naříká Kristýna. A proč to musela odnést zrovna Berta?

Skutečně, to ráno se Kristýna nezdravě rozčílila. Ale po obědě už vypadala klidná, a když se kolem třetí hodiny vypravila na Vítězné náměstí na autobus do Roztok, cítila se docela dobře.

Autobus jel naštěstí hodně pomalu, vlastně už skoro stál. Přesto ji náraz povalil na chodník, prudce dopadla, kyčlí jí projela bolest. Nemohla vstát. Cizí lidé zavolali záchranku. Odvezli ji do Střešovické nemocnice, protože byla nejbližší, a tam ji zrengovali.

Nic vážného, řekl mladý doktor, když ji přijímal. Dáme vám tam umělý kloub, budete rehabilitovat a můžete tu běhat ještě deset let. Zlomený krček, paní, je ten nejbanálnější úraz starých žen. Ovšem nevěřila byste, jak často se na něj umírá.

* * *

Sedí v jeho bílé a žluté kuchyni, dveře balkonu tvoří rám; na modrém, dosud svěžím nebi silueta ženy; vnímá štíhlou vysokou ženu uzavřenou v jeho koupacím plášti, který sklouzl z hnědého ramene, obrys ženy s krátkými černými vlasy a výraznou tvář sedící ve žlutém světle ranního slunce v jeho kuchyni; žlutá, bílá, černá a modrá; pohublá tvář s dokonalými oblouky obočí, špičatá ramena a zuby; bílý hrneček s černou kávou; zahořklé vrásky podél úst. Otevřené dveře na terasu. V nich cizí žena.

Aarone!

První žena, se kterou se cítil v bezpečí po tom, co ho manželka nečekaně opustila a vzala mu syna. Spolehlivá přítelkyně, která naprosto chápe jeho vášeň pro práci a dokonce ji s ním sdílí. Elegantní dospělá žena. V její dospělosti hledal pro sebe bezpečí. V její soběstačnosti a sebejistotě záruky šťastného života.

Lu?

Ve své profesi dosáhla do pětatřiceti let přesně té pozice, které dosáhnout měla, aby si mohla dovolit založit rodinu, a přitom zůstala na vrcholu. I vztah s Aaronem se vyvíjel uspokojivě. Všechno bylo zařízené, vše fungovalo, oba měli práci, kterou milovali, navzájem se respektovali, v posteli ji dosud dokázal vzrušit tak, že ji ani nenapadlo dívat se po jiných mužích, a to bylo u ní co říct. Byla šťastná. Ale chtěla víc. Chtěla si společně s Aaronem koupit veliký a světlý byt s vysokými stropy, kde by

mohla také fotografovat, aby nemusela pořád kvůli práci z domu. Chtěla paní, která by k nim docházela každý den a na kterou by bylo spolehnutí. A chtěla dítě. Nejlépe hned. Umírala touhou přitisknout k sobě teplé, měkké tělo svého dítěte.

Aarone!

Lu?

Chci říct, jen... nic. To přejde.

Myslíš?

Jsem si tím jistá.

Nezasloužím si tě!

Když začnou mluvit o tom, že si vás nezaslouží, hledají jen záminku, aby vás opustili, myslí si Lu. A rozhoduje se dělat jakoby nic. Kvůli Aaronově chvilkovému selhání nebude měnit plány, na kterých pracovala tolik let. Pokud opravdu někde někoho potkal, bylo to určitě při jedné z cest, což znamená, že ta žena je bezpečně daleko, v Mexiku nebo v Americe nebo kde to vlastně posledního půlroku všude lítal. Mezi cestami ho viděla jen krátce, jednou měla menstruaci, takže se ani nepokoušeli spolu spát, a podruhé si ničeho zvláštního nevšimla, nebyl to sice nejlepší sex jejího života, ale po tak dlouhé době se nedalo nic jiného čekat. Až teď, když je Aaron zpátky a nikam se v nejbližší době nechystá, se ukazuje, že je tu problém. Nemůže se s ní milovat, prostě to nejde. Aaron je, řečeno na rovinu, impotentní. To je překvapivé, šokující, vzpomene-li si na to, co s ním zažila. Mazlí se s ní, snaží se ji uspokojit jinak, ale o to Lu nestojí. Lu v tuto chvíli totiž nejde ani tak o rozkoš jako o dítě. A to jí prstem neudělá.

Lu?

Když se to stalo poprvé a podruhé, nijak se neznepokojila. Četla, že u mužů po čtyřicítce jsou takové poruchy normální a zase přejdou. Až po několika týdnech znervózněla a začala ho posílat k doktorovi. Řekl, že nepůjde, nemá to smysl. A tím v ní probudil podezření. Každý normální chlap by přece začal vyšilovat, ale on ne. Byl klidný, smutný, nějak smířený. Jako by mu bylo úplně jedno, jestli se s ní ještě někdy bude milovat. Lu se dokáže ovládat, ale v duchu už Aarona umučila na tisíc způsobů. Nenávidí ho. Ale vydrží. Nebude teď všechno rozbíjet,

opouštět ho, znovu se s někým seznamovat, rozcházet, scházet a působovat. Nemá na to už čas!

Jednou se ho dokonce zeptala, jestli je problém v ní. Přísahal, že není, ona je dokonalá, stále tak atraktivní, jako když se potkali poprvé. Je to prostě něco v jeho těle nebo duši, něco, co neumí pojmenovat a co nezáleží na něm. Nemá to pod kontrolou.

Lu si zakládá na tom, že má ve svém životě pod kontrolou úplně všechno. I z téhle situace musí existovat východisko.

Lu?

Myslím, že bys měl přece jen zajít k doktorovi, láska.

Lu, poslouvej mě. Snad to nic není. Snad jsem si to celé jen vymyslel. Ale měla bys to vědět.

Proč si to nemůže vyřešit sám? Proč ji s tím obtěžuje?

Asi jsem se zamiloval.

Ted' to začne. Zpověď, jakých už se naposlouchala dost: od svých mužů, od cizích mužů, od mužů v televizních seriálech. Možná slzy. Má to Lu zapotřebí? Má. Protože se rozhodla vydržet. A založit rodinu. Přivolá si představu teplého dětského těla. Někdo, kdo jí bezvýhradně patří.

Nejradši by se sebrala a šla pryč.

A to je celé, usměje se Aaron.

Toho se obává nejvíc. Neschopnosti mužů artikulovat vlastní pocity a převést je tak do roviny aktivního přístupu. Nevědí, co se s nimi děje tak dlouho, až už je pozdě. Místo aby řekl: potkal jsem holku, líbila se mi, chtěl jsem jí to udělat a udělal jsem jí to, bylo to fajn, on mlčí. A tím mlčením dělá z obyčejného sexuálního úletu cosi tajemného, co ted' ze skrytu ovládá jeho život.

Lu ví, že bojovat s neznámým nepřítelem nelze. Nepřítel musí být nejdřív odhalen, i kdyby to mělo jí, Lu, urvat srdce: Kdo je to? Odkud je?

Z Prahy.

Židovka?

Ne.

Jste v nějakém kontaktu?

Ne.

Ne?

Co jsem odjel z Prahy, nemám o ní žádné zprávy. Už půl roku.

Ona se neozvala?

Ne.

Co jste spolu měli?

Jednou jsem se s ní miloval.

Jednou?

Ano.

Slíbili jste si něco?

Ne. Vůbec jsme o budoucnosti nemluvili, to bylo zvláštní.

Lu nezajímá, v čem byla Aaronova zkušenost zvláštní: Myslíš, že ta tvoje... chce říct impotence, ale připadá jí to kruté... že ta tvá neschopnost s tím nějak souvisí?

Je to možné.

To by bylo moc divné, ne?

Je to možné.

Nehybné ticho. Pak obrys ženy na světle modrém pozadí pomalu vstane, přejde k sedícímu Aaronovi a přitiskne pevné, ploché břicho k jeho pravému uchu. V imitaci mateřského gesta mu hlavu obemknou štíhlé, chladné prsty:

Chceš vědět, co si myslím já, lásko? Myslím si, že jsi strašně přepracovaný, že jsme se dlouho neviděli a trochu jsme se odcizili. A že, nezlob se, máš přece jen nějakou krizi středního věku. Chápu úplně, že je to pro tebe nepříjemné, ale ten doktor, kterého mi doporučila Alice, je strašně spolehlivý a dobrý, má vynikající výsledky. Josh tam byl taky.

Dobře, Lu. Ta žena je cizí, a přesto ji nechce ranit. Nikoho nechce ranit. Nechám si to ještě projít hlavou.

Od té doby, co se vrátil do Jeruzaléma, má pocit podivné neskutečnosti. Chtěl by si lehnout a snít, v tichu, v klidu.

Až Lu odejde, až půjde ta žena domů.

* * *

Celé to ponížení kolem svého těla bere jako trest.

Jízva se špatně hojí, má horečky a nemůže spát. Dvakrát denně přichází rehabilitační sestra a nutí ji za neskutečných bolestí cvičit.

Nemocničního kněze, který ji přišel utěšit, vyhodila. Katolíky nikdy neměla ráda. Jenomže v noci se ukázal znovu, spolu se zástupem lidí, známých i neznámých, kteří za ní teď přicházeli noc co noc. Mrtví se mísili mezi živé, byli tam její rodiče a dávní přátelé, spolužáci ze základní školy, z gymnázia a z Uměleckoprůmyslové školy, její učitelé, paní domácí, pošťáčka, která jí nosila dopisy před čtyřiceti lety, ještě když bydlela s Mirkem na Vinohradech. Její syn za ní přiběhl několi-krát, v různém věku. Jednou dokonce znovu zažila svíravou rozkoš z kojení, pocit rozpouštění. Někde v pozadí se mihl její muž. Navštívilo ji i několik jejích milenců, kurátorka z jedné jihočeské galerie, vrátná z továrny, kde v padesátých letech pracovala. Mirkova třídní. Byla to pozoruhodná změt, do níž se zaplétaly tváře z televize, nalíčené masky z mexických seriálů, plačící oběti válek a katastrof, navzájem zaměnitelné obličeje politiků.

Dvakrát se objevila Berta. Jednou k ní byla otočena zády, ale Kristýna si byla jistá, že je to ona. Padal suchý a teplý sníh, rozcupovaná křídla. Nebe protkané žilami. Chtěla svou přítelkyni zadržet, volala na ni, ale nevycházel z ní žádný hlas. Berta odcházela, drobná, ztracená na zimní cestě. Pak zmizela a nechala Kristýnu samotnou. Neodpuštění.

Podruhé ji viděla zdálky. Běžela v zástupu do naha vysvěcených lidí, s rukama nad hlavou. Zmizeli v otevřených vratech nízké, podlouhlé budovy. Z blízkého komína šlehalý plameny a stoupal černý dým.

Když přišel potřetí, zeptala se ho, co jí může nabídnout.

Úlevu, řekl.

Jak byste to mohl zařídit? zeptala se. Dokážete snad vrátit čas?

Milost boží je nevyzpytatelná, odpověděl.

Měl špatně oholené, do krve pořezané tváře. Nemocnou pleť. Taková pleť musí být pro mladého člověka prokletím a Kristýně ho přišlo líto. Nakonec, kdysi dávno, v šerém dávnověku, ji rodiče nechali pokřtít. Obalili ji krajkami a pentličkami a pokropili svčnou vodou: má doma fotografii jako důkaz. Je údem církevního těla, ať se jí to líbí nebo ne. A jako taková cítí jistou povinnost mladého kněze vyslechnout.

6. kapitola (Vídeň)

Na podzim roku 1927 se Berta přestěhovala zpátky do Vídně a za zděděné peníze si založila vlastní návrhářský ateliér: *Berta Almannová – tapiserie, textilie, řešení interiérů*. Inzerovala v novinách, začala se stýkat se starými známými a pozvolna si budovala zázemí, které by jí v budoucnu mohlo zajistit stálý přísun zákazníků. Víдалa se s Meinlichem a jeho komunistickou buňkou, chodila občas na jejich schůze do dělnického domu a souhlasila s tím, že jednou týdně, v sobotu odpoledne, povede hodiny výtvarné výchovy pro děti dělníků. Byla s tím rozhodnutím spokojená. Příprava na hodiny ji donutila vyvolat si v paměti svoje vlastní zkušenosti a uspořádat je do jakési metody. Vyučovala zadarmo, ve svém volném čase a nikdo jí do toho nesměl mluvit. Meinlich i tak nechával všechno na ní, on sám umělecké i pedagogické činnosti úplně zanechal. Přestal věřit, že lze lidstvo spasit uměním, a všechno, co nevedlo přímo k cíli, pro něj představovalo ztrátu času.

Pozvánka přišla poštou.

Kartička drahého ručního papíru, popsaná rozmáchlým písmem: Nedávno jsem z pozůstalosti jednoho známého vídeňského sběratele umění získala vaši plastiku Svatá Anna. Čím více to dílo poznávám, tím více toužím seznámit se s jeho tvůrkyní. Byla bych velice šťastná, kdybyste mne přišla navštívit! Přijímám každý čtvrtek od čtyř do sedmi, na adrese Elizabethstrasse 22, čtvrté patro.

Berta kartičku očichala, vydávala slabou vůni. Ne nepříjemnou.

Připadalo jí zvláštní, že se jí socha takto připomíná. Svatá Anna zůstala trčet v jejím vědomí jako hraniční kámen, rozdělovala území na dobu před Jaunerovou zradou a po ní. Berta už si na její přítomnost zvykla, vnímala ji jako symbol. Reálnou podobu sochy si dokázala vybavit stěží.

Zalichotilo jí, že se s ní chce slavná vídeňská dáma seznámit, třebaže na společnost, k níž patřila, Berta a její přátelé hleděli svrchu. Lidé, kteří

se scházeli v salonu u Nesmrtelné, byli „staří“, jejich vnitřní ustrojení neodpovídalo nové době. Po rozpadu rakousko-uherské monarchie se cítili bez domova, byli nostalgičtí, stále naladěni v moll. A co nejvážněji se zabývali zbytečnostmi.

Perverzní buržoazie, říkal Meinlich.

Berta patřila k mladým.

Přesto: kartička prosycená vůní k ní připutovala ze ztraceného ráje, kde měla i ona svůj díl vzpomínek. A pokud měla být upřímná, ty vzpomínky jí byly dražší než všechny schůze, angažované umění a sociální spravedlnost dohromady

Rozkošně zařízený domov Meyerů. Paní Irena u klavíru, Chopin a Mahlerovy písně, dny, kdy nezáleželo na ničem jiném než na umění, které bylo posvátné. Posvátná byla krása. Krása nepřístupná, vzácná, ojedinělá a jedinečná, vysoká a povznášející, výlučná, skrz naskrz nespravedlivá.

Vzpomíná dál: semmeringské léto.

Jak si tehdy představovali budoucnost? Jako umění a lásku. Ale obojí brali jen jako životu nebezpečnou hru: dát v lásce vše a zemřít je totéž. Žít stále na hraně, ne jako jejich usedlí otcové a matky, v říši, kde se po staletí nic nezměnilo. Žít bez míry. Toužili po divokých rytmech, po pohybu!

Myslí na odpoledne v kavárně Central, kdy Maja nazvala nejobdivovanější ženu Vídně cukrovou homolí. Když vyšli ven, byla už tma. Rudi trval na tom, že Bertu doprovodí. Zavěsili se do ní každý z jedné strany. Byli vyšší než ona, ale chůzi měli sladěnou, kráčeli rychle a lehce. Společný pohyb v nich vyvolával radost. Nikdo a nic jim nesmělo stát v cestě.

V jednom okamžiku ji Rudi vzal za ruku a nepustil ji až u domovních vrat.

* * *

U dveří přepychového bytu na Elizabethstrasse zazvonila ve čtvrtek v pět hodin odpoledne.

Hodlala se zdržet velmi krátce: poděkuje za pozvání, možná naváže nějaké kontakty, které se jí budou později hodit. U té ženy se scházejí

nejbohatší lidé z Vídně, nebylo by špatné mezi nimi získat pár zákazníků. Až na to, že tihle lidé mají strašně omezený vkus. Jejich byty jsou staromódně přepřácané, na- dité obrazy ve zlacených rámech, zrcadly, křesílky a příborníky, co připomínají rakve. Žijí mezi harampádím, na kterém se sbírá prach, kam nikdy nepronikne pořádné sluneční světlo, ani závan čerstvého vzduchu. Jejich byty jsou zakramařené stejně jako jejich hlavy, o moderním prostoru ani o moderním životě nemají pojem, myslí si Berta.

Salon Nesmrtelné se od jiných podobných salonů lišil jen tím, že na zdech, vedle kýčovitých obrazů Hanse Makarta a vídeňských secesionistů, viselo několik raných děl malíře K. Abstrakce žádná. V rohu poprší zesnulého manžela od Augusta Rodina a ženská ruka z téže dílny. Svou Annu Berta nikde nevidí, je nejspíš uklizená na nějakém méně významném místě, spolu s díly ostatních nevýznamných umělců, kteří se jednoho dne možná proslaví (v tom případě postoupí do přijímacího pokoje nebo do salonu), anebo se jim sláva vyhne (hostinské pokoje, tmavé kouty předsíní, pak definitivní sestup do sklepa nebo na půdu).

Za deset let, kdy ji neviděla, Nesmrtelná velice ztloustla. Přijala Bertu sama, v bohatě vyšíváném domácím rouše, jakémsi královským pláští, který splýval z mohutných prsou a zakrýval, co se zakrýt dalo.

Ale nad neforemnou hmotou, na krku, který se už nepodobá hladkému alabastrovému sloupu, se zdvíhá hlava, která i při ochablých, jakoby rozmazaných rysech je stále impozantní a nádherná, ne krásná v běžném slova smyslu, ale smělá, pyšná, připomínající hlavy řeckých soch. Drobné, přesně vykrojené rty, horní tvoří dokonalý oblouk, jakému se říká amorův luk. Mezi spodním rtem a kulatou, výraznou bradou malá prohlubeň, nad kterou svého času muži šleli. Nos zalomený, ne malý. Vysoké lícní kosti skoro nejsou znát pod vrstvou tuku, ale oči jsou krásné, tmavě šedé, lesklé, průzračné, orámované hustými tmavými řasami. Není nalíčená, a když, tak to není znát.

Podala Bertě obě ruce.

Jsem tak ráda, že jste přišla, a zrovna tu nikdo není, to je báječné, budeme mít chvíli pro sebe. Ale pojd'te, nejdřív ze všeho vám ukážu, kam jsem umístila vaši plastiku. Vaši pozoru hodnou plastiku, řekla

žena. Ztišila hlas a přivřela oči. Snažila se tak zřejmě naznačit obdiv. Vaše Svatá Anna mne uchvátila, říká a vede Bertu dlouhou chodbou, podél řady bílých vysokých dveří se zlatými klikami a skleněnými výplněmi s obrazy nahých nymf.

Musím se vám přiznat, že mne nejprve ani nenapadlo, že by to mohlo být dílo mladé ženy, skoro dívky. Vždyť vy jste před pěti lety ještě studovala. Myslela jsem, že ji vytvořil starý muž, že do ní uzavřel svou celou životní zkušenost s bolestí, s osamělostí, a zatím, vy! Musela jste prožít něco velmi bolestného, když jste ji byla schopna vytvořit takto pravdivou, tak... palčivě živou. Ach, promiňte, nechtěla jsem se vás dotknout, jen se snažím vám povědět, jak je mi vaše plastika blízká. Je obrazem mojí vlastní duše. A ta zná, co je utrpení.

Otevřela jedny z dveří a stanuly v pokoji zalitým růžovým odpoledním sluncem, v její ložnici.

V ložnici u Nesmrtelné

Svatá Anna, to byla jen tvář a ruce. Úzké hřbety rukou s prsty pevně spojenými, napjatými, obrácenými vzhůru, jako by hořely pochmurně klidnými plameny. Ruce ze dvou stran rámovaly ženskou tvář. A tak jako ony směřovaly k nebi, tvář mířila ven, k divákovi, napínala se a plnila, zavřená víčka očí hrozila vybuchnutím, pevně semknutá ústa vzdorovala přívalu, lavině slov.

Je to tvář bolesti, ale přehnané, extatické, která samu sebe staví do středu, povyšuje a dramatizuje, myslí si Berta.

Vidí, že výrazem je Svatá Anna překonaná, příliš ovlivněná expresionismem.

Cítí, jak za těch pět let zestárla.

Jak si mohla Nesmrtelná myslet, že tenhle výraz zoufalství vytesal starý muž? Copak nevidí, jak je ta zobrazená bolest dosud mladá? Bez zadních vrátek, bez hořkosti, bez únavy, čistá a ostrá jako řez?

Můžeme zůstat tady, navrhne Nesmrtelná a zazvoní. Nařídí komorné, aby přinesla kávu a zákusky do ložnice a aby další hosty vracela od dveří s tím, že se paní udělalo zle.

At' přijdou jindy.

Žena se zamyšleně dívá za Bertinu hlavu, z okna. Mluví plynule, jako by si celou řeč připravila:

My ženy si musíme pomáhat. Je to tak těžké, náš úděl, myslím. Jak se vám daří se s ním vyrovnat? To by mne zajímalo. Proto jsem s vámi také chtěla mluvit. Poslední dobou hodně přemýšlím a moje úvahy většinou končí u jedné otázky. Proč, řekněte, křesťané ukřižovali muže? Symbolem lidského utrpení je muž, ale na kříži ve skutečnosti visí žena. Vykrváčená, rozervaná porody, o všechno oloupená, vyčerpaná, opuštěná mužem i dětmi, to je obraz toho nejhroznějšího, čeho se na nás příroda či Bůh mohli dopustit. To je trest. Kříž. A nese ho žena, ne muž. Ale proč? Proč jsme tak trestány? Čím jsme se provinily? Zeptáte-li se nějakého muže, začne hned s hadem a jablkem v ráji.

Čím jsem se prohřešila já? Poslechla jsem své srdce, nic než své srdce. Bylo mé srdce tím hadem? Bylo hříchem jej uposlechnout? Pokud ano, pykala jsem za to stonásobně. Poddala jsem se lásce, a zmařila tak všechny svoje schopnosti. Moji učitelé říkali, že mám velký talent. Než jsem se seznámila se svým prvním mužem, byla jsem prací posedlá, dýchala jsem jen pro umění, jen pro ně.

Ted' o mně říkají, že jsem posedlá geniálními muži. Prý jsem marnivá a chlubím se cizím peřím. Ale tak to není. Já jsem svému prvnímu muži musela položit k nohám všechno, o co mi v životě šlo. Bojovala jsem, ale on nade mnou vyhrál. Jako umělec věděl, co dílo od člověka žádá, a nechtěl se o mne dělit. Byl přesvědčen, že k tomu, aby mohl tvořit, mne potřebuje celou. Vůbec nepochyboval o tom, že jeho dílo má přednost před mým. Když umřel, cesta zpět byla zavátá. Co mi zbylo? Když se nemůžete vtělit do vlastního díla, použijete dílo druhých. Celou svou citlivost, svůj intelekt, imaginaci, vzrušivost, celou svou lásku směřujete k dílu, které by mohlo a mělo být vaše, ale není. Anebo k sobě.

Kdy je žena neodolatelná, co myslíte? Ne když miluje, když se dává a obětuje. Ne. Žena je nejpřitažlivější, když myslí jen sama na sebe, je sebou pohlcena, když vkládá všechnu svou energii a tvořivou sílu do

vlastní persóny. Pak svádí, inspiruje, fascinuje. Potom co zemřel můj první muž, jsem tu moc měla. Než jsem potkala svého básníka.

Ted' žiju jen pro něj, stárnu, ztrácím se, ale to nevadí. Jsem tam, kde mám být. Jsem topivem v krbu génia, nejbliž štěstí, co jsem kdy byla. Nemyslete, já si nenamlouvám, že jsem mohla dosáhnout kdovíčeho. Nelituji, že jsem své síly obětovala mužům, kteří mě převyšovali. Sama sobě jsem dávno odpustila. Ale existuje nějaká moc, snad je to osud, která mi odpustit nechce. Proč by mi jinak všechny pomřely? Kolik jsem porodila dětí, a všechny jsou mrtvé. Tolikrát ve mně všechno shořelo, tolikrát jsem vstala z popela, ale nikdy ne celá, vždy se srdcem trochu vychladleším, zatrpklejším, bližším smrti. Proč moje krásné, nevinné děti? Proč ne já?

Snad jsem opravdu byla stvořena k dílu a ne k lásce a mateřství. Možná jsem nesměla uhnout před první překážkou, kterou mi nastražilo srdce. A moje tělo. Touha po rozkoši je u mne silná. Těžko ji mohu překonat, i když je vykupována takovým utrpením. Ale je to snad moje vina? Co je to za divnou hru, mámení, které začíná stále znovu a poplete smysly a hlavu natolik, že zapomene na všechno, co bude. Jaká zlá moc zakrývá peklo plození, rození a smrti voňavým závojem touhy? Ach, snažila jsem se uniknout. Milovala jsem ženy, abych nemusela milovat muže. Bylo to krásné, sladké, ale ta druhá touha byla vždy silnější.

Mám tolik otázek. Tolik jsem přemýšlela.

Musím přiznat, že vám závidím. Máte svobodu a samostatnost, to já jsem nikdy neměla. Můžete rozvíjet svůj talent.

Nesmrtelná umlkne s pohledem pořád ještě upřeným z okna. Pak se konečně podívá na Bertu: Líbíte se mi, máte v sobě něco velmi horoucího, upřímného. Vylekala jsem vás? Když já mám pocit, jako bych vás znala dlouho. To vaše plastika. Víte, já dokážu milovat umělecké dílo jako živou bytost, nespát kvůli němu, hořet a trápit se. Přemýšlela jsem o tom, jak bych vám mohla pomoci. Snad nějakou zakázkou? Zkusím přemluvit pár přátel. Možná bych si od vás mohla nechat udělat portrét, co myslíte?

Mám spoustu otázek a vím, že na většinu z nich nikdy odpověď nenajdu. Jen v jednom jsem si úplně jistá: my ženy si musíme pomáhat. To

je důležité. My nejsme vychovávány k přátelství jako muži. Mezi námi vždycky panovala nevraživost. Jsme sestry v neštěstí, ale vůbec se podle toho nechováme. A přitom jen společnými silami si můžeme vydobýt právo na svůj život. Aby nestála něčí práce vždycky výš než ta naše.

Nesmrtelné zčervenají tváře. Vstane, přejde místnost, vezme z toaletního stolku vějíř a začne se jím rychle ovívat. Je jí horko, i když se ještě netopí a večery jsou chladné. Komorná s liščí tváří a pichlavýma očima odnáší šálky od kávy a potom se objeví s láhví nahnědlého likéru. To musíte ochutnat, řekne žena, teď už zasbledá. Dívka nalije likér do dvou kalíšků, postaví láhev na stůl. Při odchodu za sebou práskne dveřmi.

Je to divné chování, ale Nesmrtelná se jen pobaveně usměje. Přitukne si s Bertinou skleničkou a otočí do sebe likér. Jmenuje se Biska a vyrábí se v Istrii. Naučila jsem se ho pít na Brioni, řekne žena a dolije si. To je omamný ostrov, byla jste tam někdy? Západy slunce, prastaré olivy, stáda mohutných jelenů, třpyt moře a hvězd. Láska na suché trávě, v prohrátých zátokách, na písku, mezi cypřiši a ruinami římských vil. Jaké jsou vaše zkušenosti s láskou, slečno Altmannová? Ochutnejte ten likér. Dovedu si představit, že Berlín v tomhle směru nabízí víc než Vídeň. Slyšela jsem o Berlíně hrozné věci! My ve Vídni o sexu pořád jenom mluvíme, máme fantazie, ale bojíme se je uskutečnit. V Berlíně je to prý přesně naopak. Nejsem si jista, co je lepší, snad k erotice patří i pásma zakázaných představ, nemyslíte? Pocit hříšnosti.

Nesmrtelná si mezi řečí přesedla na kanapíčko, Berta cítí měkký tlak jejího stehna a ramene pod hedvábím, které hřeje. Pije nasládlý pálivý likér, překvapená tím, jaký jejich rozmluva nabrala směr. Ani ne rozmluva, spíše monolog jedné strany, myslí si Berta. Nesmrtelná očividně nečeká, že by na některou ze svých otázek mohla slyšet odpověď, všechno mluvení obstará sama.

Berta se na chvíli ztratí v myšlenkách, a když se vrátí zpět do zšeřelé ložnice, zpozoruje, že se cosi změnilo. Nesmrtelná se teď šeptem obrací přímo k ní: ty moje chudinko. Tolik ti ublížili. Vím všechno, vím, jak jsi trpěla a jak ještě trpíš. Zlomili ti srdce. Vzali ti, co jsi měla nejlepšího.

Hladí ji po hlavě, po šíji, po zádech.

Berta strne.

Miláčku, uvolni se, nech se hladit, uvidíš, jak ti bude krásně. Budu na tebe hodná, hodnější než všichni ostatní. Vyženeme ti tu bolest z hlavy. Já vím, co potřebuješ.

Berta je trochu opilá, pokoj se začíná nořit do tmy a nikdo nerozsvěcí, nikdo nepřichází, aby ji osvobodil. Je to sen, docela jako zlý sen, zbývá jen zjistit, co znamená, bleskne Bertě hlavou ve chvíli, kdy na ni Nesmrtelná začne vyvíjet nátlak, snaží se ji otočit k sobě a líbat.

Nesmrtelná se jí dobývá do úst jazykem, tiskne se na ni, rozepíná jí blůzu, vyhrnuje sukni, to všechno dělá zručně a rychle, aby se Berta nezmožila na odpor.

Berta odstrkuje tlustou ženu oběma rukama, ale vůbec se jí to nedaří, cítí její ruku v klíně, svírá nohy, má křičet? To by bylo směšné. Krátké zaklepání, zabušení na dveře, prudké světlo. Komorná stojí na prahu: zvonila jste, paní?

Má zarudlé oči.

Vztekle a zarytě opakuje: slyšela jsem zvonek. Každopádně, vrátil se pán a nechává se ptát, kolik nás bude k večeři.

Berta se otočí k oknu, rychle se zapíná a snaží se ovládnout smích, který jí začíná zevnitř lomcovat.

Nesmrtelná se nenechá vyvést z míry.

Nějaká domácí hra, do které jsem se nechala zatáhnout, pomyslí si Berta. Pozvání na večeři zdvořile odmítne.

Tak tedy domluveno, říká Nesmrtelná, když doprovází Bertu ke dveřím. Obstarám vám nějaké zakázky, na to se můžete spolehnout. To s mým portrétem si ještě obě necháme projít hlavou, vidíte? Až jak se věci vyvinou.

Při představě, jak ji Nesmrtelná chodí svádět do ateliéru, se Berta znovu rozesměje. To už je na schodišti a nikdo ji nemůže slyšet.

Když se konečně ocitne venku, je tma. Po likéru se jí motá hlava, lačně vdechuje čerstvý podzimní vzduch.

Kdyby tu byl Max, ten by jí vynadal: Tys jí dala košem? Víš vůbec, co slavných lidí měla v posteli před tebou? Začal by je vypočítávat. Mohla ses vyspat s historií.

Jen místo vyspat by použil sprostší slovo.

Kdyby tu byl, nasmáli by se. Svým vídeňským přátelům příhodu vyprávět nebude. Její humor by neocenili a ještě by jí vynadali. Návštěva u třídního nepřítele přece nemohla dopadnout jinak.

7. kapitola (Revoluce – Odjezd)

O dětech už spolu nemluví. Byla to jedna z podmínek, které si Max vymínil, ještě než spolu začali žít. Objevil se v Bertině ateliéru ani ne rok potom, co ho v Berlíně opustila. Jeho rozhodnutí je konečné, k ženě se nevrátí. Jen kvůli synovi se nerozvedou. Překypoval plány. Ještě ten den se šli podívat na několik bytů, které by si mohli spolu pronajmout, a jeden si vybrali, hlavně kvůli kulatému pokoji s šesti vysokými okny. Hned se dohodli, jak jej zařídí: co nejvíc prázdného prostoru, ve výklencích polštáře, několik nízkých lehkých stolků. Žádné židle ani skříň. Barevné tkané závěsy. Až později Bertu napadlo, že se jí Max vůbec nezeptal, jestli ho ona chce. Řekla by ano, ale jak to mohl předpokládat? Připojil se k ní zcela samozřejmě a ještě si kladl podmínky: oddělené ložnice a nemluvit o dětech. Na které přistoupila. Za synem bude jezdit do Berlína, dokud nevyroste, potom ať se Jo rozhodne sám, s kým a kde chce žít.

Čtyři společné roky, období úspěchu. Ateliér Jauner – Altmann se stal pomalu módní značkou, navrhují kavárnu, cukrárnu, školku, soukromé domy a tenisový klub; několik kusů jejich bytového zařízení se začalo vyrábět ve velkém. Vystavují v Praze, v Budapešti, v Bělehradě. Pořádají večírky, jezdí lyžovat a v létě k moři. Podniknou cestu do Francie a do Itálie. Po vypuknutí hospodářské krize trochu zpomalí, ale práce je pořád dost, jen hůře placené.

Vedle navrhování a realizace interiérů se Berta čím dál víc věnuje učení. Mezi dětmi se cítí lépe než s dospělými, jejich svět ji nekonečně baví a fascinuje. Vrací se od svých žáků nabitá energií a nápady, ale jakmile chce některý z nich uskutečnit na papíře, její jistota zmizí. Přitom cítí, že dokud nespátří samu sebe ve svých obrazech, třeba špatných, nebude schopna porozumět tomu, co se s ní děje, nebo na to mít nějaký vliv. Vlastní dílo. Ne návrhy, které se stále něčemu podřizují, ale svobodná představa a čin. Bílý paprsek. Panebože, je to vůbec pravda? Dokázala by si před deseti lety představit, že takhle skončí? Jak vlastně

skončila? Žije s Maxem, jak si to vždycky přála. S Maxem, ve kterém už nezbyla snad ani vzpomínka na jejich staré modlitby. Pro Maxe umění nic neznamená, nazývá je bublinou a humbukem a vysmívá se i Bertě, když se občas snaží vzepřít a zastat se některého z ideálů, na které kdysi přísahali.

Základy Maxova přístupu k umění jsou teď tvořeny čtyřmi body:

Za prvé: Vše pro masu.

Za druhé: Duše a umění je buržoazní výmysl. Člověk je soustavou funkcí. Hovořit o výrazu sebe sama je blud, stejně jako hovořit o tvůrčí svobodě. Nic takového neexistuje.

Za třetí: Život je kombinací cukru, uhlíku, kyslíku, škrobu a bílkovin. O jeho kvalitě rozhoduje přesnost, řád, účelnost.

Za čtvrté: Umění je objektivní řád, přesně odpovídající organizaci procesů života. Této organizaci má sloužit a napomáhat. Pokud tak nečiní, je k ničemu. Vše, co je k ničemu, je špatné.

Nad Maxovým pracovním stolem visí seznam životních funkcí, které musí mít jako bytový architekt neustále na zřeteli. I s jejich pořadím důležitosti.

1. Pohlavní život
2. Spánek
3. Domácí mazlíčci
4. Zahradničení
5. Osobní hygiena
6. Ochrana před počasím
7. Úklid domova
8. Údržba auta
9. Vaření
10. Topení
11. Sluneční světlo
12. Služby

Kdyby Berta začala malovat, byl by to krok směrem od Maxe, definitivněji než útěk z Berlína. Ale právě ten krok nedokáže udělat.

Začněte v bodě nula, říkal jim ve škole Paul Klee. U posouzení své vlastní pozice. Kde právě teď stojíte? Vy, zrovna vy?

Kde ona stojí? Ve víru, a ten se točí stále rychleji, nebezpečněji, temněji. Neví, kam umístit první bod, kudy vést čáru. Jediné, co dovede, je opakovat, na látkách a gobelínech, které tká, opakuje složité ornamenty, které se dostředivě sbíhají do srdce, ve kterém hučí narudlá horká tma, kde její a Maxovy právě počaté děti odplouvají jedno za druhým v potocích její krve. Spirála, která nekončí.

Berta tuší, že jednou skončit musí, ale nedokáže si představit jak.

* * *

Každý první pátek v měsíci pořádají Berta a Max večírek, za čtyři roky se z toho stal zvyk. Někdy se v jejich kulatém pokoji objeví nová tvář, nejčastěji milenec nebo milenka jednoho ze stálých hostů, ale jádro zůstává stejné.

Poslouchají hudbu, popíjejí a kouří a vykládají si, co se za poslední měsíc stalo nového. Pak Berta podává jednoduchou večeři, při jídle se sedí na zemi, na polštářích. Končívají až k ránu hádkou, anebo tancem, podle toho, kolik vína se vypije a jaká konstelace přátel se zrovna sejde. Nejostřeji se hádají o politiku. K tématům, o které se přeli vždycky, přibyla v poslední době jedna opravdová rozbuška: nový ministerský předseda Engelbert Dollfuss.

Jedni jsou ochotni se na místě poprat za to, že tenhle autoritativní křesťanský socialista je jedinou nadějí tváří v tvář Hitlerovi a německým i rakouským nacistům, i kdyby měl k zavedení pořádku a posílení rakouské pozice použít násilí. Druzí napadají Dollfusovy postupy, ve kterých rozeznávají sklony k diktátorské aroganci, a poukazují na jeho chabě maskovanou nenávist k levici.

Třetím nevdá tvrdá ruka, protože té je v současném chaosu zapotřebí, ale nelíbí se jim, jak Dollfuss oprašuje katolickou církev, která chce přidělit hlavní roli při budování nového, sebejistého Rakouska.

Další, třeba Meinlich, ho rovnou nazývají fašistou.

První pátek v prosinci roku 1932 v osm hodin večer v bytě Berty a Maxe zazvoní telefon. Musí zvonit dlouho.

Z gramofonu zrovna vyhrává jazz, pravý a nejnovější newyorský jazz. Jedna z Bertiných přítelkyň se vrátila z New Yorku a přinesla s sebou na večírek několik desek. Nadšeně vypráví o Americe, popisuje pohled na Manhattan s ostrými jehlami mrakodrapů, které se jen jen odlepit od země, ve dne podobný rozeklaným útesům kouřného sopečného ostrova, v noci postříkaný šilejícími barvami neonů a reflektory nekonečných řetězců aut klouzajících po černém asfaltu. New York třeští hudbou z tisíců barů, černošskou hudbou a radostnou energií tančících těl. Nikdy v Evropě neviděla nikoho tolik se radovat, jako se radují černoši v New Yorku, když hraje jazz, básnila přítelkyně. Nejméně ve Vídni.

Američané jsou tak rychlí! Pohybují se jistě a cílevědomě v záplavě kouře a automobilů, přesní jako hodinky. Žádné vysedávání v kavárnách, rozkládání, žádná metafyzika. Time is money. Možná tak trochu připomínají roboty, pravila přítelkyně, pro industriální budoucnost jsou ovšem vybavenější než Evropané s tou jejich přecitlivělostí a rozvlácností. V Americe je všechno jednodušší, všechno musí fungovat. Problémy se řeší v běhu, deprese se léčí aktivitou. Nehloubat a žít, je třeba žít, baby, zpívá Bertina přítelkyně a vyhazuje nohama, jak to viděla u černochoů v New Yorku.

V jednom z šesti okenních výklenků, které Berta vystlala vyšíványými polštáři, začínající levicový spisovatel Eduard Groch hladí nohu v šedivé hedvábné punčoše slečně, která si říká Salome, ne podle té s uříznutou hlavou, fuj, ale podle slavné Freudovy žákyně. Taky by chtěla být milenkou Nietzscheho nebo Rilka, napsat o nich knihu a být slavná. Třeba z toho Grocha něco bude, uvažuje slečna a s tou myšlenkou si nechá hladit nohu, víc ne.

V protějším výklenku se básnířka Kurtweilová rozčiluje nad knihou americké psychoanalytičky, která tvrdí, že všechny ženy touží v duchu po tom být znásilněné. Prý když ne fyzicky, alespoň duševně. Ta hlupačka píše, že ženy rády prohrávají! Podvědomě! Ať se jde s tím podvědomím vycpat, křičí Kurtweilová, ta by zasluhovala! A to má

těch nesmyslů v knize stovky, co stránka to nejímí dva. Pak máme s něčím pohnout, když nejraději střílíme do vlastních řad!

Meinlich ve svojí rubašce se tváří přezíravě jako vždy, když se nemluví o revoluci. I dnes s sebou přivedl nějakého chudáka, aby se najedl; student se cpe mlčky.

Je tu i starý Bertin a Maxův přítel Ludwig, který od svého návratu z Paříže maluje jen pohlavní údy, odpoutaná řadra a oči.

Telefon zvoní dlouho, než jej Berta po cestě do kuchyně zaslechne. Ve sluchátku zapraská, ohlásí se meziměstský hovor, znovu zapraskání a potom vzdálený hlas Maxovy ženy.

Max přišel k telefonu rozesmátý nějakým vtípem, zacpal si rukou volné ucho, aby lépe slyšel, mezi palcem a ukazováčkem zapálenou cigaretu.

To není pravda, to není pravda, to není pravda.

Max kvílí: to není pravda, zatímco Berta rychle vypíná gramofon.

Stojí za Maxovými zády, připravena ho krýt.

Max položí sluchátko, obrátí se k Bertě a řekne: dnes odpoledne umřel Jo.

Tak to skončilo. Max odjel do Berlína a zůstal tam několik týdnů. Do Vídně se vrátil i s manželkou, která se zhroutila; cítí se opuštěná, vydaná napospas, má hrůzu z množících se útoků proti židům.

Dál společně pracovali, ale Max už nikdy nezůstal přes noc. Byl mezi nimi. Berta se nemůže zbavit představy chlapce opuštěného jen s vychovatelkou ve velikém berlínském bytě, jak se v horečce obrací ke dveřím a někoho čeká. Ví přesně, jak se Jo cítil, vrací se jí osamělost vlastního dětství, nemoci, které proplakala pod peřinou, přesvědčená, že ji nechají umřít. Nechali Jo umřít. Každý zahleděn sám do sebe. Kolik toho neudělali a udělali takzvaně kvůli Jo, a nakonec ho nechali umřít.

Jako by mohla za chlapcovu smrt ona, a ne jeho matka, která zavola-la lékaře až na poslední chvíli, protože nebyla v Berlíně, někde tančila, zatímco Jo nasydnu-l, dostal zápal plic, a když tanečnice přijela, bylo už pozdě.

A je tu něco horšího. Něco, co si Berta bude muset nechat navždy pro sebe. Vždyť ona si několikrát během těch osmi dlouhých let, ve

chvilích, kdy příliš toužívала po vlastním dítěti, jeho smrt skoro přála. Snila o tom, co by bylo, kdyby Jo nebyl.

Někdy je možné jen mlčky odejít.

Po půl roce se Berta rozhodne, že se svého podílu v ateliéru vzdá. Jauner může v názvu dál používat její jméno, navenek se nic nezmění.

Berta je zase na útěku. Zpátky do Berlína nemůže, v lednu se stal říšským kancléřem Adolf Hitler a židé už z Německa začínají prchat.

Uvažuje o Praze. Žije tam teta z matčiny strany, která ji mnohokrát zvala a nabízela pomoc. Meinlich ji ale zdržuje. Byla by hloupost odjet teď, když se konečně k něčemu schyluje. V březnu Dollfuss rozpustil parlament a vyhlásil mimořádný stav. V dubnu zakázal stávky, v létě komunistickou stranu dohromady s nacisty. Zakázal republikánské gardy a nařídil, aby odzbrojily. Dělníci už toho mají dost, odmítají nadále poslouchat konejšení Otty Bauera. Po celém Rakousku se evidují a chystají zbraně. Pokud policie zahájí štáry a pokusí se zatýkat, dělníci se budou bránit. Z obrany přejdou do útoku a převezmou moc. Tentokrát neustoupí. Do zimy tu máme revoluci, tvrdí Meinlich. Do zimy. Ale potřebujeme teď každou hlavu a každý pár rukou.

* * *

Proč jste vlastně tak zaujata proti katolické církvi? zeptal se jí jednoho pěkného slunečného odpoledne. Jste snad komunistka? Začervenal se.

Nikdy jsem nebyla komunistka.

Tak proč nevěříte v Boha?

Věřím v Boha.

To ho zmátlo, Bůh a církve mu dávno splývali. Chvilí přemýšlel. Ale jste křesťanka?

Myslíte, jestli věřím, že byl Kristus?

Myslím, jestli věříte, že Kristus byl syn boží. A spasitel.

Ano, v jistém smyslu.

V jakém smyslu?

Můžu s vámi mluvit otevřeně? zeptala se.

Přikývl.

Nevěřím ve vzkříšení. Představa zmrtvýchvstání těla mi připadá hrozně primitivní a zastaralá. Jako bych věřila, že Ježíšek nosí dárky.

Rozhodil popuzeně rukama: nejde o představy. Je to dogma.

No právě.

Ale abyste mohla věřit, musíte mít nějaké základy, něco, o čem se nesmí pochybovat, na co se nesahá. Zjevené pravdy.

O všem se musí pochybovat. Copak to nechápete? Máme dvacáté první století, a vy věříte ve zmrtvýchvstání!

Ještě stále se neurázel, nebo alespoň ne očividně. Usmál se: Já jsem z tohoto století, paní. To vy patříte do toho minulého. Podívejte se, kam jste to s těmi svými pochybnostmi dotáhli. Kdo to má teď zachraňovat? S vírou anebo bez ní?

To Kristýnu zaujalo: někdo si myslí, že pohyb zpět je ve skutečnosti pohybem dopředu.

Podívejte, pokračoval mladík. Je třeba dát zase věcem pevné meze. Skoncovat s tím vaším individualismem, který je v podstatě jen dědictvím romantismu z osmnáctého století. Ten experiment už trval dost dlouho. Musíme se vrátit k hodnotám, na kterých je naše civilizace založena. Než bude pozdě.

O těch hodnotách bychom se taky mohli přít, řekne Kristýna.

Co je pochybného na lásce k bližnímu? Nebo na tom, že se nesmí zabíjet a krást?

Nebo smilnit. To se vám každý vysměje.

Proč? poskočí kněz. Není snad aids božím trestem?

Ach, vzdychne Kristýna. Copak skutečně nadchází éra fundamentalismu?

Ano, pokud tím slovem označujete návrat k základům víry a ne sebevrahy omotané výbušninou. Co je na tom špatného? Kdo už má tuhle potřebu chápat, když ne vy, která jste zažila válku a čtyřicet let komunismu? Dívala jste se té vaší svobodě na rub? Hemží se to tam diktátory. Na rubu té vaší svobody jsou plynové komory a koncentrační tábory. Výsledkem toho vašeho snění o svobodě je to největší zotročení a nesvoboda, jakou lidstvo kdy vidělo. Extrém vyvolává extrémní reakci na

opačném pólu. Nebylo by lepší udržet věci v míře? Třeba s pomocí církve?

Ale autenticita, osobní pravda, hledání vlastní cesty, to nejsou hodnoty?

Nemůžeme se všichni uskutečnit na úkor druhých. Je třeba, aby tenhle výlet skončil, má-li být ještě něco zachráněno.

Jenomže já jsem umělkyně, uzavře Kristýna, jako by to něco vysvětlovalo.

Když kněz odejde, přemýšlí Kristýna dál. Necítí žádné pokušení podlehnout volání církve, ale rozhovor ji přivedl k znepokojivé otázce: Pokud teď lidstvo opravdu zařazuje zpátečku, nedokazuje to snad, že člověk není ke svobodě vnitřně vybaven?

Co když jsou omezení, hranice, tlaky, násilí, které páchá nebo kterému musí odolávat, jeho přirozeným prostředím, kde je šťastný, a na otevřeném se brzy vyčerpá. Co když vědomě i nevědomky touží jen po tom být zavřený, zvenku nebo zevnitř.

Na nažloutlé nemocniční zdi se sluneční skvrny rozkmitají nárazem větru, větev zavádí o okenní mříž. Bertina udivená tvář: věřila bys, že jsem v tom jejich vězení byla skoro šťastná?

Extrémy jdou vždycky spolu, v tom má malý kněz pravdu.

* * *

Spontánní a neúplná generální stávka vypukla jedenáctého února odpoledne, povstání rakouských dělníků, či spíše ozbrojené kladení odporu státní moci, dvanáctého. Do útoku se nikdy nepřešlo. Nepodařilo se dokonce ani narušit olympanský klid vnitřní Vídně.

Premiér vystoupil v rozhlase dvanáctého odpoledne s projevem, ve kterém Rakušany ujistil, že situace je pod kontrolou, bolševická revoluce, či co to mělo být, rozmetána a žádné další šarvátky nehrozí. Nato rádio spustilo valčík z Růžového kavalíra. Přibližně ve stejnou dobu armáda zahájila ostrou palbu na dělnickou zástavbu Karl-Marx-Hof.

Na některých místech Vídně se bojovalo až do patnáctého, celkovou bilanci tři sta mrtvých úřady zatajily. Bertu zatkla policie šestnáctého ráno v bytě Roberta Meinlicha.

Robertova domácí, stará vdova Rosenbaumová, Bertě otevřela jako obvykle a pustila ji beze slova dál. Vypadala rozrušeně a uplakaně, ale to Bertě nebylo nijak podezřelé, poslední tři dny plakal ve Vídni kdekdo.

Ani se neptala, jestli je Meinlich doma, kdyby nebyl, Rosenbaumová by ji přece nepouštěla dovnitř. Zaklepala rázně na skleněnou výplň dveří jeho pokoje, nečekala ani na vyzvání a vstoupila. Poslušně vběhla do pasti, ještě za sebou zavřela. Robert v pokoji nebyl, zato čtyři neznámí muži, kteří ji obstoupili a oznámili jí, že je zatčena pro důvodné podezření z účasti na přípravě revoluce.

Hřbety rukou na desce stolu, otisky zpocených dlaní. Ve vyleštěné desce se odráží její tvář. Vztek, ponížení, strach, samozřejmě, ale zároveň i úleva. Její situace nikdy nebyla jasnější. Je vězeň, ten, kdo je vyslýchán. Bez možnosti odejít či se jen pohnout. Její bolest, vnitřní zmatky najednou utichly před lesknoucí se, odulou tváří muže, který hned řve, hned na ni mluví laskavým, otcovským hlasem.

Nedostanou z ní nic, protože nic neví. Neví, kam zmizel Meinlich. Neví, jaké další akce strana chystá, ani jaké je napojení její organizace na Ottu Bauera. Bauer prý utekl do Bratislavy. Sociální demokracii dnes postavil Dollfuss mimo zákon, stejně jako všechny ostatní strany, kromě té své.

Je učitelka, opakuje stále znovu. Učí děti dělníků. Máte něco proti dějinám umění? Je lepení koláží a kreslení zátiší podvrtnou činností? Nemají dělníci právo na vzdělání?

Jste tak naivní, nebo prolhaná, křičí komisař. Mává jí před obličejem jedním z jejích agitačních plakátů. Jeho tvář je žlutá. Vnímá násilí v hlase, přání ji uhdit. Začne se třást. Bojí se, že jí potečou slzy, cítí se ubohá, nejradši by se schovala pod stůl a prosila, aby ji ušetřil. Aby se ovládla, upíná pozornost na černý psací stroj, počítá klapky, kulaté knoflíky orámované perletí se stříbrným písmenem uprostřed. V duchu z nich sestavuje obrazce. Pozoruje hodiny, trochu nachýlené. Místnost ztrácí obvyklé dimenze, svírá se a smáčí v jedovatě zeleném a žlutém opojení. Komisař vstává, obchází stůl, teď na ni řve pro změnu zezadu. Nakloní se a dýchá jí na krk. Obědval vuřty s cibulí. Zvedne se jí žaludek.

Tak znovu. Vy mi ale děláte starosti. Nerad bych na vás byl zlý. Vrací se do jejího zorného pole a s povzdechem si sedá zpátky na svoji židli.

Berta si pomyslí, že ho zlobí játra.

Na konci výslechu sepíšíou protokol, dá jí ho podepsat a mladý policista ji odvede do cely.

Tak to jde den za dnem.

Během výslechů padne několikrát i Maxovo jméno, dokonce jméno jeho ženy. Pana Jaunera prý navštívili doma. Je to zvláštní. Na Maxe, který byl ve straně mnohem aktivnější než Berta, nic nemají. Všechnu jeho politickou činnost spojují s ní, nemorální, zkaženou, bezzásadovou, neprovdanou a bezdětnou bolševičkou Bertou Altmannovou. V podstatě děvkou.

Kdyby měl takovou dceru, vydědil by ji, svěří se jí v jednu chvíli komisař. Ještěže se té hanby její rodiče nedožili.

Po čtyřech dnech ji propustí, ale s varováním. Ať si dá pozor, je na seznamu sledovaných osob. Každý krok vedle by pro ni mohl být osudný.

* * *

Boj o Rakousko je pro tuto chvíli prohraný: zvítězil fašismus. Mnoho lidí kolem mě tvrdí, že to fašismus není a že Dollfussova diktatura je jedinou možnou záchranou před německými nacisty nebo bolševiky (těch se bojí víc než Hitlera). Menší zlo, na to já nejsem zvědavá. Vrátila jsem se do Vídně, kam jsem se vracet nechtěla, jen proto, abych tu mohla být prospěšná. Neřečnila jsem na schůzích. Nechtěla jsem prolévat ničí krev. Umění je cesta ke světlu, k emancipaci člověka, které věřím, které jsem ochotna obětovat všechno. Ted' je s učením konec, to mi komisař řekl dost jasně. V tomhle policejním státě už nemohu dělat nic. O důvod víc, proč jít jinak. Z Německa už utíkají dávno. Všichni říkají, že Praha je zatím bezpečná a že se tam kupříkladu chovají dobře. Snad bych mohla i získat jejich občanství, kdybych chtěla dál na západ, bylo by to s československým pasem jednodušší. Já nevím. Max zůstane tady. Zatím. Ještě s ním musím mluvit. Musí mi vysvětlit tu náhlou změnu, která se s ním stala, to, jak se najednou odtáhl od naší skupiny.

Jako by dostal strach. Anebo se mi vyhýbá? Neviděla jsem ho už dobrých šest měsíců.

Komisař se mě v jednu chvíli ptal, proč jsem komunistka. A proč mermomocí chceme všechno zkonfiskovat a zničit. Nechceme ničit, řekla jsem. Chceme naopak vybudovat svět, ve kterém budou mít lidi možnost žít podle svých skutečných schopností a kde nebudou odsouzeni k bídě a podřadnosti jenom proto, v jaké společenské třídě se narodili. Chceme, aby měli všichni dost jídla a tepla, aby se nemuseli rozhodovat mezi prací pro peníze a prací pro duši.

I vy věříte těm blábolům o ušlechtilé chudobě? vyjel na mě komisař. Přál bych vám, abyste viděla to co já, když jsem byl ještě pochůzkářem. Nic takového neexistuje, věřte mi. Ušlechtilost se vyskytuje jen u lidí, kteří na ni mají. Jakmile lůže ustoupíte, všechny nás okrade a pobije. Copak nevíte, co se dělo po revoluci v Rusku?

Když lidem dáte, co potřebují, změní se.

Nikdy se nezmění, vrtěl hlavou.

Já v lidi věřím, řekla jsem.

Tu přednášku jsem si mohla ušetřit. Důvod, proč jsem se dala ke komunistům, je ostatně jednodušší, stejně tak jsem se mohla stát milosrdnou sestrou, kdybych věřila v Boha. Je to to bolestné bodnutí, to sevření v útrokách, kdykoli vidím bídu nebo ponižování nebo nemoc. Stačí, abych v krásném slunečném dni minula na ulici žebrajícího člověka, a veškerá krása je pryč. Cítím jeho bolest a ponížení jako vlastní. V Berlíně jsem viděla vysokoškolské profesory prodávat na ulici tkaničky do bot. Viděla jsem dělníky, kteří se celý život živilí poctivou prací, ponižovat se a žebrať. Na jejich obličeje nikdy nezapomenu. Ponížení horší než bída. Ponížení i pro toho, kdo dává almužnu. Za pár drobných si ten, kdo zůstal náhodou ušetřen, kupuje klidné svědomí a zároveň pocít, že jemu se nic takového nemůže stát.

Nemohu, nesmím žít jenom pro sebe. Nemám peníze, nemám nic, co bych mohla obětovat kromě svého času a síly.

Ale i tak mě trápí pochybnosti. Pomáhá opravdu moje učení k něčemu, nebo si to jen namlouvám? Nenamlouvám si to! Umění

nadlehčuje a prosvěcuje jejich životy, pozvedá je z té každodenní ubíjející banality, špíny, boje o základní potřeby. Vždyť sama dobře vím, jak ten zápas ubíjí! A kolik štěstí může člověku, který se plahočí den za dnem s pohledem upřeným na špičky svých bot, dát záblesk krásy, ducha, barvy nebo vtipu, zahlédnutí jiného světa. Chci věřit, že ten zážitek může vést dál jako šťastná hvězda. Zvlášť dítě. Dětem, které jsou ještě neopotřebované, které ještě neztratily spojení se světem fantazie, může dobrý učitel úplně změnit život. Přesměrovat je, zachránit, nenechat je uvíznout v neštěstí. Nic není setrvačnějšího, lepivějšího než bída! Umění není věž ze slonoviny. Je to únik, ale ne do iluze. Je to žebřík do vyšších pater lidského vědomí, do světlejších, šťastnějších úrovní života. Učitel učí, jak klást nohy na vyšší a vyšší příčle a nespadnout. Každá zvládnutá příčka představuje krok z pekla, rozšíření pole možností. Na každé příčce mizí jedna překážka, láme se kruh prokletí, drolí se jeden vnitřní blok. Je to zázrak: to rozkvétání pod rukama, to kvetení. Dobrý učitel osvobozuje. Chci věřit, že tu schopnost mám.

Možná jsem až příliš dobrá učitelka, než abych mohla v umění sama něco dokázat. Co když se dílo a učení navzájem vylučují? Ptám se: musí si člověk opravdu schraňovat a šklubit jen sám pro sebe, aby něco vytvořil? Být sobcem? Nebo je to jen nějaký další mýtus. Snad musí existovat i jiný způsob. Každopádně žena takhle tvořit nemůže. Zavřít se s tím, co má, izolovat se, konzervovat, přeměnit samu sebe v jakýsi monument. Pokud to udělá, její síla rychle vyschne, anebo se obrátí proti ní. Žena se musí probíjet k dílu opačným směrem: Otevírat se víc a víc, zprůchodnit se až na hranici vlastního vymazání, nechat se otrhat a sníst, rozplynout se ve štědrosti. Žena snad tvoří méně, ale hlouběji a dává vždy víc.

Jdu životem zahleděná sama do sebe, do svých strachů a frustrací, a to mě ochromuje. Nejsem napojená všemi kořeny, nesaju všemi ústy, výměna látek mezi mnou a vesmírem, mezi mnou a zemí neprobíhá tak samozřejmě a plynule, jak by měla. Jsem jako ústřice, kterou je třeba otevřít nožem. Ten nůž, to je dítě.

Chci dávat víc, než umím!

A ještě něco jsem měla komisařovi říct: Dokud bude mezi lidmi soucit, bude i komunismus. Nebo něco na ten způsob. Jaký je v tom paradox: Komunismus zatracují, a přitom mají plnou pusku Ježíše.

Všude se teď přísahá na národ a na katolickou církev!

V botanické zahradě

Stojí pod velkým, osamělým platanem, od nohou se mu rozbíhají cestičky do čtyř světových stran. Na hlavě klobouk, límec kabátu si zvednul na obranu proti dešti a větru. Ruce v kapsách. Max nikdy nenosil rukavice. Kolik mu jich koupila, vždycky jednu z nich nejpozději do týdne ztratil. Dívá se na druhou stranu.

Max na ni pokaždé čekával dychtivě namířen do opačného směru, než z kterého přicházela. Necítil ji na dálku jako ona jeho, nebyla pro něj magnetem, za kterým by se točil, třeba ve snu. Chyba. Ve snu by Max Bertu nejspíš našel. To v bdělém stavu si mezi sebe a ni, mezi sebe a všechny ostatní lidi nastavěl spoustu překážek.

Snad je to tím, jak se Max snaží všechno vyložit, pochopit a odmyslit. Všechno, co mu přijde pod ruku, porcuje a balí do úhledných balíčků opatřených popiskou. Jako by od sebe život hlavou odstrkoval. Vyložil si i smrt svého syna. Posledního půl roku kvůli tomu docházel na psychoanalýzu a cítí se o poznání silnější, vybaven celou baterií nových termínů, které se dají příhodně použít. Úleva spočívá v tom umět sám sebe převyprávět.

Cítí se lépe, už se nebudí v noci úzkostmi, dokonce ani Bertu tolik nepostrádá od té doby, co mu doktor pomohl porozumět jeho závislosti na ní a pojmenoval roli, kterou Berta v jeho životě hrála. Bylo už načase se od ní osvobodit a konečně dospět. S manželkou dosud bydlí, ale ani tenhle vztah se nedá zachránit. Není na tom nic špatného, nic, co by si měl vyčítat, řekl mu doktor Hauschke. Takové vztahy jsou jen peripetemi dramatu hledání sebe sama.

Cítí se lépe, o tom nemůže být pochyb. Dokonce už zas pracuje.

Jen jakousi škvírou, snad v místech, kde doktorovy interpretace úplně nepřiléhají, cítí Max, jak do něj pramínkem vtéká smutek. Vtéká a zase vytéká, poklidně, bez překvapení, jako jsou teď bez překvapení všechny jeho dny. Takové jemné odčerpávání sil, trvalý podtlak. Neschopnost sám sebe obelhat, pro něco se nadchnout. Stav strážlivosti.

Často myslí na smrt. Už ne vzrušeně, hrdinsky, okouzleně, dokonce vděčně jako dřív. Vnímá ji jen jako surový a nespravedlivý konec těla. Jeho tělo, jediný možný nositel vědomí označeného jménem Max Jauner, se pohybuje prostorem vstříc svému konci. Tomu se říká čas.

Nebojí se smrti obecně, ale své vlastní smrti se bojí. Možná to ona oloupila Maxův svět o jeho bývalý lesk.

Berta přichází od Belvederu, mezi holými keři rozeznává Maxova záda, nezvykle široká v tmavém zimním plášti.

Na boty se lepí mokrá štěrk.

Maxi Jaunere!

Otočil se za hlasem. Vidí jeho kočičí, žensky jemnou tvář. Usmívá se i očima jako chlapec.

Berto Altmannová!

Maxi Jaunere! Přistupuje k němu, bere ho za teplé, z kapes zavlhlé dlaně. Tiskne se k němu. Objímají se dlouho, silně, poznávají se přes vrstvy zimníků a svetřů, jeden v druhém cítí každou kost, kloub, polštářek masa. Otisky trilobitů.

Když se odtrhnou, Berta si utírá slzy.

Maxi Jaunere, směje se.

Berto Altmannová. Bere ji pod paží.

Potřebovala bych si sednout. Třesou se jí nohy.

Posadí se na lavičku v kaštanové aleji.

mlčí. Jsou spolu.

Max jí toho chtěl hodně říct. Vysvětlit jí, proč se rozhodl zůstat ve Vídni, odkud tolik jejich přátel odchází. Vyložit jí důvody, pro které nakonec uvěřil v Dollfusse a jeho politiku. Navzdory tragédii, která se stala. Chtěl jí objasnit, proč jeho zapálenost pro revoluci v poslední době pohasla, že to souvisí se ztrátou víry v ideálního člověka. Věří už jen v to, na co bezprostředně dosáhne sám. Veliká slova duní prázdnotou. Může za

to smrt Jo. Náhlý konec mládí. Možná i rozhovory s lidmi, kteří se vrátili z Ruska, otřeseni tím, jak vypadá vláda lidu v praxi. Chtěl, aby mu věřila. Zažil na vlastní kůži už jedno vraždění a cítí, že se připravuje další, možná ještě horší než to první. Jedině muži jako Dollfuss tu mohou něco dokázat. Doba je primitivní, surová, nechá přežít jen ty nejsilnější, vůdce s jasným konceptem, s odvahou useknout nemocnému ruku. Je třeba vyrvat ze sebe přecitlivělost, dokonce soucit. Myslet konkrétně, ze dne na den. A hlavně jednat dřív, než budou jednat druzí.

To všechno jí potřeboval říct. Místo toho jen mlčky vstřebává teplo sálající z bytosti vedle něj, její ruku.

Ale okamžik se prodlužuje, příliš pro Jaunerův neklidný mozek: jak dlouho tu chce Berta takhle sedět? V kolik vlastně odjíždí? A kufry má na nádraží?

Doprovodíš mě k brance? promluví najednou Berta. Ale ne dál.

Vstanou, pomalu jdou po bílém mokrému šterku, který se lepí.

Určitě se brzy uvidíme, řekne Jauner. Napíšu ti.

Berta mlčí.

Po několika krocích: Zatím nepiš. Napíšu sama.

Brzy?

Až na tebe zapomenu, neřekne Berta. Přikývne.

Berto, zastaví se najednou Max a otočí ji k sobě tak, aby jí viděl do očí: Ale neutíkáš přede mnou, že ne? Já nejsem vinen tím, že odcházíš!

Víš přece, proč utíkám. Nechci být v téhle zemi, a ty s tím nemáš nic společného.

Bud' šťastná, Berto, prosím tě!

To asi neumím.

Neštěstí je jako nemoc.

Z osudu mě nikdo vyléčit nemůže.

Slib mi, že to alespoň zkusíš.

Slibuju.

Opravdu nechceš, abych šel s tebou až na nádraží?

Ne.

U branky do botanické zahrady se ještě obejmou. Vyprázdněné přiblížení těl; už spolu nejsou. Berta rychle odchází.

Berto! Co jí to chtěl jenom říct: Neprohráli jsme, že ne?

Zastaví se. Dívá se na něj s pozornou úzkostí: V čem, co tím myslíš? V čem jsme měli prohrát?

Max neví. V lásce, v umění, v politice, je toho tolik.

Berta doufala v něco jiného: v zázrak, náhlý vhled, který z nitra přestaví Maxův pohled na ni a dovolí jí, aby se vrátila. Odjedou do Prahy spolu a začnou tam nový život, nová Berta a nový Max, na špatné zapomenou, přece kdo jiný by měl Maxe utěšit a vrátit jej do života než právě ona? Zmýlila se. Rozumí mělkému, rozpačitému úsměvu na Maxově tváři.

Přichází k němu a ještě jednou ho objímá. Hladí jej po zádech, po zátylku, po vlasech pod kloboukem a říká mu to, co chce slyšet: Že bude všechno dobré, ona ho neopouští, vždycky ho bude milovat, nikdy nebude sám, je výjimečný a dokáže i bez ní velké věci.

Teprve potom jde.

Drobný, tmavý pohybující se bod v bílé symetrii parku, kolem vyschlé fontány, alejí kaštanů ke kovové bráně.

Max nečeká, až Berta vyjde na rušnou ulici. Vrací se do botanické zahrady, bloumá mezi skalkami ve stavu podivného opojení. Už necítí úzkost ani výčitky. Jakou má ta Berta moc, říká si. Jak je silná. Obdivuhodně silná a odvážná.

* * *

Milena čte o Izraeli. Autor jedné z knih tvrdí, že boj mezi Židy a Araby je jen prodloužením druhé světové války, protože každá nespravedlnost se přenáší dál a vyvažuje se další nespravedlností. To jsou dějiny: nepřetržitý řetězec násilí, přelévání moci a střídání rolí mezi uzurpátory a uzurpujícími. Skutečný mír by znamenal jejich přerušení. Ale takový mír není možný, jako není možné absolutní odpuštění. Křik zabitých se nese ozvěnou, prolitá krev volá po další krvi. Ale za oběť rovnováže nepadá nikdy viník, nýbrž někdo třetí.

Každá vina je nekonečná, píše autor, dědí se z pokolení na pokolení, trvá v myslích násilníků i obětí a deformuje jejich vnímání světa.

Vina a touha po moci, to jsou dvě hybné síly, které roztácejí kolo dějin.

Sledujme pozorně, bez obelhávání sebe sama světovou dynamiku násilí, nabádá autor. A uvidíme, že naše vyhlídky do budoucna nejsou zrovna růžové.

Milena se nikdy o politiku nezajímala, ale od té doby, co myslí na Aarona, si kupuje noviny skoro každý den. Úzkostlivě v nich pátrá po zprávách o sebevražedných atentátech, které se po delším období klidu začaly objevovat s otřesnou pravidelností.

V další knize se píše, že biblická Země zaslíbená je ve skutečnosti vězením, pro Palestince i pro Židy. Kdo je tu bachařem a kdo vězněm? A záleží na tom? Autor rozebírá psychologii oběti a uvažuje nad tím, kolik času by trvalo, než by se z kolektivní paměti židů vymazala staletá pronásledování a druhá světová válka. Jak dlouho se ještě budeme lítovat a hledět na sebe jako na ohrožené a trpící, zatímco způsobujeme utrpení a ohrožujeme druhé? Kdy se nám podaří osvobodit se od vlastní minulosti?

Milena si představuje Aarona pod pouštním sluncem, ve světle, které svléká a odhaluje, kde se nedaří slabým vášním, váhavým snům, melancholii, jemným odstínům. Vidí Jeruzalém v noci. Město, kde je měsíc větší a silnější, zavěšený nizounko nad hlavou. Krvavě zbarvený měsíc, pronikavá vůně, závěsy tmy. Sladkost, nehybnost. Drsné kameny potí vláhu vysátou hluboko ze země. Tep krve, bludiště, řasení tmy, nořit se dovnitř, do té hebkosti.

Vidí Aarona vyčerpaného sluncem, jak hledá stín.

Kdyby se Aaronovi něco stalo, ani se o tom nedozví.

8. kapitola (Praha)

Jaká byla Praha v polovině dubna roku 1934? Rozkvetlá, stará, drolící se. Půvabná, půvabnější než Vídeň, než kterékoli město, které Berta kdy navštívila. Vnímá v Praze hned několik měst, jedno překrývá druhé.

Berta vnímá věkovitost Prahy v kontrastu s Československem, kde má všechno ještě příchut' novosti a osobního nadšení. Pražané se snaží běžencům z Německa a Rakouska pomoci, pořádají peněžní sbírky, zvou je do svých domovů, hledají pro ně práci. Jsou hrdí na to, že je mohou přijmout ve své zemi a poskytnout jim ochranu.

Emigranti, mezi kterými Berta potká několik starých známých z Berlína i z Výmarské školy, kterou už nacisté stačili zavřít, se pravidelně scházejí v ateliéru malíře K. Ten se do Československa přemístil mezi prvními a navzdory hospodářské krizi se mu podařilo vybudovat si slušné zázemí. Má svého galeristu, portrétuje známé osobnosti, soukromě učí. Sám není příliš politicky činný, ale jeho ateliér na vltavském nábreží je pevným bodem, kolem kterého se odvíjí čilá protinacistická a protifašistická aktivita.

S pomocí komunistických emigrantů a jejich českých přátel se pro Bertu podařilo najít místo učitelky výtvarné výchovy v jedné pražské škole. Na podzim si spolu s jinou Vídeňáčkou, Gretou Bauerovou, pronajala malý byt v Praze-Nuslích a odstěhovala se od tety.

Znovu setkání s figurativní a vytrvale expresionistickou tvorbou malíře K. dodalo Bertě odvahy k malování. První dokončený obraz se jmenuje Výslech.

Žena obrácená zády k divákovi je ona. Jsou z ní vidět jen tmavá shrbená záda, ramena, temeno hlavy, jasně červené ušní boltce. Komisařova tvář je žlutá a zelená, jednou uzlovitou pěstí se opírá o desku stolu, druhou drtí psací stroj s klávesami, které vypadají tak opravdově, jako by je do obrazu nalepila. Perleťové kulaté knoflíky s jasně čitelným písmenem uprostřed. Na zdi se nachyluje čas v podobě pendlovek z doby Františka Josefa.

V říjnu roku 1934 se Berta v Umělecké besedě seznamuje s mladým výtvarníkem Milanem Drůzou. Představí je Kristýna Hládková, kterou Berta zná z ateliéru malíře K. Milan je o čtyři roky mladší než Berta. Na svoji rakouskou kolegyni je zvědavý hlavně proto, že studovala na Výmarské škole v dobách její největší slávy.

Povídání se protáhne přes půlnoc a Milan trvá na tom, že Bertu doprovodí. Než dojdou pěšky z Malé Strany do Nuslí, je skoro ráno, ale Berta nemá nic proti tomu, aby šel Milan ještě k ní.

Uvaří pořádnou konvici silné kávy s cukrem. Sedí spolu ve světlajícím šeru a pokračují v rozhovoru, potichu, aby nevzbudili Gretu, která spí vedle. V jednu chvíli se vzdálený roh pokoje jemně zardí, zrudne, zoranžoví, požár se posouvá, zachvacuje zrcadlo, obraz na zdi, Milano-vu tvář. Do místnosti se mezerou v záclonách dere ráno. Dívají se na sebe s úsměvem, jak dlouho se vlastně znají? Berta vstane a prudkým pohybem osvobodí okno. Po ohni ani stopy, do místnosti poklidně zírá tupé podzimní slunce. Nad nuselskými střechami se klene světlé nebe. Pavoučí nebe, říká Berta.

Její společník vypadá svěže, jako by se dobře vyspal a neprobděl noc. Když vstane, aby se konečně rozloučili, Berta si ho poprvé pořádně prohlédne. Působí silně a zdravě. Není moc vysoký, ale má široká ramena a teplou dlaň, která pohltní celou Bertinu ruku a ještě kus zbyde. Světlé kudrnaté vlasy už naznačují pleš, jak horlivě šplhají do spánků a nad čelem vzhůru. Kulatá, otevřená tvář s výrazným zalomeným nosem a jasně modrýma očima. Měkké růžové rty. Berta ví, jak jsou měkké, protože ji před odchodem políbil na pravou a levou tvář a pak ještě jednou na pravou jako v Paříži. V Paříži se líbá třikrát, řekl a usmál se.

Ještě po ránu slabě voněl kolínskou.

Je sobota a Berta nikam nemusí. Když Milan odejde, vleze si do postele, zachumlá se do teplé deky a přede: V Paříži se líbá třikrát. Hm, hm, hm.

Dlouho jí nebylo tak dobře. Ocítá se na hladkých kolejkách a klouže po nich bezpečně ke spánku. V Paříži. Ó ano.

* * *

Začala jsem docházet k doktoru Mahlerovi, což mi pomohla zařídit Greta, protože už se prý nemůže dívat na to, jak se trápím. Tak jsem se tomu nevyhnula. Po několika sezeních mám dojem, že můj případ (jsem případ!!!) není vůbec nic zvláštního, takových nešťastných bláznů, jako jsem já, asi běhají po světě tisíce.

Jádro problému, říká doktor, tkví samozřejmě v dětství. Ani jsme nic jiného nepředpokládali, řekla jsem Gretě, ale ona se naštvála, že ironizuju, prý se takhle nevyléčím.

Doktor Mahler vypadá důvěryhodně. Má takovou klasickou univerzálně otcovskou tvář s prošedivělým knírem a bradkou a s vysokým čelem. Při sezeních, či spíše leženích ho nevidím, sedí v křesle zády k oknu, je to jen tmavá silueta s příjemným hlubokým hlasem. Za mou hlavou. Já na gauči. (Berta Altmannová na gauči u psychoanalytika! Maja by praskla smíchy.)

Vyprávím, v podstatě melu, co mi slina na jazyk přinese, on většinou mlčí. Jen někdy mi klade doplňující otázky. Na konci pak celou seanci shrne, vysvětlí mi, kam jsme se dneska dostali a jakou to může (nemusí) mít souvislost s mými problémy.

Nejvíc ho zajímá otec. Vždycky když se zmíním o otci, jako by se probudil. Úplně slyším, jak mu v hlavě šustí stránky z Freuda. Ale prrrr, Berto, takhle se opravdu nikam nedostaneš. A nezbyde ti než zůstat sama, samotinká a brečet v noci pod peřinou, aby to Greta neslyšela.

Ted' musím napsat, na co jsme s doktorem zatím přišli.

Zredukovali jsme moje problémy na tři základní překážky: Silný pocit viny. Nedůvěra k okolí a zvláště k osobám, které mi projevují náklonnost. Neschopnost začít konečně žít (malovat) tak, jak opravdu chci a cítím. Totiž: vím, co opravdu chci? To je to. Já cítím, že jsem dělala a dělám spoustu věcí jen proto, že to chtějí jiní. Vždycky jsem se přizpůsobila ze strachu, abych někoho neztratila. A ted'? Milan po mně chce jen, abych se nebránila jeho lásce. A co dělám já? Tajně pomýšlím na útěk.

Doktor se domnívá, že vzhledem k mému osamělému a nešťastnému dětství se pořád snažím, aby mě moje okolí milovalo a přijí-

malo. Přičemž nevěřím, že by mě mohlo přijmout takovou, jaká opravdu jsem, a proto se mu vší silou snažím přizpůsobit. Jsem svojí touhou po lásce jako spoutaná a neodvážuji se udělat nic, co by se někomu mohlo nelíbit. To je pravý důvod, proč váhám s malováním. Protože způsob mého vidění světa, druh mého talentu, má citlivost, všechno mě táhne směrem, který v mém okolí nebyl a není přijímán. Sama sebe vždycky jako první odsoudím. Jenomže když chci pracovat v souladu se svou hlavou, se svým přesvědčením o tom, jak by mělo moderní umění vypadat, začnu jen hloupě napodobovat druhé.

Mluvili jsme s doktorem také o mých přátelích, o Milanovi a malíři K. Ten mi po příjezdu do Prahy hodně pomohl. Říká mi (stále znovu opakuje), že v umění nejde ani o talent, ani o řemeslo, ale jenom o odvahu dělat to, co člověk opravdu dělat chce a musí. Najít svůj vlastní výraz, navzdory době, obecně přijímanému vkusu, všem možným tlakům. On sám svým dílem dokazuje, že to jde. V životě nenamaloval jedinou abstrakci. Říká, že ho to nezajímá a nudí, že jeho zájem o nějaký předmět, počátek procesu malby, vždy začíná vnější formou, která ho okouzlí: barva, tvar, drsnost nebo měkkost či záblesk v očích. Matérie, za kterou zahlédne něco věčného. Malbou pak hmotu rozkrývá, rentgenuje, vytahuje z ní na povrch to, co má uvnitř. Ale povrch zůstává. Může jej rozrušit, rozrýt, rozškrábat, ale nikdy neabstrahovat. Umění není abstrakce, ale pronikání do dřene, spatřování strašných a nádherných odvrácených tváří. Vrstvení. Obraz musí být bohatší než pohled. Ne chudší. Abstrakce je dítětem myšlenky a jako taková je vždy jen ochuzením.

Nemohu s ním úplně souhlasit, ale vím, co má na mysli. I mě vleče k malbě především povrch, světlo, rozkoš z pohledu, touha zachytit, zmrazit okamžik. I mě víc baví vyprávět příběhy lidí a věcí než bodů, barev a čar. Ale to snad záleží spíš na povaze, na založení člověka. Nemyslím si, že abstraktní malíři, například Paul Klee, dělají něco esenciálně jiného než K. Rozdíl je v tom, že K. je (stejně jako já) hmotný, robustní, krevnatý. A Paul je Písni modrého stromu.

Často na Paula myslím. Je ve Švýcarsku a prý mu objevili nějakou vážnou nemoc. Bože můj, doufám, že netrpí! Představa, že ten hodný, nejhodnější člověk má nějaké bolesti, je strašná.

Ale zpět ke K. Vyprávěla jsem doktorovi, že jsem se jednoho dne odvážila a odnesla mu ukázat svůj obraz Výslech. Je největší autoritou, kterou tady v Praze znám. Kupodivu mě pochválil. Ale taky mi řekl, že jsem teprve na samém počátku hledání svého výrazu, že musím pokračovat, nenechat se ničím zastrašit, že každý, i ten zdánlivě nejhoupější nebo nejbanálnější projev sebe sama mám následovat. Protože mi ukáže cestu dál.

Řekl mi víceméně toto: Jste bohatá a zajímavá osobnost, která se snaží vměsnat do formy, která jí nepřísluší. Bojíte se být sama sebou, a proto nevíte, kdo jste. Ale aby z vás něco bylo, musíte na to přijít. Musíte malovat obrazy, jako jste vy sama. Přesně takové. Malujte vším! Všemi svými nedokonalostmi! Vším, co na sobě nemáte ráda. Malujte svojí sexuální energií! Odvažte se. A neposlouchejte nikoho, mě už vůbec ne.

To mi řekl malíř K., ne doktor Mahler.

Ten mi jen potvrdil, že nejméně polovinu svého života otročím svojí touze po tom být milována.

Jaký paradox, řekla jsem doktorovi. Chci být milována, a přitom nejsem schopna uvěřit tomu, že mě má někdo rád.

To je jen druhá strana téže mince, odpověděl mi. Byla jste příliš dlouho vázána ve vztahu, který v podstatě kopíroval váš vztah s otcem. Milovala jste někoho, kdo vás dost nemiloval. Tento vzorec rozeznáváte, v něm se cítíte v bezpečí. Když vám teď hrozí, že budete muset něco změnit, dostáváte strach, to je normální. Zdráháte se vykročit na neznámou půdu.

Ale co mám dělat?

Doktor rozhodil rukama, jako by se divil, že mi to dávno není jasné: Skočte. Odvažte se být milována se všemi riziky, které to s sebou nese. Ke štěstí je třeba mít odvahu, tak ji mějte.

Je zajímavé, že skoro totéž mi řekl K.: Malujte se všemi riziky. Ale to bych se v první řadě musela zbavit sama sebe. Protože

smím já být šťastná? Nezasloužím si snad jen další utrpení, další trest?

Doktor tvrdí, že musím oddělit vinu jako svůj subjektivní pocit od vnějších důvodů, proč ji pociťuji. Jsou to totiž jen záminky, které s mým pocitem provinilosti souvisí jenom v mých představách.

Potřeba cítit vinu tu byla jako první, řekl Mahler. I kdyby byl váš život úplně ideální, stejně by si vaše potřeba viny stále nacházela nové a nové formy. Takže se nejprve přestaňte trápit takzvaně kvůli něčemu a podívejte se na samotné trápení. Trápení je proces. Jak vzniká? Čím se živí?

Doktor mi řekl asi toto (přibližně, přesná slova si nepamatuju):

Dávám vám v úvahu tuto hypotézu, ale zdůrazňuji, že ji vůbec nemusíte přijmout.

Co když byl u zrodu vašeho pocitu provinilosti tento docela jednoduchý manévř: Dítě je opuštěné, chybí mu pozornost a dostatek lásky. Nemůže ale obvinít rodiče, to by pro něj byla neúnosně velká rána. Bezchybnost rodičů je jediná jistota, na kterou se může spolehnout. Co tedy dítě udělá? Obviní ze svých negativních pocitů sebe. Později, když povyroste, určí skutečné viníky. Možná je dokonce začne nenávidět a úplně zapomene, že kdysi kvůli nim zavrhló sebe sama. Ale to prvotní zavržení v něm přetrvává jako pocit viny. Zapomenuté a o to zákeřnější. Při každém vnějším či vnitřním neúspěchu se vrací a zesiluje: Za všechno mohu já. Já za to mohu. Nejsem dost dobrý a nemohu být dobrý.

Nakonec, završil doktor Mahler, oběť takové sebenenávisti záměrně vyhledává prohry, protože jen v nich se cítí jako doma, a tedy bezpečně. I když zároveň touží po štěstí jako každý člověk. Ale bezpečí a jistota zvyku bývají silnější vábníčkou než přízrak štěstí, to si pamatujte. I na utrpení si můžete zvyknout a nějak v něm přežívat.

Co si z toho vybrat? Přemýšlím. Ale nesmím přemýšlet moc dlouho, aby si to Milan nerozmyslel. Skočit tedy? Vždyť kolik ještě dostanu příležitostí?

Milan je trpělivý a tak dobrý, že to přesahuje meze chápání. Nic nekomplikuje, nemá v sobě tu Maxovu šťouravost a nedůvěru. Když

někam jde, nepochybuje o tom, že tam dojde. Jiná možnost ho ani nenapadne. Je celý ven, oblý, hladký, všechno, čeho se dotkne, se rozzárí a proteplí.

*Hřeju se o něj, okřívám. Líbala bych mu nohy, že mě chce. Že ne-
utíká před těmi problémy, které s sebou vleču. Jsi zakletá princez-
na, říká mi, ale jeden polibek nestačí. Musí jich být mnohem, mno-
hem víc. Celá řeka! Kéž bych se v ní mohla očistit a vymazat všech-
ny ty rány uplynulých patnácti let. Být mladá a čerstvá, schopna
naděje, důvěry, štěstí. Pro něj.*

* * *

Narůžovělé mužské tělo na žluté pokrývce, barva pleti a okru (nahé tělo pohozené v jílu), tělo roztažené na Bertině posteli, na bříše, s tváří zaborenou do polštáře. Kůže ramen se matně leskne. Vlasy a světlé chlupy na pažích, stehnech a lýtkách vydávají slabou záři v paprscích slunce, které sem dopadá otevřenými dveřmi do předsíně. Sluneční kopí probodlo byt od kuchyně až po Bertin pokoj, navléklo nuselský činžák na šňůru světla.

Milan září a spí.

Berta sedí ve svém ušáku, který za ní cestoval z Berlína do Vídně a potom do Prahy. S nohama pod sebou, zabalená do lehkého županu, vypouští zlatavé spirály dýmu. Na kolenou má skicák, tužka rychle kmitá po papíru. Pohybuje se jako sama od sebe, magnetizovaná Bertiným pohledem.

Svatba se konala na jaře roku 1936 na pražské Staroměstské radnici. Berta se stává Altmann-Drůzovou a československou státní občankou. Kroužek nad u v dopisech přátelům vynechává, stejně jako českou příponuová.

Na svatební cestu jedou do Lázní Luhačovice, kde Berta podstoupí léčebnou kúru. Doporučil jí to lékař poté, co v zimě samovolně potratila. Je jí třicet šest let. Není už mladá. Gynekolog jí řekl: Nejste mladá, po třiceti pěti letech pravděpodobnost, že zůstanete v jiném stavu, prudce klesá. A je tu také vaše minulost, všechny ty potraty. Uděláme, co budeme moci, ale velké naděje bych si na vašem místě nedělal.

Stojím za oknem svého pražského bytu, dívám se ven: dolů na koleje a malou nádražní budku. Na stojanu upevněné plátno. Maluju. Kdyby mě viděli ve škole, vysmáli by se mi. Nevěřili by svým očím. My přece pálili stojany! My nikdy nechtěli – podle skutečnosti. Nechtěli jsme lhát. Z okna! Stojím ve svém obývacím pokoji a maluju to, co vidím. Stávám se kolejemi, nádražím, narůžovělým odleskem na střeše protějšího domu. Putuju. Přestávám být tou stísněnou obtíženou ženou. Takhle je mi lehké. Nechci se dívat dovnitř, ale ven.

Maluji z okna. Nemohu víc. Nemohu. V tomto nemohu je opravdovost, která mi umožňuje malovat. Jsem ta, která nemůže. Setřásám ze sebe tyranii úspěchu. Tyranii slov: kvalita, selekce, funkce. Tyranii programů a proklamací, idejí, ideálů, diktát toho, co by mělo být, namísto toho, co je.

Prohlašuji se za méněcennou, nefunkční, ne-mocnou. Prohlašuji se vším, čím jsem nikdy nesměla být. Říkám: nemohu, nemohu, a přitom cítím váhavý, ale zřetelný příliv odvahy.

* * *

Nechtěla jsem nic než být volná, sténá Kristýna. Všechno jsem za sebou zničila, od všeho jsem se odpoutala. Myslela jsem si, že teď už se budu jen v klidu připravovat na smrt, že se můžu nezúčastnit, být sobecká. A zatím se na mě všechno valí. Začalo to těmi filmaři, které jsem měla vyhodit, a jde to čím dál hůř, jako by se mi někdo vysmíval. Všechno mě vleče dolů a zpátky: vzpomínky, moje tělo a taky Milena, která mi sem chodí vyhrožovat, že odjede do Izraele, protože v Praze neumí žít.

Kyčel se nehojí. Po několika rehabilitacích musela se cvičením přestat, bolest se nedala snést. Doktoři by ji už rádi poslali pryč, zabírá v nemocnici místo mladším. Ale zase začaly horečky, noha otekla. Na rentgenu zjistili, že něco není v pořádku, kloub se neusadil. Budou muset buď znovu operovat, řekl primář, anebo nohu fixovat, a tím znehybnit. Pak by bolesti nebyly tak velké, ale Kristýna už by nikdy nemohla chodit. Ptali se syna, zda by s operací souhlasil. V Kristýnině věku je každá narkóza životu nebezpečná, a pokud operace není naprosto nutná, hledí se jí vyhnout. Jí se neptali, zřejmě ji nepovažovali za

svéprávnou. Stejně to ale nakonec musela rozhodnout sama, protože Mirek se pod nápořem zodpovědnosti zhroutil, hned od lékaře šel k ní a všechno jí řekl. Plakal.

Nebreč mi tu, řekla. Jestli sis nevšiml, jsem ještě pěkně živá. Ten papír jim klidně podepiš. Mě nějaká narkóza nepoloží, to ti slibuju. Tvářila se vesele. Než žít dál jako mrzák a s bolestí, radši odejde v narkóze, byla by to nakonec docela pěkná smrt. Mirek jí uvěřil, ten jí vždycky na všechno skočil, odešel uklidněný a svolení doktorům podepsal.

Proud vzpomínek, které se jí násilím vlamují do vědomí, se nedá zastavit. Minulost se vrací i ve snech a druhé dvě ženy na pokoji si stěžují. Kristýna je nenechá v klidu spát, celé noci s někým mluví. Není jí rozumět, zní to jako mumlání nebo steny a je to horší než chrápání.

Otec Dominik, který za Kristýnou dál dochází, jí nabízí zpověď. I kdyby odmítala uvěřit v boží milost a odpuštění, uleví se jí. Nejhorší utrpení pochází z toho, když je se svými černými myšlenkami člověk sám.

Představa, že by tomu mladému muži mohla vyprávět věci, které si vždycky nechávala jen pro sebe, ji láká. Kdo jiný přichází v úvahu? Se synem o tom mluvit nemůže, ani s Milenou. Sluší se, aby děti měly o svých rodičích a prarodičích alespoň trochu ideální představy, jejich vlastní život je pak o to hezčí. Při další návštěvě otce Dominika se k tématu zpovědi opatrně vrátí. Jestli si to prý ještě nerozmyslel. Musím vás ale varovat, řekne, mám asi strašnou spoustu hříchů.

Pýcha, pozvedl prst. Byla jste už někdy u zpovědi?

Nikdy.

Chcete říct, že jste se ani jednou v životě, ani jako dítě nevyznala ze svých hříchů a nedostala rozhřešení?

Ne. Tak kde mám začít?

Začněte u Pána.

Tomu jsem nikdy nic neudělala.

Kněz si zhluboka povzdychne. Začněte, kde chcete.

* * *

Potkala jsem ve městě Kristýnu Hládkovou, tu mladou malířku, která nás seznámila s Milanem. Byla dokonce na naší svatbě. Prý se o ni pokoušel, jako asi všichni mužští kolem, ale teď už ho, samozřejmě (!), z toho hlediska nezajímá.

Špatně jsem ji tehdy poprvé rozuměla (mluvily jsme totiž česky). Nevrátila se z Paříže, ale chtěla by tam naopak co nejdřív odjet.

Je hodně upovídaná a bezprostřední. Běžela za mnou přes celý Karlák a volala: Paní Altmannová! Berto! Až se lidi otáčeli. Pořád říkala, jak by chtěla vidět moje věci a jak by nás někdy chtěla navštívit, až jsem ji pozvala na neděli. Projevila nadšení.

Zdá se mi, že vůbec není tak nafoukaná, jak se o ní povídá, ke mně se chovala jako malá holka. Je moc hezká, skutečná krasavice, nedivím se, že se Milanovi líbí (líbila). I já jsem se do ní skoro zamilovala – ovšemže nevinně. Tuhle stránku svojí osobnosti jsem si ujasnila už dávno, po návštěvě u Nesmrtelné. Jsem schopna obdivovat půvab žen, působí na mě inspirativně a eroticky, ale ne sexuálně.

Kristýna je vysoká a štíhlá, boky má úzké jako kluk. Má hřívu nádherných rezavých vlasů, samé prstýnky, a k tomu dokonale pravidelný ovál obličeje, trochu bledý, s jemným, úzkým nosem, vysoko klenutým tmavým obočím a dětskými rty. Jako renesanční madona.

Říkala, že právě udělala přijímací zkoušky do dílny textilního návrhářství na Umprum. Prý jsou tam lepší profesori než na Akademii (proč je to vždycky tak?). Ale stejně chce hlavně pokračovat s malováním. Ptala se, jestli bych ji nechtěla učit.

Už nechodíte k malíři K.? zeptala jsem se.

Zrudla a zakoktala, že ne, že už k němu vůbec chodit nebude.

Ale teď to hlavní: ve Španělsku vypukla válka! Fašisti zaútočili na levicovou vládu, která vyhrála na jaře ve volbách. Je to spiknutí jedné části armády a církve, alespoň tak jsem to pochopila. Všechny pokrokové síly světa, demokrati, komunisté, socialisté, anarchisté i lidé, kteří prostě jen obhajují lidskou důstojnost, svobodu

a spravedlnost, jsou na straně republikánů. Ostatní podporují povstalece. Ostatní – to znamená PENÍZE.

Peníze zase zabíjejí, tentokrát ve Španělsku. Za oficiální podpory Anglie, Francie a nejvíce Německa, samozřejmě, které tam vyslalo svoje letadla i profesionální armádu. Bombardují vesnice, zabíjejí neozbrojené lidi, děti. Četla a slyšela jsem strašné věci! Tam ve Španělsku tisíce lidí s holýma rukama umírá za naši věc. Tam se bojuje proti Hitlerovi, Dollfussovi, Mussolinimu! V mezinárodních brigádách je prý spousta německých židů, a taky Angličanů, Francouzů, Italů, dokonce Američanů! A vůbec to nejsou jenom komunisti. Nezáleží na národnosti ani na politickém přesvědčení. Ti lidé bojují proti fašismu. Dobrovolně jdou na smrt, aby nezvítězil dogmatismus, vykořisťování, perzekuce, pálení knih!

Mnoho mých známých tenhle vývoj vítá. Říkají, že už je načase, aby dva póly světa stanuly proti sobě v rozhodující bitvě, která ukáže, kdo je silnější. Nepochybují o našem vítězství, protože prý na naší straně je lid. A lid vždycky potřebuje válku, aby se vyburcoval a pohnul se vpřed, jako v Sovětském svazu v roce 1917. Myslí si, že z téhle války vzejde nový řád pro celý svět. Ale proč kvůli tomu zas musí umírat nevinní?!

Mám naléhavý pocit, že musím něco dělat, že nemohu jen tak přihlížet. Moje vlastní práce zas zůstala stát. Neumím se odpoutat, zavřít oči a uši a dělat si jen to svoje, vymýšlet si, malovat. V nějakém jiném století bych možná mohla být umělcem, ale já se bohužel narodila v tomhle dvacátém. Co děláme? Pořádáme finanční sbírky pro oběti války a uprchlíky, píšeme žebravé dopisy, snažíme se vysvětlovat, šířit povědomí o tom, co se ve Španělsku děje a proč.

Umění v době revoluce není posláním nebo profesí, ale neurózou. Kde jsem to četla?

* * *

Berta se teď každou chvíli vrátí z procházky s nějakým zatoulaným psem, sami se k ní připojují. Zatím jí žádný nezůstal, ale tuší, že je to jen otázka času, jednou se majitel nenajde a bude mít psa. Z vlastního rozhodnutí si ho pořídit nechce, má strach k sobě zvíře připoutat jen tak, pro vlastní potěšení. Lépe, když přijde sám.

Bydlí stále v dvoupokojovém bytě v Nuslích, jen místo Greta Bauerové se do vedlejšího pokoje nastěhoval Milan. Dohodli se, že společnou ložnici nechtějí.

Milan si nechal svůj ateliér v centru a Berta maluje doma, když má čas. Jinak každý všední den několik hodin učí a ještě k ní ve čtvrtek a v sobotu chodí Kristýna. Začíná s Bertou od začátku: kombinace povrchů, materiálů, barev, kontrasty, harmonie, rytmus čar, prostorové kompozice. Někdy jí Berta pro inspiraci ukazuje práce svých dětských žáků. Proces tvoření je založen na stejném principu jako dětská hra, říká. Nemá pravidla, ale má vnitřní logiku. Pravidla, která tu logiku kopírují, bývají dosazena zvenku a vlastní hru tím, že se musí dodržovat, zabíjejí. Hra spoutaná pravidly už je jen mrtvé opakování, dokud se sama pravidla nestanou předmětem hraní.

Proces tvoření je neuchopitelný a z hlediska takzvaně dospělých stejně neužitečný a zbytečný jako hra. Dospělí si přece nehrají, a když ano, skrývají to za různé účely. Nemohou dopustit, aby se něco dělo jen tak. Nesnášejí jakoukoli nevypočitatelnost a nevyužitelnost. Proto je svět dospělých tak strašně chudý a smutný!

Musíš se pořád dívat, nechat se vyprovokovat každou maličkostí. Vidět a užívat věci takové, jaké opravdu jsou, tak velké a báječné, a ne je redukovat. Pozoruj malé děti, co jim připadá zajímavé. Myslíš, že si na písku chtějí dělat bábovky? Kašlou na bábovky. Chtějí v písku plavat, sypat si ho na hlavu, zout si boty a šlapat v něm bosýma nohama, anebo ho přebírat zrníčko po zrníčku. Chtějí všechno možné, jen ne dělat bábovky, ke kterým je musíš opakováním donutit. Buď trpělivá, dívej se, jak si umějí vyhrát s kameny, s listím, s klíčem nebo s tužkou. Je to fascinující! Ale nesmíš napodobovat jejich svobodu, musíš v sobě znovu objevit tu svoji, kterou jsi jako dítě měla a o kterou tě násilím připravili.

Berta nejraději chodí poblíž řeky, po náplavkách, mostech a ostrovech. Racci poletující nad Vltavou vytvářejí iluzi blízkosti moře a otevřené dálky; Praha tu není malá a sevřená, volně dýchá. Navečer je hladina svátečně postříbřená, rozsvěcejí se lucerny, nastrojení lidé spěchají do divadla a na Žofín. Cinkají tramvaje, ze zalesněných svahů Petřína vane chladnější vzduch. Ještě na okamžik si tmavé kamení Hradu podrží růžový nádech, pak západ zežloutne, zezelená, zbledne a zjeví se první hvězda.

Skoro při každé procházce v centru města potká Berta někoho známého, kdo jí vypravuje o dalších známých, kteří také utíkají před nacisty. Tak se náhodou dozví, že se do exilu chystá i Max. Prý se rozvedl a znovu oženil a jeho mladá žena čeká dítě.

Každá zpráva není tak bolestná.

Nesmrtelná a její básník jsou v Americe. Robert Meinlich zas údajně v Paříži, kde je hlavní podpůrné centrum španělských republikánů v zahraničí. Odtamtud se organizují převozy dobrovolníků přes Pyreneje do Španělska. Chystá se jít bojovat, ale Berta si nedovede představit krátkozrakého Meinlicha s puškou. Snad bude moci být užitečný i jinak.

Dozvídá se o lidech, kteří propadli depresím a sebevražedným myšlenkám kvůli všemu, co museli opustit, a o těch, co naopak na útěku omládli a skoro rozpustile se vrhají do neznáma. Zamilovávají se, rozcházejí, dělají skandály. Zvláště navečer u řeky, když se před ní Praha vábivě rozvírá, má Berta pocit, že dav uprchlíků tudy škobrtá ve vlastním, zpola nepřičetném rytmu.

Pro většinu z nich představuje Praha jen zastávku k opatření víz, chtějí dál na západ, do Anglie nebo do Ameriky anebo na východ, do Palestiny. Na rozdíl od Čechoslováků vidí budoucnost jejich země skepticky. Tahle rána v německém boku, která podle Hitlera v první řadě vůbec neměla vzniknout, nemá moc naděje na záchranu.

Berta se odlepí od zábradlí a zamíří ke kavárně Slavia, k jejím hřejivě rozsvíceným oknům v podzimním soumraku.

Setkání v kavárně Slavia

Pane profesore!

Zas jeden přízrak z minulosti, o jehož příjezdu do Prahy vůbec nevěděla. Profesor Kurz, sám u stolku pro dva zabraný do myšlenek, ji neslyší. Musí ho oslovit několikrát.

Samozřejmě ji nepozná. Bylo jich v Semmeringu tolik a všichni stejně mladí a upovídaní, nedělal mezi nimi rozdíly. Nepamatuje si na ni, ale přesto ji požádá, aby si přisedla.

Ptá se jí, co v Praze dělá, jak se tu usadila a zda by nevěděla o nějaké práci pro něj. Úspory mu rychle docházejí, bude se muset po něčem poohlédnout. Předpokládá, že by mohl přednášet dějiny filozofie nebo vyučovat němčinu a francouzštinu. Nejméně rád by skončil u podomního prodeje, všiml si, že je Praha plná německých židů, kteří chodí od dveří ke dveřím a nabízejí nějaké tretky. Tomu druhu ponížení bych přece jen raději unikl.

Berta navrhuje, že ho zavede mezi emigranty, kteří mají kontakty a mohli by mu něco najít.

Jen mě proboha nikam nevod'te, mává rukama profesor. Jsem tu v ilegality. Sotva jsem té vídeňské pakáži unikl, a už byste mě mezi ně zase táhla? A připravila mě o jedinou příjemnou stránku emigrace? To tak, dámo.

Slíbí, že se poptá sama.

Profesor Kurz vypadá stejně jako před osmnácti lety. Musí mu být už přes šedesát, ale vlasy má skoro černé. Vztek asi konzervuje.

Netušíte, jak nacisti v Rakousku řadí a co lidé se k nim přidalo. Jestli k nám vtrhne Hitler, a to bude co nevidět, budou ho vítat, uvidíte. Nechtělo se mi na to čekat, ani dál poslouchat, jak se ti idioti zaklínají rakouským a posuzují lidi podle toho, jestli jsou nebo nejsou dost čistě němečtí. Vlastenčení každého rázu mi vždycky lezlo na nervy. Stejně jako pucování lavic v kostele. A kombinace národního běsnění s náboženstvím je mi tak odporná, že vám to nemůžu ani vypovědět. Myslet si, že jsem něco, jen protože jsem Rakušák nebo Žid nebo Čech, a ještě se ve svém zatemněném mozku domnívat, že mi k tomu žehná nějaký

Bůh! To nemá Bůh nic lepšího na práci? Když hlupákům nezbyde nic, čím by se mohli ohánět, začnou s národem.

Noví Římané! Ha ha ha! Usoplení Římané v rajtkách! Římané, kteří pálí knihy! A idiot Spengler pozdravuje nástup římské tvrdosti. Jaké tvrdosti, prosím? Hulvátství, brutalita, násilí, nenávist, závist, hloupost, paranoické velikášství, krutost! Všechno to nejodpornější, co v sobě člověk má. A tahle verbež si říká Římané! Ostatně se domnívám, že tahle politická situace je výplodem několika syfilitiků v manické fázi. Spengler, to už je pokročilá mozková paralýza!

Profesor Kurz umlkne. Pak zvedne hlavu, vzpomněl si náhle, že není sám: Tak jsme se, milá slečno či paní, z našeho Semmeringu, z mateřské náruče paní Meyerové, ať je jí země lehká, ocitli v pěkné bryndě. Z jedné strany maniak Hitler, z druhé maniak Stalin. Únikové cesty jsou značně omezené, zvláště pro člověka v mém věku. Která země dnes potřebuje filozofy? Nejméně ze všeho určitě Palestina. Erec, jak říkají sionisté. Moje země, vaše země.

Profesor Kurz se usmívá: Ale víte, že bych šel i tam? Jen abych odtud unikl? Šel bych docela rád do pouště, mezi Araby. Arabské kultury si ostatně velice cením. Kdo jiný pro nás, náboženstvím zaslepené Evropany, zachránil Platóna a Aristotela nežli Arabové?

Jsem žid, ale starý. Neumím psát nacionalisticko-náboženské traktáty v hebrejštině a odpornější než práce na poli je mi už snad jenom puška. V Palestině mají přednost mladí, národně uvědomělí, hloupí a silní. Z hlediska řízení imigrace jsem úplně k ničemu. Zabíral bych jen místo někomu, kdo bude pro Erec užitečnější.

Ne, moje milá. Ani v Zemi zaslíbené, a zvláště tam, mě nechtějí. A to jsem o tom jejich židovství ještě nic nenapsal! Ale napíšu, napíšu, a víte, jak se to bude jmenovat? Stádo pod znakem trojhlavé saně: Tolstého, Marxe a Bubera. Pfuj.

A co vy? Vy si tu počkáte na Hitlera?

Já jsem se tu vdala, odpoví Berta. Podle československých zákonů jsem teď Češka.

Německo taky mívalo pár zákonů, odpoví profesor. I naše Rakousko, poměrně nedávno, pokud si dobře pamatuji. Nu co.

Tady je situace jiná, přesvědčuje Berta. Československo se bude bránit, jsem si tím jistá. Fašisti tu mají jen slabou podporu. A existují mezinárodní smlouvy, spojení s Francií, se Sovětským svazem.

Zvláště s tím, uchichtne se profesor. Na Stalina bych tedy rozhodně nespolehal. A Francie, copak nevidíte, na čí straně je ve Španělsku? Podporuje snad demokracii? Vládu, která vyhrála ve svobodných volbách? Kdepak, má milá. Francie podporuje fašisty! A Anglie jakbysmet. Aby vyřídili komunisty, spojí se třeba s ďáblem.

Paní Meyerová zemřela? zeptá se tiše Berta. Viděla jsem ji naposledy na pohřbu Maji a Rudiho. Pořád jsem si říkala, že za ní musím jít, ale nikdy jsem k tomu nesebrala odvalu. Celou tu dobu.

Špatně se mi o tom mluví, odpoví po dlouhé odmlce muž. Na pohřbu jsem jí taky nebyl. Víím jenom, že zemřela asi čtyři roky po válce, v nějaké léčebně pro duševně choré na venkově. Zřejmě sebevražda. Rodina jejího muže to celé utajila. Ani nevím, kam ji zahrabali.

Profesor zuřivě zamává na číšníka: Jenom doufám, že se mě zase nezeptá, jestli piju kávu černou, nebo s mlékem. Co mají ti Češi v hlavě?

Paní Meyerová je mrtvá, opakuje si Berta, když vyjde z kavárny. Slabé mžení rozpíjí světla luceren, dlažba je mokrá, posetá spadnými listy. Paní Meyerová, která nechtěla vnímat nic než krásu, je mrtvá. Berta je zpátky ve vile Meyerových. V prázdném salonu sedí u klavíru paní Irene a sama se doprovází, když zpívá zastřeným altem:

*Oft denk' ich, sie sind nur ausgegangen!
Bald werden sie wieder nach Hause gelangen!
Der Tag ist schon! O sei nicht bang!
Sie machen nur einen weiten Gang!*

*Ja wohl, sie sind nur ausgegangen
und werden jetzt nach Hause gelangen.
O sei nicht bang, der Tag ist schön!
Sie machen nur den Gang jenen Höh'n!*

*Sie sind uns nur vorausgegangen
und werden nicht wieder nach Haus verlangen!
Wir holen sie ein auf jenen Höh'n im Sonnenschein!
Der Tag ist schon auf jenen Höh'n! [4]*

9. kapitola (Kristýnina zpověď)

Musím vám to vyprávět celé, začne Kristýna, abyste pochopil, jak se cítím. Jste moc mladý na to, abyste si to uměl představit. Nezažil jste válku ani komunismus.

Na komunismus si pamatuju docela dobře, ohradí se otec Dominik. Bylo mi sedmnáct, když to prasklo.

Tak promiňte, usměje se Kristýna.

Trochu se na dnešek připravila. Nehodlá se příliš rozrušovat, prostě otci Dominikovi poví, co ji trápí, ať s tím on naloží, jak uzná za vhodné.

Spolupacientky si jejich tlumeného hovoru naštěstí nevšímají, upírají oči na obrazovku malé barevné televize, kde běží jejich oblíbený seriál. Kristýnu si ohodnotily jako divnou hned na začátku. Pořád si něco čte, zatímco ony pletou a dívají se na televizi. Je nemluvná a asi i nafoukaná. Prostě intelektuálka, shrnula jedna z nich. Ted' už je nemůže překvapit nic, ani že si s ní chodí špitat velebníček.

Asi začnu tím, řekne Kristýna, že se mi v roce třicet tři podařilo získat stipendium do Francie. Bylo mi devatenáct let, právě jsem udělala maturitu a měla jsem se tam rok učit francouzsky. Ale francouzština byla jen záminkou. Ve skutečnosti jsem se chtěla dostat do Paříže, najít si tam učitele, a až mi vyprší stipendium, i práci a studovat malířství. Nic jiného mě nezajímalo. Paříž byla zaklínadlo, každý, kdo chtěl v umění něco dokázat, tam musel. Vůbec by mě nenapadlo, že mi rodiče budou stát v cestě, nikdy mi v ničem nebránili. Ale ted' mi najednou tatínek přísně a rozhodně řekl, že nikam nepojedu. Vymlouval se na politiku, na Hitlera a na světovou krizi, ale já jsem pochopila, že mě nechce pustit, protože jsem holka, a že kdybych byla kluk, tak by mě klidně nechal. To mě hrozně ranilo. Vyváděla jsem a vyhrožovala, že se zabiju, že uteču a oni už mě v životě neuvidí. Táta mi nabízel soukromé hodiny francouzštiny, studium na Akademii nebo na Umprum, dokonce společnou

cestu do Paříže, ale v tom hlavním neustoupil. Tak jsem se začala toulat, abych se pomstila. Našla jsem si partu, zajímala jsem se jenom o kluky a o parádu. Když ze mne nebude malířka, ať ze mne není nic. Ať vidí, co způsobili.

Naši si zoufali. Nakonec otce napadlo zaplatit mi poměrně drahé hodiny u malíře K. Nevím, jestli jste o něm slyšel, v semináři jste asi dějiny umění neměli. K. byl v té době velice slavný, hlavně v německy mluvícím světě. Měl samozřejmě i normální, občanské jméno, ale sám si začal někdy v roce dvanáct říkat K. a to mu už zůstalo, velkým K. podepisoval i svoje obrazy. Na začátku třicátých let se přestěhoval z Vídně do Prahy a portrétoval dokonce prezidenta Masaryka. Otec byl vážený architekt, pohyboval se ve vysoké společnosti a někde se s malířem setkal. Ten ho pozval do svého ateliéru na nábreží a tatínek mu bez mého vědomí donesl ukázat moje práce. K. mu potvrdil, že mám talent, souhlasil, že mě bude učit. Asi potřeboval peníze, byla tehdy přece jen bída.

Táta správně tušil, že takového učitele neodmítnu. Začala jsem pravidelně docházet na hodiny a trochu jsem se uklidnila. Měla bych vám říct, že jsem tehdy byla docela hezká. A hrozně marnivá. Domnívala jsem se, že neexistuje muž, který by mě nechtěl, a nikoho jsem nenechala na pokoji, ani malíře K., i když byl o tolik starší. Něco jsme si spolu začali a věci se začaly komplikovat, vztah učitele a žákyně tím trpěl. Přesto byl K. báječný učitel. Podporoval mě a dodával mi k malování odvalu, moji rodiče viděli výsledky a byli spokojení. Samozřejmě netušili, že s malířem K. taky spím.

Mně tehdy šlo vůbec spíš o to, abych se líbila než o nějaké umění. Byla jsem strašně pyšná na svoje tělo, na svoje vlasy, obdivovala jsem svoje oči a obočí a rty, nemohla jsem se té krásy nasytit a potřebovala jsem milence, který by mě ocenil. Asi proto, že jako malá jsem byla ošklivá, opravdu, vylízala jsem se z toho až někdy v šestnácti letech. Krása a moc, kterou člověku dává, byla pro mě nová a opojná jako droga. Měla jsem spoustu obdivovatelů a K. začal žárlit. Chtěl mě jen pro sebe. Naléhal, abych k němu chodila častěji, chtěl mě udělat svojí asistentkou, aby mě k sobě připoutal. Věděla jsem, že pokud na to přistoupím,

půjde moje malování k čertu, on mě úplně pohltí. Tajně jsem začala docházet ještě na večerní hodiny kreslení do Akademie. Přitom jsem dělala jakoby nic, dokonce jsem slíbila, že budu o asistování uvažovat. A dál jsem s ním spala, protože to byl slavný umělec, ne proto, že by se mi nějak zvlášť líbil. Byla jsem zbabělá. Zaplétala jsem se do lží, až jsem sama nevěděla, čím jsem. Bylo to divné období, vážně, než jsem se seznámila s Bertou. To ona způsobila, že jsem se začala zabývat i jinými věcmi než jenom sama sebou.

Do ateliéru na nábreží tehdy chodila spousta lidí, bylo to takové centrum německého zahraničního odboje. Potkávala jsem se tam se skutečnými celebritami, jak se dnes říká, a zamilovaný. K. mě každému představoval a chlubil se se mnou, takže jsem si připadala hrozně důležitá. V jedné skupince čerstvých emigrantů přišla Berta. Na první pohled to byla nenápadná žena, už ne úplně mladá. Měla na sobě tříčtvrtě manšestrovou sukni, tmavě hnědou, a k tomu kabátek ve stejné barvě a meruňkově oranžovou blůzu. Přesně si na to pamatuju. Přes rameno nesla velkou koženou kabelu. Postěžovala jsem si jí, že mi táta zakázal odjet do Paříže. Ona mi pochválila rozdělanou skicu, řekla, že ve Vídni dlouho učila, ale spíš malé děti, a že K. je originální a výborný učitel. Ona ho prý vždycky obdivovala, už od dětství. Viděla ho učit v Drážďanech na Akademii, kam se na něj jednou s přáteli zajeli podívat. To ještě žila v Berlíně. Jeho způsob jednání se studenty na ni tehdy hluboce zapůsobil a později se jej často snažila napodobit.

K. se podivil, na žádnou návštěvu v Drážďanech si nevzpomíná.

Kdyby byla hezcí, určitě by si pamatoval, žertovala Berta.

Opravdu nebyla moc hezká, ale okamžitě mě zaujaly její oči. Když se na vás podívala, jako by z nich vytrysklo nějaké světlo nebo co, nevím jak to říct, světlo a teplo a celého vás objalo. V tu dobu jí zbývalo přesně deset let života.

Byla v posledním transportu, který Němci vypravili z Terezína do Osvětimi dvacátého osmého října devatenáct set čtyřicet čtyři a který šel celý do plynu. Ale i kdyby nešel, ona by stejně nepřežila. Určitě ve vlaku skončila alespoň se dvěma cizími dětmi, všude se na ni věšely.

A ženy, které vedly anebo nesly dítě, šly do plynu automaticky. Když jsem se to dlouho po válce dočetla, bylo mi najednou jasné, jak Berta zemřela. Uklidňovala a těšila něčí děti, dokud se nezadusily.

Po nějaké době jsem se s Bertou spřátelila. To už byla provdaná za mého známého, Milana Drůzu. Začala jsem k nim chodit, přerušila jsem vztah s malířem K. a rozsekla naráz celý ten pletenec lží. Od něj jsem se už nemohla nic naučit, ale u Berty jsem vycítila něco, co mě nesmírně zaujalo. Nevěděla jsem, o co jde, vydala jsem se za tím po čichu jako zvíře. Dnes vím, co mě k ní táhlo. Když jsme se setkaly, procházela Berta složitým obdobím, později mi vyprávěla, že se smířovala sama se sebou a se svými ztrátami. Celou její bytostí prostupovala jakási uvolněnost, na nic si nehrála, nic nepředstírala. Nepřítomnost strachu v jejím uvažování způsobila, že viděla neobyčejně ostře. Byla v té své prostotě až krutá, lidé kolem ní nebyli vždycky ochotni vidět věci tak přímo a čistě. Když jsem byla s Bertou, věděla jsem, že jsem na dobré cestě a nemohu z ní sejt, všechna faleš před ní roztávala, na její vnitřní kompas jsem se mohla spolehnout. Než budu schopna jít sama. To jsem se chtěla naučit: jít sama. Prodrat se vším tím balastem, který jsem v sobě měla, k čistému zdroji. Pak budu dobře malovat, byla jsem si tím jista.

Pravdivost se do jisté míry předat dá, do jisté míry.

V té době jsem studovala na Umprum. Školu jsem nestačila dokončit, protože ji nacisti zavřeli, což předbívám. Od března třicet osm, kdy napochodoval Hitler do Vídně, jsme nepřestali brečet. Mobilizace, Mnichov, demobilizace, příliv uprchlíků z pohraničí... Berta nesla Mnichov hrozně těžce, úplně se s Čechy ztotožnila. Nesla to hůř než obsazení Rakouska. Když se Milan třicátého září vrátil od svojí posádky, vztekly a rozladěny, protože chtěl bojovat a nesměl, řekla Berta: Československo skončilo. Pamatuju si to jako teď. Seděli jsme kolem stolu v Nuslích, poslouchali rádio, kde mluvil pisklavým hlasem prezident Beneš, a Berta prorokovala rychlý konec. Bez spojenců nemáme šanci, říkala.

Šestého října Beneš abdikoval a odjel do exilu. Na Západ mizel každý, kdo mohl, také malíř K., a Bertu popadla úzkost, říkala, že Hitler

může být v Praze každým dnem, a pak už se nikam nedostanou. O další emigraci ale kupodivu neuvažovala. Chtěla jen pryč z města, kde se cítila jako v pasti. V lednu roku třicet devět jí její starý přítel Meinlich opatřil vízum do Palestiny. Ale musela by odjet sama a hned. Existovala sice možnost, že by Milanovi vízum zařídila, až tam bude, ale nebylo to jisté a Berta se zařekla, že bez muže nikam nepojede. To samé se opakovalo ještě o půl roku později, když jí Max Jauner, kterému se podařilo včas z Vídně odjet, pozval do Anglie. Záminkou pro britské úřady měla být výstava jejích a Jaunerových návrhů z doby, kdy spolu pracovali. Co by za to jiní dali, ale Berta odmítla jet. Tehdy jsme se kvůli tomu dokonce pohádaly. Měla jsem o ni hrozný strach. Transporty z protektorátu ještě nezačaly, ale vyšla první nařízení proti židům. Bylo vidět, kam to celé směřuje a že před utrpením, které se chystá, nikoho české občanství neuchrání. Také denní existence byla čím dál tím nejistější, bylo jen otázkou času, kdy Bertu vyhodí z tkalcovny, kde s Milanem za padesát korun týdně navrhovali látky, a z bytu, který si sotva stačili zařídit. Přesto nikam nechtěla. Jsem si jistá, že odjezdem nemám co získat, říkala mi, ale mám co ztratit.

To už byli přestěhováni v Hronově u Náchoda, blízko polských hranic. Rozhodli se pro Hronov, protože odtamtud pocházela část Milanovy rodiny, takže tam měli alespoň nějaké zázemí. Navíc tamní textilky přijímaly na uvolněná místa po Němcích, kteří dali přednost vystěhování do říše. Pokud to šlo, jezdila jsem za nimi na víkend alespoň jednou za měsíc, i když to bylo hrozně daleko. Vozila jsem jim hlavně cigarety, které byly na příděl a ne pro židy.

Taky jsem jim vozila kafe a čaj, ovoce, když bylo, záviselo to na tom, co jsem sehnala. Nebyli na venkově nijak opuštění ani nešťastní. Bertě se Hronov líbil, jak říkala, hlavně proto, že se tam dalo dýchat. Nebylo to klasické městečko nahuštěné kolem náměstí. Hronov zabíral celé jedno mělké údolí a zakusoval se vilkami do okolních kopců, a když se na něj člověk díval shora, viděl víc mezer než domů. Hned za domem, kde Drůzovi bydleli, žlutým dvoupatrovým činžákem naproti nádraží začínal les a středem města, podél říčky Metuje, se táhl park s koupalištěm

a nádhernými stromy, které pamatovaly ještě nájezdy Švédů za třicetileté války.

Textilníkům se v tom kraji říkalo hadráři a bylo jich tam opravdu dost, několik velkých rodin. Místo chalup si stavěli vilky s prosklenými verandami a ve dvacátých a třicátých letech proměnili Náchod a Hronov v kulturní města. Hronov měl krásné nové divadlo a výstavní síň, kde Bertě ještě v jednačtyřicátém roce, navzdory všem vyhláškám a omezením, udělali výstavu.

Byl to zvláštní kraj, místní říkali, že země je tam ještě prosáklá krví vojáků z prusko-rakouské války. Jedna z teorií, ale bylo jich víc, zněla, že po bitvě na Bílé hoře se tam uchýlila spousta českých bratří. V tajnosti, pod pokličkou oficiálního katolictví, se jim podařilo udržet svoji liturgii po celou dobu habsburských perzekucí, předávali si ji z generaci na generaci, a tím se v nich udržela jakási skrytá paměť, pocit návaznosti a hrdost na českou historii. Z toho podhoubí pak vyrostli slavní obrozenci. Já nevím. Měla jsem to tam moc ráda.

V Hronově i v Náchodě bydlelo několik výtvarníků, ze zavřených vysokých škol se vrátili studenti i profesori. Milan byl veselý, společenský člověk, hrál na harmoniku a rád se napil. Pořád někoho zval. Kolikrát jsem si říkala, jestli tím Berta trochu netrpí, ale tvářila se statečně. Když Němci zakázali židům přístup do hospod a kaváren, musel si její muž udělat kavárnu doma, to bylo jasné.

Na konci srpna roku devatenáct set třicet devět, jen pár dní předtím, než Hitler vyhlásil válku Polsku, zjistila Berta, že je těhotná. Uplynuly tři měsíce a všechno bylo v pořádku, dokonce jí už rostlo břicho. Prostě zázrak.

Berta se mi svěřila, že ji Pánbůh určitě odměnil za to, že nejela do Anglie. Že jí odpustil. Netušila jsem, co by jí měl odpouštět. Nikdy se mnou o své minulosti moc nemluvila, nevěděla jsem, že Jauner byl její mileneček. Ale když začala s Pánembohem, dost mě to překvapilo, já ji vždycky považovala za ateistku. Taky tvrdila, že dítě pojmenuje Paul nebo Paula po malíři Paulu Klee, který v červnu toho roku zemřel ve Švýcarsku. Oplakávala ho, jako by to byl příbuzný, i když se nijak důvěr-

ně neznali. Učil ji ve Výmaru. Říkala, že to dítě by mohlo být on. Věřila taky v reinkarnaci? Od těhotných se dá čekat všelicos.

Už jsem vám vyprávěla, že když jsem Bertu potkala, žila ve stavu až surové pravdivosti. Tak to se teď změnilo. Viděla jsem ji okouzlenou, unesenou vlastními představami. Při každé návštěvě jsem ji našla zas o něco mladší a zmatenější. Bylo to dojemné a vůbec to neodpovídalo tomu, co se dělo kolem. Němci hlásili vítězství za vítězství, postupovali rychleji, než sami čekali. Brali si jedno území po druhém. Začala vycházet protižidovská nařízení, stále absurdnější a škodolibější, která neměla jiný smysl než vyvolat pochybnost o tom, zda jsou židé vůbec lidi. V nich samotných i v jejich okolí. Bylo to každý týden něco a k tomu odporné, štvavé články v novinách.

A v tomhle ovzduší očekávala šťastná Berta narození vytouženého dítěte, žida.

Přenesla svoje nadšení na Milana i na mě. Uklidňovali jsme se tím, že v Hronově jsou v bezpečí, že bude všechno v pořádku, nic horšího nepříjde. Hitler dřív nebo později musí prohrát a bude mír. Černé myšlenky jsem zaháněla a soustředila se raději na to, abych pro Bertu sehnala víc ovoce, které teď potřebovala.

Pak přišla zima a Vánoce. Přijela jsem k nim hned po Štěpánu a měla jsem zůstat skoro deset dní. Moc jsme se na ty prázdniny s Bertou těšily! Konečně budeme mít pro sebe víc než sobotu a kousek neděle. V Praze jsem chodila do práce, dělala jsem v jedné dílně na výrobu čepic a klobouků, ale dostali jsme volno až do šestého ledna. S našima jsem oslavila Ježíška a pak jsem odjela. Na Silvestra nás pozvali Milanovi kamarádi do chalupy v kopcích kousek od Náchoda. To místo se, myslím, jmenovalo Peklo a muselo se tam dojít z vesnice v údolí pěšky. Dohadovali jsme se, jestli máme jet vzhledem k Bertinu stavu, ale ona sama nakonec trvala na tom, že pojedeme. Vzduch na horách jí prý udělá dobře a malá procházka jí neuškodí.

Vyjeli jsme z Hronova hned po obědě, ale když jsme začali šplhat do kopce, byla už tma a na nebi stály hvězdy. Milan, naložený spacáky, šatstvem a jídlem na tři dny, šel rychle napřed. Byla to jedna z nejhezčích

chvil, které jsme s Bertou prožily. Často jsme se zastavovaly, aby si mohla odpočinout, a přitom jsme se dívaly na hvězdy a vdechovaly vzduch, který voněl jehličím a sněhem. Dítě, které v sobě Berta nesla, nás naplňovalo radostí, která až nadnášela. Válka zmizela, úzkost se rozplynula, všechno směřovalo do budoucna a všechno bylo požehnané, sladké a zázračné. Za chvíli jsme byly v chalupě. Kamarádi už na nás čekali s horkým punčem, měli zatopeno a uvařeno. Já jsem jinak na Silvestra vždycky spíš smutná. Nevidím žádný důvod k oslavám, z pomyšlení na budoucnost mě přepadá strach. Možná to tak cítí všichni, a proto pijou a praskají rachejtlemi, aby to přehlušili. Ale Silvestr roku čtyřicet byl krásný. Byli jsme šťastní, že jsme spolu, uvědomovali jsme si nesamozřejmost každé příjemně strávené chvíle. Bylo nám teplo, měli jsme co jíst a pít, mohli jsme zpívat a tančit, to všechno jsme najednou považovali za vzácný dar. Na to byla válka dobrá. Člověk prožíval všechno mnohem intenzivněji, hlavně přátelství a lásku.

Druhý den jsme se probudili do krásného dne, svítilo slunce a všude kolem chalupy se blyštil sních, někdo šel na lyže, my s Bertou jsme se opalovaly před chalupou a vařily. Berta hrozně ráda vařila, na rozdíl ode mne. A uměla to. Vykouznila dobré jídlo skoro z ničeho, z brambor a pár stroužků česneku, například. Vaření ji neponižovalo ani je nepovažovala za ztrátu času. Ani uklízení a jiné domácí práce jí nevadily, byla na ně šikovná. Strávili jsme na horách tři dny, jeden hezčí než druhý, a čtvrtého ledna ráno jsme se spustili dolů do údolí a motorákem se vrátili do Hronova. Berta s Milanem už museli nastoupit do práce, mně zbývaly ještě dva dny dovolené.

Pátého se Berta vrátila z práce dřív, pobolívalo ji břicho. Tvrdila, že to nic není, ale pojistotu si radši lehne. K večeru začala slabě krváct. Milan zavolal doktora a ten ji chtěl okamžitě odvézt do nemocnice. Porodnické oddělení bylo v Náchodě, Milan jel s nimi. Já už se do auta nevešla.

Čekala jsem doma. I když jsem v Boha nevěřila, modlila jsem se. Pořád jsem si přivolávala ten pocit nadpřirozeného štěstí, který jsme s Bertou před několika dny prožily. Copak by bylo možné, aby takový pocit lhal?

Čekala jsem asi do jedné, venku začalo sněžit. Pak jsem uslyšela před domem motor doktorova auta, pak kroky na schodech. Byl to Milan, vrátil se sám. Bertu si nechali v nemocnici. Nasadili jí zklidňující léky a musí ležet, ale tak za dva dny prý bude v pořádku. Byli jsme oba úplně vyčerpaní a hned jsme šli spát.

Když jsme se ráno probudili, hustě sněžilo. Milan se vypravil naproti na nádraží a vrátil se s tím, že vlaky nejedou a že nejde do továrny, protože ho z obce povolali, aby šel odklízet sněh. Poprosil mě, abych došla na poštu a zavolala do nemocnice. Trvalo dlouho, než jsem se tam závěsemi probíla a než mě spojili, asi byl kvůli vánici výpadek ve vedení. Když jsem se konečně do nemocnice dovolala, řekli mi, že paní Drůzová spí a je v pořádku. Ale s dítětem se musíme rozloučit.

Jak to? Proč? Byla jsem jako zpitomělá.

Doktorka byla netrpělivá, jako by se mnou nechtěla ztrácet čas. Paní Drůzová v noci porodila, ale dítě bylo mrtvé. V pátém měsíci by stejně nepřežilo. Budme rádi, že to přežila paní Drůzová. Zítra si pro ni můžeme přijet.

A zavěsila.

Vlaky nejezdily, silnice byly zavalené sněhem, nebyl žádný způsob, jak se do Náchoda dostat, ledaže bych šla na lyžích. Bylo to jen osm kilometrů a cestu jsem znala, jenomže v té vánici nebylo vidět na krok. Přesto jsem o tom uvažovala. Bylo mi strašně, když jsem si představila, jak asi Bertě je a že je s tím sama. Ale nakonec jsem byla ráda, že jsem došla těch pár ulic z pošty domů. Milan přišel chvíli po mně, už se smrákalo. Dřív ho z odklízecích prací nepustili. Vždycky vypadal zdravě a ten večer přímo zářil, měl červené tváře a byl veselý, jako kdyby pil. Ale nepil, jenom celý den pracoval na čerstvém vzduchu. Milan měl fyzickou práci venku rád. Nevětranou a špatně osvětlenou textilkou nesnášel. Vůbec nečekal, že by s Bertou a s dítětem mohlo být něco v nepořádku, doktor mu přece slíbil, že všechno dobře dopadne, a on lidem důvěřoval. O to tvrdší to byla rána. A musel se to dozvědět zrovna ode mne. Brečela jsem, Milan ne. Jenom úplně zbledl a na tvářích se mu dělaly boule, jak zatínal zuby. Pak vstal a vyšel z pokoje, někde chvíli

štrachal a vrátil se s nenačatou lahví kořalky. Postavil na stůl dvě sklenice a odšrouboval uzávěr. Viděla jsem, jak se mu třesou ruce. Když naléval, trochu čiré tekutiny se rozlilo na Bertin zelený ubrus.

Seděli jsme a pili, každý z nás ponořený do vlastních myšlenek. V jednu chvíli dal Milan ruce na stůl dlaněmi vzhůru a mezi ně položil hlavu. Byl to takový výraz bezmoci, ty vzhůru obrácené dlaně. Jako by se už ničemu nechtěl bránit. Položila jsem svoji ruku na jeho, dlaň na dlaň. Jeho byla mnohem větší než moje, suchá, trochu drsná a teplá.

Začal vzlykat, s čelem na stole, všiml jste si někdy, jak muži neumějí plakat? Mužský pláč zní vždycky neohrabaně a surově, jako by se ven dral násilím. Jako by je to fyzicky bolelo, když pláčou.

Najednou přede mnou klečel a objímal mě v pase a chrlil na mě všechno, čeho se bál: že s ním Berta nikdy nebude šťastná. Že válku vyhraje Hitler. Že všechny židy někam odvezou a tam je zabijou. Pak jsme se milovali. Na podlaze v Bertině kuchyni.

Kristýna zavře oči. Tiskne pevně víčka, ne, nebude plakat.

Horký a mokrý klín od jeho slz. Prosila ho, ať to nedělá, a přitom roztahovala nohy. Pak už neprosila, protože jí ústa zacpal jazykem, ale jak rozkoš sílila, začala křičet. Nikdy se neslyšela takhle řvát, byl to úplně cizí hlas. Rozvírala se pod ním a svírala, zalévala se horkou šťávou a potom, až ji na vrcholu jedné z vln sebrala jiná, vyšší, obrátila ji naruby a strávila v dlouhé křeči.

Když zase otevřela oči, první co uviděla, byla lampa s modrým papírovým stínítkem. Lampa zastíněná podle válečných předpisů ji okamžitě vrátila zpět.

Milan se překulil na záda, jednou rukou si zakrýval oči. Nehýbal se. Kristýna vstala a zavřela se do koupelny. Nejdřív se umyla. Potom si sedla na bidet a snažila se sehnat dohromady alespoň pár myšlenek. Co má teď dělat? Nejradši by se rychle sbalila a ještě teď v noci odešla. Nechtěla s Milanem mluvit ani ho vidět. A zítra se vrátí Berta! Musí okamžitě pryč! Vstala. Zase si sedla. Venku je tma a stále hustě sněží. Nefunguje ani veřejné osvětlení. Vlaky nejezdí, nádraží je zavřené. Vydat se někam na lyžích by byla sebevražda.

Zaposlouchala se do zvuků v bytě. Kromě tikání hodin neslyšela vůbec nic, ani šustnutí. Otevřela dveře a po špičkách vyšla z koupelny. Milan na podlaze spal. Ležel na břiše s široce rozhozenýma rukama, s trupem vytočeným za jednou z paží, jako by něčím házel, něčeho se zbavoval, už ví, co jí to připomíná: antické vrhače oštěpu. Krásné sochy řeckých mladíků, které studovali na škole. Kristýna přinesla deku a přikryla ho. Potom se převlékla do noční košile a vlezla si do postele. Seděla pod peřinou s koleny pod bradou a myslela na Bertu. Doufala, že jí dali nějaké prášky. Že spí a netrpí.

Za rozbřesku přestalo sněžit, pokračuje ve zpovědi Kristýna.

Otec Dominik sedí u postele, s hlavou nachýlenou k jejím ústům. Jako by se v duchu modlil. Kristýna má záda podepřená dvěma polštáři. Noha ji bolí zas mnohem víc. Bolí ji tak, že musí vyprávění chvílemi přerušit a počkat, až ostré bodání poleví. Lékaři už stanovili datum operace, musí to vydržet ještě přesně dva dny. Ještě dva dny. Kdyby jí neslíbili, že bolest za dva dny skončí, nebo se znatelně zmírní, nechtěla by pokračovat dál. Kdyby si měla myslet, že tahle bolest potrvá ještě řekněme měsíc, skočila by z okna.

Někdy požádá sestru o injekci, ale moc často si netroufá, pod jejím přísným pohledem si připadá jako podvodnice.

Přestalo sněžit, zopakuje Kristýna. Vstala jsem a rychle si zabalila batoh. Moc toho v něm nebylo, většinu oblečení, které jsem s sebou přivezla, jsem si vzala na sebe. Punčochy, kalhoty, dva svetry, bundu. Nakoukla jsem do kuchyně, Milan stočený pod dekou do klubka ještě spal. Vytrhla jsem ze skicáku papír a napsala mu, aby Bertě řekl, že jsem se musela vrátit do Prahy, jinak by mě vyhodili z práce. Že přijedu, jakmile budu moci, a že na ni myslím. O tom, co se mezi námi stalo, nic. Napadaly mě jen samé fráze a po chvíli přemýšlení jsem se rozhodla, že bude lepší zahájit oboustranné mlčení ihned. Pohrbit to bez komentáře. Byla jsem si jistá, že Milan můj úmysl pochopí, určitě nebude chtít Bertu ranit. Nechala jsem mu dopis vedle hlavy a vyplížila se ven. Na chodbě jsem si vzala svoje lyže a vydala se po zaváté silničce směrem k Náchodu. Doufala

jsem, že tam už sněhu nebude tolik, z Náchoda se nějak dostanu do Hradce a odtamtud do Prahy.

Bylo klidné, jasné ráno, slunce teprve vycházelo a sníh kolem mne se blýštil, lehký a neporušený.

Trápily mě výčitky svědomí, ale zároveň jsem v sobě nemohla potlačit radost z pohybu. Chvillemi jsem na Bertu zapomínala a bylo mi tak dobře, že bych si zpívala.

Když jsem se do Hronova odvážila znovu přijet, byl už konec února. Pamatuju si to docela přesně, v Praze byly k dostání první sněženky.

V podhůří tálo. Chodily jsme s Bertou na dlouhé procházky a poslouchaly pramínky, které stékaly z polí pod krustou umrzlého sněhu. Nevím, jestli jste měl někdy příležitost něco podobného slyšet. Každý pramínek zurčí úplně jinak, je to nádhera. Berta dokázala poslouchat celé hodiny, říkala, že pramínky mají svoje příběhy, často legrační.

Utíkala pořád ven, v každém počasí, donekonečna obcházela kopce kolem Hronova. V kapsách kabátu nosila cigarety, malý skicák a tužku a vedle ní běhala její psice, foxteriérka Anka, kterou sebrala někde na ulici.

Byla teď jiná. Její dřívější uvolněnost se vystupňovala do lhostejnosti, bylo vidět, že v hloubi duše je jí ukradený Hitler a celá válka i budoucnost židů, budoucnost jako taková. Izolovala se, mírně se stáhla do sebe, aniž by tím chtěla někoho ranit.

Na jaře ji vyhodili z továrny. Žili teď z Milanova platu, Berta trochu doma šila, vyráběla příkrývky a polštáře, ale většinou nebylo pro koho ani z čeho. Milanovi se místo podařilo udržet hlavně díky hronovské rodině jeho nežidovského otce. Díky ní také měli ještě co jíst a Berta co kouřit, což bylo pro ni nejdůležitější.

Téměř nepřetržitě kreslila a malovala. Papíru a barev byl také nedostatek, olejové barvy nebyly k sehnání vůbec, ještě tak vodovky a křídly. Ale Berta malovala vším, co jí přišlo pod ruku, a taky na všechno, bez přemýšlení a zřejmého smyslu. Často si vybrala jen výseč nějaké věci: řasení záclony, kousek ruky, část stromu, Milanova záda, když se myl.

V další fázi se k předmětům přiblížila ještě víc a začala se zabývat jejich strukturou. Překreslovala ji do jakýchsi ornamentů, které spolu navzájem souvisely. Bylo to tak zajímavé. Ve svých obrazech zrušila geometrický prostor. Zbavila věci objemu a s ním i jejich tíhy a oddělenosti.

V létě a na podzim malovala hlavně květiny: světlo pronikající okvětními lístky, ochlupení listů, uspořádání stonků ve vodě. Její kytice z léta roku 1941 jsou úchvatné a tu nejkrásnější, begonie, mám doma.

V souvislosti s těmi posledními obrazy bych se měla přiznat k závisti. Nikdy se mi nepodařilo namalovat něco tak bezprostředního, lehkého a zářivě krásného. V nich se, myslím, poprvé naplno projevila Bertina umělecká osobnost.

Někdy v polovině září toho roku vyšlo nařízení, že židé musí na prsou na levé straně kabátu nosit hvězdu a nesmějí se vzdalovat z místa pobytu. V říjnu odjel z Prahy první transport. V listopadu Bertě a Milanovi přišlo nařízení, že se mají vystěhovat z bytu. Nebyl to nijak krásný byt, ale někomu přece padl do oka. Po dlouhém hledání se jim podařilo najít dvě místnosti na půdě jedné vilky nad sokolovnou. Byl odtamtud nádherný výhled na celé údolí Hronova a Berta dokázala ten byteček při vší nouzi zařídit tak, že nepůsobil nijak depresivně. Navštívila jsem je tam ještě dvakrát, víckrát se mi to nepodařilo. Naši hrozně vyváděli. Stýkat se s židy začalo být skutečně nebezpečné, nebo si to alespoň všichni mysleli. Otec onemocněl se srdcem, tím mě vydírali.

Pořád mluvím jen o Bertě a vůbec ne o jejím muži. Není lehké se k tomu přiznat. Ze začátku jsme se snažili předstírat, že se mezi námi nic nestalo, ale nevydrželi jsme to. Už při mojí návštěvě na konci února se z nás stali milenci.

Milan tvrdil, že Berta ho odmítá, vždycky ho prý brala s odstupem, a teď se mu v tělesném smyslu odcizila úplně. Pokud si dělal výčitky, se mnou o nich nemluvil. Já jsem se do něj zamilovala. Spali jsme spolu jen několikrát, nebyl to žádný opravdový vztah, k tomu jsme nedostali příležitost. V tom, jak se naše vzájemná touha vybíjela, bylo něco nezdravě zoufalého. Všechno kolem nás bylo nenormální, v nic jsme nedoufali. Pro

nás tři neexistovala budoucnost. Berta svůj únik našla v kreslení a my v okamžicích rozkoše, kterou bylo možné zaměnit za štěstí.

Byli jsme divná trojice. Nelhali jsme jenom my dva, jsem si jistá, že i Berta se pouze z ohleduplnosti snažila předstírat, že jí na společném životě s Milanem ještě záleží.

Naposledy jsem Bertu viděla před jejich odjezdem do Terezína na jaře roku čtyřicet dva. Přijela jsem, abych pomohla jí a Milanovi zapakovat těch povolených padesát kilo. Nikdy bych neřekla, jak je to málo. Pořád jsme kufry a batohy vyprazdňovali a znovu a znovu procházeli věci, které se při pozornějším ohledání nemusely jevit úplně nezbytné. Něco jsme vyřadili, pak kufry znovu zabalili a zvážili, a když to neodpovídalo, šlo všechno zas ven. Na židovské obci se vydávaly seznamy nejpotřebnějších věcí sestavené lidmi, kteří už do Terezína odjeli, ale ani s těmi to nebylo snadné.

Na co jsem při balení myslela? Už nevím. Asi jsem se snažila soustředit na konkrétní úkoly. Celou válku jsme se pořád snažili soustředit na konkrétní úkoly: sehnat cukr, ovoce, cigarety. Vyplnit formuláře. Dostat se z práce domů. Vyčerpávali jsme se na denních úkolech a Němci se vždycky postarali o to, aby jich bylo co nejvíc. Aby nezbýval čas ani síla podívat se na věci vcelku a položit určité otázky: Kam je odvázejí? Co s nimi bude? Jak to, že se za ně nikdo z nás nepostaví? Jak to?

Pomáhala jsem balit kufry. Balení kufrů, to byla všechna moje péče o dva lidi, kteří mi byli na světě nejbližší a které mi jakási primitivní, zlá, absurdní moc hodlala odejmout. Můj osobní příspěvek spočíval v balení kufrů. Moje statečnost se vyčerpala tím, že jsem se vzepřela rodičům a odjela do Hronova balit!

Když jsme konečně zabalili, šli jsme spát. Já s Bertou v jednom pokoji, Milan vedle. Nesměla jsem ho ani naposledy obejmout. Ležela jsem s otevřenýma očima a strašně jsem toužila se s ním milovat, rozloučit se s ním jediným způsobem, který byl pro nás dva možný. Čekala jsem, až Berta usne, ale ona neusnula, plakala vedle mě až do svítání.

Ani jsem se nepohnula, předstírala jsem, že spím. Toužila jsem po jejím muži a Berta mi překážela. V poslední chvíli našeho přátelství, v jediné chvíli, kdy bych jí snad mohla být k něčemu dobrá, mi překážela. Při všem, co pro mě znamenala a co pro mě udělala. To je ta hrozná pravda.

Až k vlaku jsem je doprovodit nesměla, to by příliš připomínalo lidský odjezd. Odpoledne jsem se vrátila do Prahy s Bertinými deníky, několika jejími obrázky a balíkem knih, které nechtěla svěřit do péče hronovských tet.

Až několik let po válce jsem se odhodlala k tomu, abych se do deníků podívala. Poslední zápis je datován dva dny před odjezdem do Terezína, a když jsem si ho přečetla, pochopila jsem, proč tehdy Berta plakala. Nebála se odjezdu, bylo to něco mnohem horšího. Měla pocit, že úplně zmařila svůj život. A já jsem jí mohla dokázat, že nemá pravdu. Připomenout jí všechny děti, které učila, všechno, co dala mně a Milanovi, co obětovala pro lidi, které skoro neznala, ve Vídni nebo ve Španělsku. Mohla jsem mluvit o jejich nádherných posledních obrazech.

Neudělala jsem to.

Tak jde se mnou všechno ke konci, psala. Nedokázala jsem nic jako malířka a jako žena jsem selhala úplně. To je bilance necelých čtyřiceti dvou let. A je mi toho zbytečného života zoufale líto. Ještě víc, než kdybych jej dokázala naplnit.

Ještě mě posloucháte?

Mladý muž schýlený nad postelí přikývne.

Určitě mi řeknete, že z Bertiny smrti bych se obviňovat nemusela.

Proč se také obviňovat? Proč kvůli tomu nespát ještě i po padesáti letech? Proč nad sebou pociťovat nechuť? Mohla jsem já snad něco změnit? Každý mi potvrdí, že ne. Pokud nebudeme brát v úvahu, že jsem se mohla rozhodnout zemřít s ní.

To by nikomu nepomohlo, promluví kněz.

Myslíte! Nemohli přece vyvraždit všechny židy i s jejich přáteli, sousedy, známými, na to by ani Němci nestačili!

Kristýna se odmlčí.

Možná jste viděl obrázky dětí z Terezína? Jsou dost známé.

Kněz přikývne. Matně si vzpomíná, že když byl ještě malý, šli se jednou s rodiči podívat do Židovského muzea a viděli tam nějaké dětské kresby. Převážně motýlů.

To kreslili Bertini žáci. Ti, kteří přežili, tvrdí, že jenom díky ní zůstali v koncentračním táboře alespoň trochu dětmi. Neotupěli, neztratili se v chaosu, v absurditě, ve smutku. Berta od nich odháněla každodenní hrůzu do vzdálenosti, kde je zraňovala, ale ne smrtelně. Zbožňovali ji. Byla s ní legrace, měla plno energie a nápadů. Prý působila šťastně.

Za okny je tma, ale ještě není pozdě, sotva pět hodin. Na tabulích ulpívají drobné kapky, déšť nebo mokrý sníh, vítr je prohání po hladkém skle; třpytí se.

A vy tomu věříte? zeptá se tiše kněz.

Že je zachránila?

Že byla šťastná.

Ano, odpoví žena. Taky jsem tomu zprvu nevěřila, myslela jsem si, že mi lžou, aby mi Berty nebylo tak líto. Ale pak jsem o tom přemýšlela, dlouho, skoro padesát let, a myslím, že to tak opravdu bylo. Berta se v Terezíně zbavila sama sebe. Odebrali jí zodpovědnost, a tím i ten pocit viny, který ji všude doprovázel. V násilně zúženém, maximálně ohraničeném prostoru mohla nalézt jakýsi druh klidu. Byla k němu odsouzena, a právě proto se v něm snad cítila v bezpečí. Navíc se bez pochybností a výčitek, že zanedbává vlastní práci, věnovala dětem a věděla, jak moc ji potřebují. V Terezíně bylo udržování a rozvíjení citlivosti a fantazie důležitější než vydatné jídlo. Berta věřila ve spásu uměním. Tuhle víru, která ji ve dvacátých letech přitáhla k učení, nikdy neopustila. V umění hledala to, co vy u Boha. Pravdu.

Já hledám lásku, namítne kněz.

Moje přítelkyně věřila, že tvořivý duch má schopnost zasáhnout do hmoty a proměnit ji. Že fantazie má sílu zvítězit nad tím, co většinou

lidé chápou jako jedinou zavazující skutečnost, totiž nad danými podmínkami a zákonitostmi lidského přežívání. Berta byla komunistka, ale nikdy ne marxistka, chápete? Nevěřila, že je správné vytlačit jedno násilí druhým, hmotu hmotou. Byla přesvědčená, že skutečně vnímavá bytost nebude moci nikoho využívat, ani se nenechá sama ponížít, že vnitřně svobodná, citlivá tvůrčí bytost plná fantazie musí mít schopnost změnit svět jinak než násilím. Jediná revoluce, které beze zbytku sloužila, byla revoluce v lidské mysli. A v lidském vnímání.

Mladý kněz si kapesníkem utírá tvář, rozškrábal si pupínky do krve. Mám přijít zítra?

Kristýna vrtí hlavou. Zítra je poslední den před operací. Přijde rodina, rozloučit se. Oni to tak samozřejmě nenazývají, slovo loučení se před nimi nesmí vyslovit.

Jak se cítíte?

Mám hrozné bolesti. A taky mám strach.

Chtěla bych dokončit zповěď.

* * *

Milan odjel do Osvětimi dřív než Berta. Byl mladý, použitelný a přežil. Vzali jsme se rok po konci války, na jaře roku čtyřicet šest, když už bylo jisté, že Berta žádným zázrakem nepřežila. V září se narodil Mirek. V roce čtyřicet osm odjel Milan do Izraele a už se nevrátil. Zažádala jsem o rozvod v jeho nepřítomnosti, úřady mi vyhověly. Vzdala jsem se jeho jména i za syna. Mirek vyrůstal s tím, že otec zemřel. Neřekla jsem mu, ani že byl žid, ani že byl v koncentráku, nechtěla jsem ho tím zatěžovat. Všechno to bylo ještě tak čerstvé. Když se na tátu ptal, něco jsem si vymyslela. Odkládala jsem pravdu na pozdější dobu, čekala jsem na vhodný okamžik, ale ten nikdy nepřišel, a pak už mi to připadalo zbytečné. Takový zásah do psychiky a proč? Není lepší milovat svoji představu než znát pravdu a nenávidět?

Proč myslíte, že by ho nenáviděl?

Stará žena mlčí.

Váš bývalý muž v Izraeli ještě žije?

Ne, zemřel.

Takže jste o něm nějaké zprávy měla?

Celá ta léta mi psal. O sobě a o své nové rodině, ptal se na Mirka.

A nikdy ho nechtěl vidět?

Chtěl. Dva roky před smrtí mě prosil, aby směl přijet, uvolnily se tehdy hranice.

A vy jste mu to nedovolila?

Ne.

Vysvětlil vám někdy, proč od vás odešel?

Kvůli holocaustu. Kvůli všem lidem, které Němci zavraždili. Ale my jsme byli živí, Mirek a já. Potřebovali jsme ho. Hrozně mě ranil. Nedokázala jsem mu odpustit!

Paní Hládková. Mladý muž vezme do dlaní chladné, hebké ruce s hnědými skvrnkami a pletenci tmavých žil. Paní Hládková, konejší plačící ženu. To je vaše největší trápení. Paní Hládková, měla byste se pokusit odpustit mu.

Stejně je mrtvý!

Na tom nezáleží.

A jestli nemůžu?

Tak nemůže být odpuštěno ani vám.

10. kapitola (Aaronův skok)

Když otevře dveře na terasu, vidí poušť. Od té doby, co se nastěhoval do nového, drahého bytu v novostavbě na kopci na okraji Jeruzaléma, neměl ještě čas si na ten pohled zvyknout: kamenitá pustina mění odstíny podle barvy nebe.

Terasy jeho sousedů po pravé i levé ruce se utápějí v zeleni, pan Roth vpravo chová ve své malé džungli, kterou i v nepřítomnosti nechává pravidelně zavlažovat automatickým rozprašovačem, dokonce papoušky.

Aaron ještě neměl kdy pořádně se zabydlet ani v bytě, natož aby zveleboval terasu. Prozatím mu stačí, že je tam stín

Aaronova matka je na jeho byt pyšná. Chlubí se jím sousedkám v arabské čtvrti, odkud se jí nikdy nepodařilo odstěhovat. Říká: náš Aaron se vzdal! Rozvod mu ovšem vyčte při každé příležitosti.

Je neděle večer a Aaron právě odvezl syna k bývalé ženě, půjčila mu ho na prodloužený víkend. Vzal ho k moři. Utratil spoustu peněz a nedosáhl ničeho. Ptal se sám sebe, čeho chce vlastně ve vztahu k osmiletému dítěti dosáhnout. Proč se vždycky cítí tak neuspokojeně, když ho vrací. Nikdy nebude Viktorovi tím, čím byl jeho otec jemu, ale snad se mu ten nedostatek podaří nějak dohnat a nahradit. Dokázat, aby ho syn miloval.

Stejně jako dokázal i všechno ostatní. A sám, rodiče mu mohli dát jen to nejnutnější. Přišli do Izraele z Maroka před čtyřiceti lety a od té doby se oba, matka i otec, než zemřel, ubíjeli v podřadných a špatně placených pracích.

Viktor to musí mít jednodušší než on, o to už se Aaron postará.

Svlékne se a zavře se do sprchy v koupelně, která je ještě cítit novotou. Potom se holí, voní, obléká. Tyhle drobné úkony dělá rád v každé situaci. Vlastní doteky ho uklidňují, vůně konejší. Jemné uspokojení zaznamenaná, když otevře vestavěnou skříň a uvidí řadu košil, sak a kalhot a v policích šťusky prádla, které mu pere a žehlí jeho ruská

posluhovačka. Dokonce i teď mu nechtěně bleskne hlavou, že je přece jen příjemné žít sám. Přes všechno, co člověk ztrácí.

Přesně v osm hodin sjede výtahem do garáže, nasedne do svojí Hondy a vydá se na druhý konec města, kde bydlí Lu.

Slíbil jí pozvání na večeři.

Aaron má dnes narozeniny, je mu čtyřicet čtyři let.

Zvláštní, kolik je na ulici lidí. A nevypadají, že by někam spěchali, naopak, postávají nebo vrávorají u zdí. Nějaký muž mu zastoupil cestu, nechtěně, dívá se jinam. Na hlavě má černý klobouk, nejspíš pravověrný žid, pomyslí si Aaron. Černými zády vyplňuje uličku. Jak ho oslovit, aby mu uhnul? Aaron spěchá. Promluví na muže hebrejsky, ale ten nerozumí. Pomalu se k Aaronovi otáčí, obličej zastíněný kloboukem. Nemá vousy. Není to vůbec žid, vidí najednou Aaron. Pod černým kaftanem je přece bomba! Slyší svůj vzdálený řev. Možná jen spím, bleskne mu hlavou. Aaron rve a přitom natahuje ruku a mává jí před sebou. Před prsty prázdno. Smrt se rozplývá. Uslyší ženský hlas, nějaká žena ho volá, ale on už je příliš unaven, musí se teď propadat, musí spát. Vrací se zpátky.

Město je šedé a černé, stromy na hlavním náměstí, kam se mu podařilo mezi postávajícími a vrávorajícími lidmi prokličkovat, stojí v pravidelných rozestupech, bez listů. Připomínají spáleniště. Aaron před sebou strká vozík, což mu průchod přelidněným městem neuvěřitelně ztěžuje. Konečně se dostává k vratům. Přetáhne vozík přes práh, nejsou to kasárna, ale zvonice. Musí nahoru po dřevěných točitých schodech. S vozíkem to není lehké, ale kdyby ho ztratil nebo mu ho někdo ukradl, bude zastřelen. Vyšplhá vždycky pár schodů, pak potáhne, vozík je lehčí, než by čekal. Rozhlíží se mezi zaprášenými smotky provazů a stíny trámů. Ona je tu, leží na zemi, v čemsi, co připomíná drcenou slámu. Hrne jí sukni vzhůru, látka je měkká a je jí hodně, je to zas nějaký podvod, pomyslí si, ale vtom dlaní nahmatá horký, vlhký klín a vnoří se do ní, aniž by se jí více dotýkal. Slast v pohlaví hraničí s bolestí. V jeho snu je mu vydaná, může si s ní dělat, co chce. S tím vědomím se rozhoduje

dívce ukázat, co všechno umí. Usilovně mává rukama a vystoupá pod střechem zvonice. Tam se zachytí jednoho z provazů a zhoupne se na druhou stranu, pustí se a válí ve vzduchu sudy. Je hoden obdivu! Ukazuje dívce, jak létat. Vyskočí z okna zvonice a vybere pád do plyného letu. Je to výš, než by čekal, ale nebojí se, jde jen o to udržet výšku. Plachtí spolu chvíli nad městem, než přistanou na hradbách. Je to široký, oblý val porostlý travou. Za hradbami je vodní příkop a za ním zřetelně dostupná krajina, zalitá měkkým slunečním světlem. Je to zahrada s růžovými pahorky a modrými stíny, s pečlivě zastřiženými keři a vztyčenými prsty cypřišů, uspořádaná do několika úrovní v dokonalé harmonii barev a tvarů. Je pozoruhodně plastická a ostře prokreslená. Jaká rozkoš spočinout na ní očima, pomyslí si Aaron. Takovou ostrost pohledu dosud nezažil, ohledává každý jednotlivý tvar. Obrací se k Mileně. Její tvář má stejnou plasticitu, ostrost a rozmanitost povrchu jako krajina. Aaron ji nazírá, vychutnává, už se jí netouží dotýkat, chce se jen dívat, dívat.

Kde je vozík? Zapomněl ho ve zvonici. Musí zpátky. Najít svůj vozík, jinak ho zastřelí. Aaron se spouští do černošedivých ulic města, sám, Milena zmizela. Ulice, která dříve vedla na náměstí, tam už nevede, musí najít jinou a tou se zadem dostat ke kasárnám, které jsou vlastně zvonici. Město je liduprázdné, stmívá se, na nárožích se povalují jedovatí psi. Stačí jediné kousnutí a člověk zemře. Je možné, aby zatímco byl na šancích, všichni pomřeli? Lhůta se krátí. Ještě chvíli a zazní výstřel. Už to nedokáže.

Slyší svůj vzdálený křik.

Před prsty prázdno, nad ním stín ženy.

Lu?

Co je ti?

Zdálo se mi o Terezíně.

V polospánku se milují, dokud v jeho těle trvá slast ze snu, přenáší ji na ženu, jejíž obrysy jsou dosud nepevné, mohla by to být i ta druhá.

* * *

19. dubna 1949, Kibuc Givat Ada

Milá,

kdybys mě nepustila, a tu moc jsi nade mnou měla, stejně bych se ti zabil. Není lepší, že jsem přece živ? Třeba v Izraeli? Nemohl jsem být s Tebou, ale musíš mi věřit, že jsem s Tebou a s Mirkem nikdy být nepřestal.

Nejde o to, že jsem žid, ale o to, že jsem přežil. Nemůžeš mě soudit! Jsem vně všech kategorií a soudů. Neříkám to hrdě. Přežil jsem Osvětim. Ale jak jsem měl přežít po ní? S tím jsi mi nepomohla. Nemohl jsem předstírat, že se nic nestalo, že je svět zase v pořádku tak, jako vy všichni kolem. Nezajímá jsem vás. Chtěli jste jen, abych byl „normální“, abych se přizpůsobil.

Musel jsem odejít někam, kde s tím, co jsem prožil, nebudu tak sám. A chtěl jsem pracovat. Fyzicky pracovat, od rána do noci, pracovat do úmoru, nezastavovat se, hlavně nemyslet. Každá prodleva mohla být smrtelná. Překopat poušť! Bojovat? Tím lépe. Toužil jsem za něco bojovat! Zbavit se pocitu ponížení. Dokázat, že jsem, přesto přese všechno, ještě člověkem.

Nejsem a nikdy už nebudu „já“. Necítím, nemyslím jako dřív. Nepřišel jsem ve válce o nohy, ale o kus duše. Na první pohled se to nevidí, a tím je to horší. Vám bych jen překážel. Ničil bych Tebe i syna. Vím, že mi nemůžeš rozumět, ale můžeš mi věřit. Tak mi věř!

Prosím, polib Mirka. Polib Mirka.

Milan

* * *

Spolupacientky vypnuly televizi a spí, chrápou každá v jiné tónině a rytmu. Kristýna rozsvítí lampičku nad postelí, na polštář dopadne úzký kruh světla, které nikoho nemůže rušit. V plastické vaničce na

nočním stolku má připraveny tablety na spaní a proti bolesti, ale nechce si je vzít. Potřebuje mít čistou hlavu.

Doma, v nejspodnější policičce její knihovny, mezi svázanými ročníky časopisu Umění a krabicí s výstřižky, je zastrčena zalepená obálka formátu A4 naditá dopisy tenkými jako papírky na balení cigaret. Je zalepená, protože Kristýna už se nechtěla znovu zabývat jejím obsahem, plánovala ji zatížit kamenem a hodit do řeky nebo do potoka. Při nejbližší příležitosti, která nenastala.

Musí se rozhodnout, co říct zítra synovi. Věděla, že jestli mu nařídí, aby obálku po její případné smrti zničil, udělá to. O tom neměla pochyb. Nikdy se nedozví, že jeho otec nezemřel hned po jeho narození, ale žil ještě skoro padesát let v Izraeli. Nedozví se, že není sám, ale má poloviční sestru Bertu Drůzovou, která bydlí s manželem a dvěma dětmi v Haifě a píše svoje jméno bez kroužku nad u a bez české přípony -ová.

Polib Mirka. Na konci každého dopisu, celých padesát let, stále to samé: Polib Mirka. Stovky polibků, které mu dluží.

Tehdy se točila jen kolem dítěte, nevyspalá, nervózní, zavalená denními starostmi, které jí připadaly ohromné jen proto, že byly nové. Milan se postupně vzdaloval a zavíral do sebe, odmítal vzít novou situaci na vědomí, jako by nechápal, že mu nemůže být pořád k dispozici jako dřív. Ona ho soudit nesměla. Ale on ji beze všeho odsoudil a zmizel. Nedal jí ani tu nejmenší příležitost k obhajobě. Přitom by s ním šla kamkoli. Udělala cokoli. Nedůvěřoval jí, a tím ji zradil. Nesměl takhle tajně, za jejími zády, jako by byl na světě sám!

I kdyby si jeho útěk milionkrát vysvětlila a milionkrát ho i rozumem pochopila, stejně mu neodpustí. Ale snad by měla umožnit Mirkovi, rozhoduje se těžce žena, aby to udělal za ni.

Po její smrti.

Vždyť ona nemusí být při tom, odpovídat na jeho otázky. To tedy nemusí.

Co zítra synovi řekne? Prostě mu neřekne, aby dopisy zničil. Neřekne nic.

Kristýna cítí, jak se jí ulevilo. Otcí Dominikovi poděkuje, měl pravdu, s takovými věcmi žena nemůže zůstat sama. Mohla by mu přinést nějaký obrázek, až se odtud dostane.

S tichým záupněním se přetočí na pravý bok a sáhne po plastické vaničce. Nasype si prášky do úst, zapije vodou a zhasne lampu.

Čistá linie, táhne jí hlavou, když zavře oči. Světlo, které se v polovině cesty setká s druhým světlem. Jednoduchá křivka, bílý horizont, vzduch, vzduch a lehkost. Křivka dýchá, klesá za obzor, sníh nebo poušť, houpá se, křivka se houpá. Světlo se setkává se světlem přesně v polovině cesty.

* * *

Když rozhrne záclony na nemocničním okně, vidí poušť. V neurčitém světle úsvitu vypadá jako moře sněhu s vyleptanými kůstkami ovocných stromů. Bílá a Černá. Ahura Mazda a Angra Mayniu. Theodor Noor je teď v Palestině a Berta v tom spatřuje určitou vnitřní logiku. Kde jinde by měl skončit? Kde je dobro a zlo vyhocenější než v poušti? Snad ještě ve vězení, myslí si žena.

Theodora Noora kdysi opravdu zbožňovala. Roberta Meinlicha už méně, chatrnou tkaninou marxismu, který ho nedokázal rozpálit mystickým plamenem, příliš prosvítal Meinlich-člověk. Zatímco dřív byl bohem.

Nebo spíš ona v určité chvíli ztratila schopnost někomu nebo něčemu se úplně oddat. Dítěti, jehož pohyby už začínala cítit, se oddala. Tím hůř.

Nad zasněženou plání za chvíli vyjde slunce.

Žena bez hlavy, kterou postavili z čerstvě napadaného sněhu při cestě ze školy na konci listopadu roku devatenáct set osmnáct, byla těhotná, vzpomene si Berta. Těhotná a neměla hlavu.

Rudi byl tou dobou už mrtvý.

Rudi, který ji před prvním polibkem, ještě předtím, než se poprvé políbili, oznámil: Láska je katastrofa. Cítím, jak se na mě valí a děším se jí. A ty?

Já ne, řekla Berta. Musela být starší a statečnější, protože on to od ní čekal. Povzbuzovala ho, dodávala mu trpělivě odvahy, dokud si do ní nenašel cestu. Podle ostré bolesti poznala, že je v ní, rozkoš při tom

necítla žádnou. Ani podruhé. Možná by si napotřetí vedli lépe, ale tak daleko se s Rudim nedostali.

Těhotná žena bez hlavy.

Prázdná žena. Její nová prázdnota je prázdnější než kdykoli předtím. Rozdíl spočívá v pěti měsících. Pět měsíců se viděla jako osázená zahrada, vznášela se sama nad sebou a divila se: kolik útulných zákoutí se tu vynořilo, jak příjemné paloučky k posezení, jak laskavý, vlahý vzduch, kolik vůní.

Žena-poušť.

Lásko, pláče Berta a nemyslí tím Rudiho ani Milana, dokonce ani Maxe ne.

Jde s otcem na trh. Dávno, dávno. Je malá a otec se o ni opírá jako o patník. S hrdostí snáší jeho tíhu. Je listopad, v holých korunách stromů se hemží vrány; černí ptáci neklidně posedají po větvích jako jedovaté plody. Nebe je šedé do fialova, ve vzduchu je cítit první sníh. Je zelná sezona. Na trh se sjeli sedláci z dalekého okolí s haldami zelí. Vysypali je na režné plachty přímo na zem. Hromady a hromady světle zeleného zelí svítí pod tmavým, nízkým nebem. Čisté a lesklé hlávky zbavené svrchních listů působí zimomřivě. Dotýkají se studených kamenů a mrznoucího bláta.

Po návratu domů namaluje obrázek. Maluje bez přemýšlení, vede ji jen silný zážitek. Když je obrázek hotový, jako by se jí ulevilo, je znovu volná. Listopadové odpoledne, vrány, strašidelná krása světle zeleného množství proti temnému nebi, je teď zakleta na kousek papíru, navždy. Ostatní ji možná nevidí, ale Berta ano.

Objevila vzácné tajemství. Ted' už ji nikdy nic nebude trápit, stačí, když to namaluje. Začaruje to do papíru. Tajemství ji dělá důležitou a sebejistější, méně opuštěnou, skoro šťastnou.

Smrt namalovat nelze. Jen ji přežít.

11. kapitola (Epilog)

23. dubna 2002, Praha

Milý Aarone,

pamatuješ si ještě na mě? Už je to skoro rok. Jak se máš, co děláš? Máš hodně práce? Já pořád studuju, nebere to vůbec konce. Vdaná taky ještě nejsem (hahaha).

Posílali jsme Viki parte, ale nevím, jestli se s ní a s Noahem ještě vídáte, a jestli ti tedy mohli říct, že babička zemřela.

Bylo to hrozně nečekané a ještě pořád si nemůžu zvyknout na to, že tu není. I když je to už skoro pět měsíců. Pořád mi moc chybí. Ale vždyť se na ni určitě pamatuješ, byla to naprosto výjimečná osobnost. Zůstalo po ní prázdno, jestli víš, co tím myslím. S babičkou se člověk nikdy nenudil. Dokonce ani po její smrti. Víš co se stalo?

Potom co umřela, objevili jsme v její knihovně obálku s dopisy a z nich jsme zjistili, že můj dědeček, tátův otec, byl Milan Drůza, ten Milan Drůza, který žil s Bertou Altmannovou, než zemřela v Osvětimi. On koncentrák přežil a neumřel v roce 1948, jak babička vždycky tvrdila, ale v tom roce utekl do Izraele! Znovu se tam oženil, měl dítě a zemřel teprve nedávno. Celou dobu si s babičkou psali a táta o tom vůbec nevěděl!

Není to šílené? Vždyť my jsme vůbec nevěděli, že máme v rodině židy. Nic jsme nevěděli. Vůbec nechápu, jak se to babičce podařilo tak dlouho tajit a proč to vlastně tajila. Táta se z toho zhroutil, hrozně se na babičku zlobí. Říká, že mu neměla právo otce zatajovat a že je to jenom další důkaz toho, jak málo jí na něm záleželo. Z dopisů jsme také zjistili, že máme v Izraeli příbuzné, tetu, která se jmenuje Berta, má muže a dvě děti, je výtvarnice a žije v Haifě.

Byla tam i její adresa, táta se s ní hned spojil a domluvili se, že za ní přijede, co nejdřív. No, a já pojedou s ním.

Takže: Jedeme už za dva týdny. Chtěla jsem ti o tom napsat už dřív, ale nevěděla jsem až doted' přesné datum, pořád se něco měnilo. Ale teď už máme letenky a všechno je jisté a naplánované. Také to, že od dvacátého do dvacátého třetího května, tedy přesně za měsíc, budeme v Jeruzalémě – spíme u tetiných přátel.

Takže bychom se mohli vidět!

Vím, že máš moc práce a že tam možná vůbec nebudeš. Ale pokud ano, moc ráda bych tě viděla. Často jsem na Tebe během toho celého roku myslela.

Prosim, odpověz mi brzy, abych věděla co a jak, a odpusť, že jsem Tě tak přepadla.

Moc se na Tebe těším

Milena

* * *

Aaron se za volantem narovná a jednou rukou si promasíruje bolestivé svaly na šíji. Nedávno si v nějakém časopise přečetl, že lidé, kteří delší dobu hrají roli, která neodpovídá jejich vnitřnímu uzpůsobení, z toho často dostávají fyzickou křeč. To by bylo možné vysvětlení. Pokud se nespokojí s tím, že už je starý a že mu šíje tuhne od toho, jak pořád na rameni tahá kameru.

Na semaforu naskočí zelená, ale projede sotva pár aut, a kolona se zase zastaví. Muž se podívá na hodinky, za deset minut tři. Může tam být ještě včas. Tedy pokud se nakonec nerozhodne, že se s Milenou přece jen raději nesetká.

Zkusí si to znovu v klidu promyslet. Uplynul rok a to, co si poněkud zbrkle sám pro sebe nazval láskou, se za tu dobu stačilo otupit. Už netrpí návaly prudkého stesku. Vztah s Lu se dál zhoršuje, ale to s tím nesouvisí, to bude muset časem stejně vyřešit. Projede semaforem, zahne doleva. Ještě kousek a vjede do jednosměrné ulice, na jejímž

konci je kavárna, kterou Mileně označil za místo setkání. Určitě ji najdeš, napsal. Jmenuje se U Věže Davidovy a je to jediná kavárna na té straně ulice, kde se sedí venku.

Kdyby jí raději napsal, že mezi dvacátým a dvacátým třetím květnem v Jeruzalémě nebude. Tu výmluvu mu přece sama nabídla.

Sejít se na kávu! V nejlepším případě to bude trapné, oba budou zklamaní a nebudou si mít co říct. A v tom nejhorším, pomyslí si Aaron, se do ní znovu zamiluje. Zase v tom bude lítat, zanedbávat práci, hádat se s Lu a pít. K čemu je dobré se vidět, když neexistuje způsob, jak být spolu? Kdyby byl alespoň o deset let mladší, to by bylo něco jiného! Mohl by odejít do jiné země, začít znovu. Ale teď už znovu začínat nemůže! Tady má všechny kontakty, zázemí, byt, který si ještě ani nestačil zařídit. A syna. Už kvůli Viktorovi se nemůže hnout. Ledaže by se ona přistěhovala sem. Mohla by tu dostudovat, najít si práci. Pro ni by to bylo rozhodně jednodušší. Aaron se přistihne, jak plánuje budoucnost. Je směšný! Co by si tu počala? Kdo by šel do téhle země, pokud nemusí? Určitě ne Milena z Prahy, která se mu jednou svěřila, že i obrázky na zdech vnímá jako omezení, a proto nechává zdi svého pokoje prázdné. Milena, která s sebou pořád nosí zubní kartáček, protože nikdy neví, kde zakončí den. Aaron se musí té představě zasmát. A odkud vůbec bere naději, že k němu něco cítí? Nenapsala mu přece celý rok, přitom musela vědět, že na to čeká, potom co se mezi nimi v Praze stalo. Teď ho chce vidět jen proto, že je v Jeruzalémě a nikoho tu nezná. Nemá smysl čekat od toho víc. Je mladá, má svůj život, určitě s někým chodí. Byl by zázrak, kdyby ne. Její mail zněl neutrálně. Ani nadšeně, ani natěšeně, vůbec ne milostně. A takové bude i jejich setkání. Přátelé, spíš známí. Pokud se rozhodne tam jít.

Má to zapotřebí?

Aaronovi se rozbuší srdce, vystrašeně sebou mlátí v sevření žeber. Muž zaparkuje. Přesune se na vedlejší sedadlo a sklopí stínidlo proti slunci. V zrcátku připevněném na jeho rubu pozoruje tmavou tvář s čelem, nad kterým ustupuje řídnoucí hranice vlasů, s vějířky vrásek v koutcích očí, jejichž vylekaný, nejistý pohled mu na okamžik připome-

ne hnědé oči jeho syna. Hledá v zrcátku nápovědu, náznak odpovědi na otázku, co dělat. Setkat se s Milenou, nebo ne? Tvář možná odpověď zná, ale on ji neumí rozluštit. Vzdychne. Vystoupí z auta, zamkne ho a krokem odsouzence se vydá ke kavárně.

Světlé, nepořádně svázané vlasy rozhozené po zádech.

Nemusí vidět víc. Ostře si vybaví dívku celou, jak sedí, jak kouří, jak si palcem přejíždí horní ret. Vybaví se mu dotek toho rtu, měkká a teplá kůže, celá ta tepající, vlhnoucí, vlahá bytost, kterou k sobě jednou přitiskl.

Vykročí k ní a pomyslí si, že některé věci teď bude muset změnit.

Poznámky

[1] Překlad Ludvík Kundera.

[2] *Mélisanda: Ach, on je za stromem!*

Pelléas: Kdo?

Mélisanda: Goulaud!

Pelléas: Goulaud? Kde? Nic nevidím!

Mélisanda: Tamhle... u paty našich stínů.

Pelléas: Ano, ano; už jsem ho viděl... neotácejme se tak nápadně.

Mélisanda: Má svůj meč.

Pelléas: A já nemám svůj.

Mélisanda: Viděl nás, když jsme se objímali.

Pelléas: Neví, že jsme ho viděli. Nehýbej se, neotácej hlavu. To by si po-spíšil. Pozoruje nás. Ještě je nehybný. Uteč, uteč rychle. Tudy. Já na něj počkám. Zastavím ho.

Mélisanda: Ne!

Pelléas: Uteč!

Mélisanda: Ne!

Pelléas: Všechno viděl. Zabije nás!

Mélisanda: Tím lépe!

Pelléas: Tvá ústa! Tvá ústa!

Mélisanda: Ano! ano! ano!

Pelléas: Ach! Ach! Padají všechny hvězdy!

Mélisanda: I na mne! I na mne!

Pelléas: Ještě! Ještě! Dej...

Mélisanda: Vše!... vše, vše!

Pelléas: ...Dej, dej...

(Goulaud přispěchá a udeří Péllea mečem.)

Mélisanda: Ach! Ach! Nemám odvahu! Nemám odvahu! Ach!

[3] *Nářek*

*Spánek a smrt, pochmurní orlové
po celou noc šumí kolem té hlavy:
zlatý obraz člověka
zvolna pohlcuje ledová vlna
věčnosti. Na úděsných útesech
tříští se nachové tělo.
A temný hlas nařiká
nad mořem.
Sestro bouřné melancholie,
hle, úzkostný člun se potápí
pod hvězdami,
pod mlčící tváří noci.*

(Překlad Ludvík Kundera.)

[4] *Často si myslím, že šly jen ven!*

*A brzy se vrátí domů!
Je krásný den! Ach neměj strach!
Jenom si vyšly na dlouhou procházku.*

*Jistěže šly jenom ven
a každou chvíli se vrátí domů.
Ach, neměj strach. Je krásný den!
Šly se jen projít tam k těm výšinám!*

*Odešly jen kousek před námi,
a už se nebudou chtít vracet zpět!
To my půjdeme za nimi tam k těm slunečným výšinám!
K výšinám, kde je krásný den.*

(Volný překlad M. P. – Písně o mrtvých dětech, text Friedrich Ruckert,
hudba Gustav Mahler.)

Za prvotní podnět děkuji Jeleně Makarové.

Magdaléna Platzová

Aaronův skok

Edice Současná česká próza
Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 10. 11. 2017

ISBN 978-80-7587-550-1 (epub)
ISBN 978-80-7587-551-8 (pdf)
ISBN 978-80-7587-552-5 (prc)
ISBN 978-80-7587-553-2 (html)